

Skol-veur Roazhon 2
Université Rennes 2

Master Breton & Celtique

Treuzkas ar brezhoneg d'ar vugale ?
Choazoù ha pleustroù yezhel
ar gerent vrezhonek yaouank

Transmettre le breton à ses enfants ?
Les choix et les pratiques linguistiques
des jeunes parents bretonnants

Katell CHANTREAU

Renerien enklask / Directeurs de recherche :
Stefan Moal & Hugues Pentecouteau

2017

TRUGAREZ !

Da Hugues Pentecouteau ha Stefan Moal, renerien ma enklask, o deus bet fiziañs ennon hag o deus ambrouget ac'hanon war hent an enklask hag ar pellaat skiantel (*distanciation*).

D'am zad, André Chantreau, evit e alioù fur e deroù ma enklask.

D'am c'heneiled eus an UBAPAR o deus degemeret gant madelezh ma goulennoù digresk amzer labour daoust d'an trubuilhoù a zegase e aozadur ar skipailh

D'ar stajidi ha d'ar stummerien DABU ha DARE. O nerzh, o fent, o daoulagad digor war ar bed, o c'halonoù tomm ouzh ar brezhoneg a zegas din startijenn ha karantez, ha c'hoant da ambrougañ anezho gwelloc'h war hentoù ar brezhoneg hag an deskadurezh pobl.

Da Fabrice, ma dousig koant, prest bepred da zegemer ma raktresoù drol, memes pa bouezont pounner war buhez hor familh.

D'an dek den am eus aterset evit an enklask-se. Digoret o deus din dorioù o buhez, gant fiziañs. Desket o deus din degemer hep barn kement hent bet kemeret gante.

Da Fañch Broudic, Mikael Madeg, Catherine Bouroulleg, Denez Pichon, Ronan al Louarn, Anne Broussot, Herve Bihan, Virginie Pronost, Gregor Mazo, evit an alioù pe an titouroù o deus roet din.

Da skipailhoù KEAV ha Divskouarn a sikour tadoù ha mammoù hag a fell dezho treuzkas brezhoneg d'o bugale.

D'ar gerent a gomz brezhoneg d'o bugale hag a ijin doareoù da dremen hebiou d'ar skoilhoù.

RAK-GER / AVANT-PROPOS

Ur memor divyezhek

Dibabet em eus skrivañ ar memor-se e div yezh, brezhoneg ha galleg, evit meur a abeg. Da gentañ e anzavan n'eo ket ken aes din skrivañ e brezhoneg hag e galleg evit pezh a denn d'ar preder teorik. Pa'z on en em lañset en enklask-se, ne oan ket kustum da c'hoari gant meizadoù difetis ar skiantourien, ha nebeutoc'h c'hoazh e brezhoneg. Evit perc'hennañ ar meizadoù-se, tamm-ha-tamm, em boa ezhomm dispakañ ma soñjoù e galleg da gentañ.

Gellet em bije treiñ goude e brezhoneg evel-just. Gant poan hag amzer, a-benn eus pep tra e teuer, e-giz ma vez lâret. Met amzer n'em boa ket kement se, ha didalvoud e seblante ar boan-se din. Magañ a raen ar spi e vefe lennet ma zamm memor gant un dornadig tud, kelennerien, studierien pe stourmerien. Douetañs am boa e vefe splann evit Yann lenner, an troiennoù am bije ijinnet evit treiñ « méthodologie compréhensive », « langue légitime », « praticien-chercheur », « praticien réflexif », « construction identitaire »... Ne vez ket aes lenn skridoù skiantel, ne felle ket din diaesaat an traoù. Gouzout a raen ivez e vefe ar galleg yezh ma zezenn (abalamour d'ar reolennoù sevel ar juri a virfe ouzh ma rener tezenn a sevel ur juri hollvrezhonek). An dra-se ivez en deus lakaet ac'hanon da soñjal e oa didalvoud strivañ evit treiñ al lodennoù teorikelañ e brezhoneg. Marteze em bije ranket strivañ muioc'h evit deskiñ brezhoneg pelloc'h just a-walc'h, ledanaat ma barrezhioù yezh. « Stourm war bep tachenn » a lâre Anjela Duval. Tachenn ar studioù skol-veur ivez, moarvat ? Met evit poent, a-fed studi ar brezhoneg, n'eo ket ar yezh skiantel a zesach ac'hanon ar muiañ...

E galleg eo ar vetodologiezh, ar framm teorik hag an danvez enklask a-benn ar fin. E brezhoneg ar sell-tro war an treuzkas ha disoc'hoù an enklask difraostañ. Ra vin pardonet eus an doare divyezhegezh iskis-se gant Yann Lenner.

Un mémoire bilingue

J'ai choisi de rédiger ce mémoire en deux langues, breton et français, pour plusieurs raisons. Pour commencer, j'avoue qu'il m'est plus aisé d'écrire en français qu'en breton pour ce qui est de la réflexion théorique. Lorsque je me suis lancée dans cette recherche, je ne maîtrisais pas du tout les concepts abstraits des scientifiques, encore moins en breton. Pour m'approprier peu à peu ces concepts, j'avais besoin de mettre mes idées par écrit en français.

J'aurais pu ensuite les traduire en breton bien sûr. Mais le temps me manquait et l'effort me paraissait vain. En effet, je caressais l'espoir que mon mémoire soit lu par une poignée de lecteurs, professeurs, étudiants et militants. Je doutais de mes capacités à trouver des expressions justes et limpides pour traduire « méthodologie compréhensive », « langue légitime », « praticien-chercheur », « praticien réflexif », « construction identitaire »... Je suis consciente que la littérature scientifique n'est pas facilement accessible, je ne souhaitais pas accroître la difficulté. Par ailleurs, je savais que je ne pourrais pas rédiger ma thèse de doctorat (deuxième étape de ma recherche) en breton du fait des règles de composition des jurys de thèse. Ce point n'a fait que renforcer mon manque de motivation à m'atteler à la traduction des éléments théoriques. Peut-être aurais-je dû m'efforcer davantage et profiter de ce défi pour progresser en breton. « Lutter sur tous les terrains » disait Anjela Duval. Le terrain des études universitaires aussi sans doute. Progresser en breton reste toujours une priorité pour moi, mais la langue scientifique n'est pas celle qui m'attire le plus...

Finalement, la méthodologie, le cadre théorique et la construction de l'objet de recherche sont en français, le tour d'horizon sur la transmission du breton et les résultats de l'enquête exploratoire sont en breton. J'espère que mes lecteurs me pardonneront cet étrange forme de bilinguisme.

TAOLENN / SOMMAIRE

Digoradur / Introduction.....	9
Rann / Chapitre 1.....	11
Sell-tro war treuzkas ar brezhoneg er familhoù.....	11
Panorama de la transmission du breton dans les familles.....	11
I. KILSELL WAR AN XXVET KANTVED : EUS AN TREUZKAS « NATUREL » D'AN TREUZKAS EMSKIANTEK, EN UR DREMEN DRE AN TROC'H-YEZH.....	11
1. Deroù an XXvet kantved : yezh ordiñ ar gevredigezh hag ar familhoù e Breizh-Izel.....	12
2. Bloavezhioù 1950 : an troc'h-yezh.....	12
2.1. An troc'h-yezh e pevar arvest.....	12
2.2. Enklask ar chaloni Nedeleg e 1946 : darev eo ar gevredigezh evit ar cheñch yezh.....	13
2.3. Bloavezhioù 1950 : troc'h-het ar chadenn.....	14
2.4. An nemedennoù : peizanted ar maezioù « don » ha kerent-stourmerien ar Gwim.....	14
3. Bloavezhioù 1970 : deroù ar revival.....	15
3.1. Bloavezhioù 1970-1980 : nebeut a familhoù met familhoù mennet da vat.....	15
3.2. 1977 : Ganet Diwan, digoret hent ar brezhoneg d'an holl vugale.....	16
II. SIFROÙ HA STUDIADENNOÙ.....	17
1. War glask un nebeud sifroù.....	17
1.1. 2002 Danevell Ofis ar brezhoneg 1.....	17
1.2. 2007 Danevell Ofis ar brezhoneg 2.....	17
1.3. 2007 Sontadeg TMO-Régions.....	18
1.4. 2012 Enklask a intrudu lec'hel war an ober gant ar brezhoneg e Karaez, kensavet gant Ofis publik ar brezhoneg.....	18
1.5. 2012-2013 Enklask CRIJ Bretagne « Ar Vretoned yaouank hag o strategiezhioù titouriñ ».....	19
1.6. 2013 Enklask Fanny Chauffin gant liseidi Diwan ha liseidi bet.....	19
1.7. 2013 Sontadeg Skol Diwan Bro Roazhon.....	20
1.8. 2015 Enklask KEAV.....	20
1.9. Peseurt sifroù kemer harp outo neuze ?.....	20
2. Nebeut a studiadennoù.....	22
2.1. 1984 Enklask Mikael Madeg « Desevel bugale e brezoneg ».....	22
2.2. 2015 Memor Master Talwyn Baudu « From pupil to parent ».....	22
III. POLITIKEREZH YEZH.....	23
1. Politikerezh yezh ar Rannvro.....	23
2. Politikerezh yezh Departamant Penn-ar-Bed.....	24
3. Peseurt skoilhoù zo evit ijinañ ur gwir bolitikerezh evit an treuzkas er familhoù ?.....	24
3.1. Un dachenn brevez eo ar familh.....	24
3.2. Diouer a vennozhioù.....	24
3.3. Diouer a sifroù.....	25
3.4. Ar bouez lakaet war ar c'heleñn e-keñver an treuzkas.....	25
3.5. Enebiezh ar frammoù ensavadurel.....	25
IV. LABOUR AR C'HEVREDIGEZHIOÙ HAG AR MEDIAOÙ : KIZIDIKAAT, STUMMAÑ, KREÑVAAT ENDRO VREZHONEK AR VUGALE.....	26
1. Kizidikaat.....	26
1.1. Degas danvez preder, lakaat war-wel skiant-prenet ar gerent.....	26
1.2. Raktres Divskouarn.....	26
2. Stummañ ar gerent hag an danvez kerent.....	27
2.1. Kentelioù evit ar gerent.....	27
2.2. Binvioù evit pinvidikaat yezh ar gerent.....	27
2.3. Kinnig lec'hioù soubidigezh evit bevañ an treuzkas d'ar vugale.....	28

3. Kinnig produioù sokio-sevenadurel brezhonek d'ar vugale.....	28
4. Un endro yezhel douget d'an treuzkas er familh ?.....	29
4.1. Tuioù kreñv.....	29
4.2. Tuioù gwan.....	29
Rann / Chapitre 2.....	31
Enklask difraostañ : metodologiezh.....	31
Enquête exploratoire : méthodologie.....	31
I. DÉFINITION DE L'OBJET DE RECHERCHE.....	32
1. La population étudiée.....	32
2. L'angle disciplinaire.....	33
3. L'objectif principal de la recherche.....	33
4. Le corpus.....	33
II. ENTRETIENS : PRÉPARATION, CONDUITE ET TRAITEMENT.....	34
1. Choix de l'entretien compréhensif.....	34
2. La grille d'entretien.....	34
3. Choix de l'échantillon et des interviewés.....	34
4. Conduite des entretiens.....	36
5. Traitement des entretiens.....	37
III. PRÉPARATION DE L'ENQUÊTE QUANTITATIVE.....	37
1. Élaboration du questionnaire.....	38
2. Préparation de la diffusion du questionnaire.....	39
3. Préparation du codage du questionnaire.....	39
4. Réflexion sur l'échantillon.....	39
Rann / Chapitre 3.....	41
Framm teorik.....	41
Cadre théorique.....	41
I. LA TRANSMISSION.....	41
1. Transmettre : un émetteur et un récepteur.....	41
2. Transmission intergénérationnelle : à la croisée de l'identité et du projet éducatif.....	42
3. Transmission intergénérationnelle : pourquoi transmet-on ?.....	43
3.1. Des ressources potentielles pour ses enfants.....	43
3.2. Une façon de « déjouer l'éphémère », de s'inscrire dans une continuité.....	44
3.3. Un devoir : l'éthique du don contre don.....	44
4. Comment transmet-on ?.....	45
II. LANGUE LÉGITIME ET SÉCURITÉ LINGUISTIQUE.....	45
1. Breton : langue légitime ?.....	45
1.1. Les caractéristiques de la langue légitime selon Pierre Bourdieu.....	45
1.2. XXI ^e siècle : une nouvelle donne.....	46
1.3. Mais persistance du caractère illégitime du breton.....	47
2. Breton langue seconde : l'insécurité linguistique ?.....	48
2.1. Breton des jeunes générations : mix, soubenn, interlangue.....	48
2.2. Discours critiques à l'égard du breton des jeunes.....	49
2.3. Les effets sur la sécurité linguistique des jeunes locuteurs.....	50
III. L'IDENTITÉ ET LE SENS.....	50
1. Bref résumé des mécanismes de la construction identitaire selon Kaufmann.....	51
1.1. L'identité : un processus, historiquement nouveau, qui s'inscrit dans la modernité.....	51
1.2. Une construction identitaire en deux temps.....	52
2. Les apports théoriques de Kaufmann et les nouvelles interrogations qui en découlent.....	52
2.1. Le rôle croissant des émotions dans la construction identitaire.....	52
2.2. La recherche d'unification et de cohérence.....	53
2.3. Les identifications collectives comme ressources pour la construction identitaire et l'élaboration des choix.....	53

2.4. La jeunesse : période déterminante pour la construction identitaire et la construction de sens.....	54
Rann / Chapitre 4.....	57
Enklask difraostañ : disoc'hoù.....	57
Enquête exploratoire : résultats.....	57
I. CHOAZOÙ HA PLEUSTROÙ YEZHHEL AR GERENT.....	58
1. Treuzkas pe get ? : ar choaz kentañ.....	58
1.1. Tri santimant.....	58
1.2. Talvoudegezh ha barregezh.....	62
1.3. Plas ar pried er choaz : ur choaz hiniennel pe ur choaz koublad ?.....	63
1.4. Ar pazioù kentañ : aes pe aesoc'h, diaes pe diaesoc'h.....	65
2. Ar choazoù e-tal ar vuhez.....	67
2.1. C'hwec'h test o deus kendalc'het gant o choaz kentañ.....	67
2.2. Pev ar zest o deus cheñchet mod d'ober.....	70
3. Ar strategiezhoù treuzkas.....	76
3.1. Ur yezh pe div gant e vugale ?.....	76
3.2. Implij ar brezhoneg gant ar vugale : leuskel frank, broudañ, rediañ ?.....	77
3.3. Roll ar pried er strategiezhioù treuzkas.....	81
3.4. Ar skol.....	82
3.5. An endro.....	83
II. ENDRO, TALVOUDEGEZH HA BARREGEZH.....	84
1. Levezon an endro.....	85
1.1. Pleustroù yezhel : ha yezherien oberiant eo ar gerent ?.....	85
1.2. Levezon vras an endro.....	87
1.3. Levezon vras ar skouerioù.....	88
1.4. E-maez eus levezon an endro.....	89
2. An dalvoudegezh afektivel.....	89
2.1. Ul liamm personel gant ar brezhoneg.....	89
2.2. Pegen tomm eo o c'halonoù ouzh ar brezhoneg ?.....	89
2.3. Petra eo ur yezh afektivel ?.....	95
3. An dalvoudegezh desevel.....	96
3.1. Ul liamm gant ar vro.....	96
3.2. Ur sell ispisial war al liesseurted.....	97
3.3. Talvoudegezh an traoù didalvoud.....	97
4. Ar santimant war e varregezh.....	98
4.1. Ar re en o aes da vat gant o brezhoneg.....	98
4.2. Ar re a ra fazioù met n'eo ket marv mil den.....	99
4.3. Ar re o deus ur sell disprizus war o brezhoneg.....	99
Rann / Chapitre 5.....	103
Sevel objed an enklask : eus an emouestl d'an hed.....	103
Construction de l'objet de recherche : de l'engagement à la distanciation.....	103
I. LE DÉFI DU PRATICIEN-CHERCHEUR.....	103
1. Deux positions : l'engagement et la distanciation.....	103
2. Atouts de la double position, praticien et chercheur.....	104
3. Changer de regard.....	104
II. LA CONSTRUCTION DE L'OBJET DE RECHERCHE EN 9 ÉTAPES.....	105
Klozadur / Conclusion.....	107
Levrlennadur / Bibliographie.....	109
Stagadennoù / Annexes.....	111

DIGORADUR / INTRODUCTION

Kroget em boa da zeskiñ brezhoneg pa oan 19 vloaz. Un nebeud bloavezhioù goude e oa erruet flour a-walc'h ma brezhoneg. Anat e oa din e komzfen brezhoneg d'am bugale ma teufen da vezañ mamm. Mamm e oan deuet da vezañ ha graet em boa anaoudegezh gant kerent vrezhonek all. Lod a gomze brezhoneg d'o bugale ha, souezhusat tra, lod all ne raent ket daoust dezho bezañ gouest da gaozeal brav. D'ar mare-se e oa deuet war ma spered ur goulenn diazez : Perak e choaz ar vrezhonegerien komz, pe chom hep komz, brezhoneg d'o bugale ?

Diwezhatoc'h, ha me kustum da labourat gant brezhonegerien yaouank da-geñver kampoù vakañsoù ha stajoù BAFA pe BAFD e brezhoneg¹, e oan en em c'houlennet meur a wech : Penaos e vo gant an dud yaouank emouestlet e treuzkas ar brezhoneg da vugale ar c'hampoù vakañsoù ? Ha komz a raint brezhoneg d'o bugale ? Penaos e c'hellan degas un tamm preder dezho war an treuzkas yezh ?

Hep gouzout din e oan kendrec'het abaoe pell gant mennozhioù Joshua Fishman (Fishman, 2001). Ur yezh vev zo anezhi ur yezh a vez kaset a rumm da rumm er familhoù. Hervezañ e rank an treuzkas naturel-se bezañ pal pennañ stourmerien advuhezekaad ar yezhoù bihan en arvar, ha pa vefe pazennoù all, palioù skañvoc'h, da dizhout a-raok. Er memes koulz e verzen e chome dister plas an treuzkas er familhoù er politikerezhioù yezh evit ar brezhoneg.

E-pad bloavezhioù eo chomet ar goulennoù-se o troiata em fenn betek ma teufe da vezañ sklaer a-walc'h evidon : c'hoant am boa da gompren penaos e c'hoarie an treuzkas brezhoneg er familhoù hiziv an deiz, gant ar gerent vrezhonegerien yaouank, ha goude-se, marteze, degas preder ha mennozhioù evit ma vefe soursiet muioc'h ouzh an treuzkas er familhoù gant ar politikerezhioù advuhezekaad ar brezhoneg. Setu penaos em eus graet ma soñj en em lañsañ en ul labour enklask hir, ar memor Master-e o vezañ nemet ar bazenn gentañ anezhañ.

Objed an enklask-se zo anezhañ dielfennañ choazoù ha pleustroù yezhel ar gerent vrezhonek yaouank e-keñver o endro, o istor, o reprezenturioù sokial hag o santimant war o barregzh. Ar gerent vrezhonek ganet etre 1970 ha 1995 hag a ouie brezhoneg flour a-raok kaout o bugel kentañ eo ar boblañs a zedenn ac'hanon. Dav e vo din perc'hennañ frammoù teorik stag ouzh ar sokiologiezh, ar psikologiezh, ar sokioyezhoniezh, hag ouzh skiantoù an deskadurezh, evit kas dour da vilinoù ma enklask.

Daou bal am eus lakaet d'ar memor-se : ur pal didaktik da gentañ hag ur pal skiantel da eil. Fellout a rae din

1 Emaon o labourat evit an UBAPAR, ur rouedad kevredigezhioù deskadurezh pobl e Breizh, abaoe 2005, evel kenurzhierz diorren an dudi brezhonek ha gallaoueg.

tennañ gounid eus al labour-se evit en em stummañ pelloc'h war an enklaskerezh da gentañ. N'on ket bet stummet na war ar sokiologiezh, na war ar psikologiezh, na war skiantoù an deskadurezh, hag emskiantek e oan e ranken tostaat da vat ouzh frammoù teorik an danvezioù-se evit kas ma enklask da benn. Ar Master a oa ivez un digarez da bleustriñ war ar vetodologiezh, krouiñ hag amprouiñ binvioù enklask (atersadennoù, goulennaoueg). Pouezus e oa evidon deskiñ pellaat diouzh ma danvez enklask ivez, lezel sell ar stourmerez a-gostez evit gallout teurel ur sell skiantourez war ma danvez. E-keñver ar pal skiantel e felle din dielfennañ choazoù ha pleustroù yezhel un niver bihan a gerent (un dek bennak) evit kregiñ da lakaat martezeadennoù war-wel.

A-raok stagañ gant an enklask difraostañ em eus klasket kaout ur sell-tro war treuzkas ar brezhoneg er familhoù dec'h hag hiziv. Goude-se em eus klasket binvioù metodologel ha binvioù teorik hag a glote gant ma ezhommoù. Neuze em eus gellet mont war an dachenn hag atersiñ tud, evit ma brasañ plijadur. E eil lodenn diwezhañ ma memor e kinnigan disoc'hoù an enklask difraostañ : deskrivañ choazoù ha pleustroù ar gerent da gentañ, ha dielfennañ anezho e-keñver o endro, o santimantoù war dalvoudegezh ar brezhoneg ha war o barregezh, da eil. Erfin, em eus klasket sklaeraat objed ma enklask a yelo d'ober danvez ma zezenn diwezhatoc'h.

RANN / CHAPITRE 1

SELL-TRO WAR TREUZKAS AR BREZHONEG ER FAMILHOÙ

PANORAMA DE LA TRANSMISSION DU BRETON DANS LES FAMILLES

Ne glaskin ket amañ tresañ un daolenn glok eus stad ar brezhoneg hiziv nag eus an abegoù m'eo troet an traoù e-giz-se en degadoù diwezhañ. Graet eo bet brav al labour-se gant tud all c'hoazh (Broudic, 1995 ; Pentecouteau, 2002 ; danevelloù Ofis ar brezhoneg, 2002 ha 2007). Koulskoude, a-raok kregiñ gant ar vetodologiezh hag an ensklask war an dachenn, e kav din eo pouezus kaout ur sell hollek war an treuzkas er familhoù : ar pleustroù dec'h hag hiziv, ar studiadennoù bet kaset war an tem-se, ar politikerezh yezh hag ar pezh a vez graet gant ar mediaoù hag ar c'hevredigezhioù, mat da greñvaat an treuzkas.

I. Kilsell war an XXvet kantved : eus an treuzkas « naturel » d'an treuzkas emskiantek, en ur dremen dre an troc'h-yezh

Kalz a cheñchamantoù sokial, ekonomikel, politikel ha sevenadurel zo bet e Breizh a-hed an XXvet kantved. Ar brezelioù, an divaeziañ, an trañsportoù, an teknologiezhioù, ar skoliata evit an holl, ar vodernelezh zo kaoz ul lodenn vat anezho. Cheñchet eo kalz implij ar brezhoneg ivez : aet eo war zigresk a-hed ar c'hantved, dilezet eo bet da vat gant ar gerent e-kreiz ar c'hantved ha deuet eo da vezañ danvez ur stourm sevenadurel ledanoc'h-ledanañ e fin ar c'hantved.

1. Deroù an XXvet kantved : yezh ordin ar gevredigezh hag ar familhoù e Breizh-Izel

Etre 1 100 000 ha 1 300 000 brezhoneger a oa e 1900 (a-douez 3 200 000 Breton e 1911). 75 % eus poblañs Breizh-Izel a gomze brezhoneg war ar pemdez, war ar maez hag er c'hêrioù bihan dreist-holl (Broudic, 1995). Ul lodenn vat anezho ne oarent nemet brezhoneg. Yezh ar gevredigezh, yezh an darempredoù tost (amezeien, mignoned) ha yezh ar familhoù e oa ar brezhoneg.

Koulskoude, d'ar c'houlz-se dija, e vije bet gellet merzout sinoù kentañ an diskar. Techet e oa ar renkadoù sokial etre da zilezel ar brezhoneg. Peogwir e oa un doare da zikouez e oant gwelloc'h evit tud ar bobl. Peogwir e oa ar galleg yezh ar galloud hag an arc'hant hag e ranked e vestroniañ evit pignat gant ar skeul sokial. Ha peogwir e veze disprizet ar brezhoneg gant ar skol ha gant ar Republikaned, hêred da ideologiezh an Dispac'h gall war ar yezhoù (« l'idiome de la liberté » e oa ar galleg e-kichen ar brezhoneg a oa lakaet e sac'h kozh ar « jargons, derniers vestiges de la féodalité détruite »²). Yezh ar re vunut, ar re dizek e oa ar brezhoneg e spered ar renkadoù sokial etre hag uhel.

Gant ar skoliata evit an holl, an amzer soudard evit ar baotred hag an divaezañ e oa muioc'h-mui a dud yaouank divyezhek, gouest da zistripañ galleg, ha gouest da choaz desevel o bugale e galleg. Nebeud a dud a gomze galleg d'o bugale e deroù ar c'hantved. Niverusoc'h-niverusañ e oant goude ar brezel bras avat.

2. Bloavezhioù 1950 : an troc'h-yezh

2.1. An troc'h-yezh e pevar arvest

Jean-Yves Broudic, mab labourerien-douar, zo bet desavet e galleg en un endro vrezhonek. Deuet eo da vezañ bredelfennour ha skrivet en deus ul levr, *Diyezh*, diwar-benn an troc'h-yezh a zo chomet ennañ evel ur gouli don. Skrivet en deus un destennig da daolenniñ istor an troc'h-yezh (Broudic, 1993, p.82).

An arvest kentañ e-tro ar bloavezhioù 45-46

Distro an tad eus bro-Alamagn, laouen an tiegezh, reuzeudik a-walc'h stad an traoù en ti, sikour an amezeien ha tud ar familh evit al labour, pep tra e brezhoneg etrezo (...). Ganet ar bugel kentañ, brezhoneg dezhañ gant e dud.

An eil arvest e-tro ar bloavezhioù 50

Divizoù diwar-benn al labour-douar, an doareoù da wellaat an ed hag ar chatal en ti-feurm (...). Dont a

2 *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir le patois et d'universaliser l'usage de la langue française*, l'abbé Grégoire, 1793.

ra un amezegz gant he c'hrouadur daou viz : mont a ra dezhañ en ur galleg teuc'hek ha displegañ e brezhoneg he doa bet mil boan gant ar galleg er skol hag e fell dezhi mirout he bugale ouzh kemend-all.

Trede arvest da vare ar bloavezhioù 60

Ur bern mekanikoù a-stlabez war al leurenn bevennet gant un orjal paotr-saout : ur marc'h-houarn, ur c'harr-tan, ur riboterez-tredan, ur ganerez-dilhad, ur mekanik da c'hor. Kresket an dud, brasoc'h an ti. An tiad ouzh taol, brezhoneg ha galleg mesk-ha-mesk : brezhoneg etre an tad hag ar vamm, hag etre int hag ar mab henañ, galleg ouzh ar vugale all, ha ganto, strewet ar yezh evelato gant gerioù pe troioù-lavar brezhonek. Goulenn a ra ar bidoc'hig : « Penaos e vez graet ar vugale ? »

Pevare arvest e-tro ar bloavezhioù 70

Bras ar vugale, an tad hag ar vamm o vont war o leve, gwerzh war ar chatal hag an ardinvinkoù. Un diviz : mab an ti, bet addesket brezhoneg gantañ, o kaozeal ur yezh lennegel d'e vugale, un amezeg brezhoneger a-vihanik o respont dezhañ e galleg, hag an tad-kozh pe ar vamm-gozh o vont d'ar re vihan e galleg.

2.2. Enklask ar chaloni Nedeleg e 1946 : darev eo ar gevredigezh evit ar cheñch yezh

Evit komz eus stad ar brezhoneg just goude an eil brezel bed, Fañch Broudic (Broudic, 1995) a ra dave d'un enklask bet kaset e 1946 gant 126 studier eus kloerdi bras Kemper dindan renerezh ar chaloni Nedeleg, kelenner dezho. Pep hini zo bet en e barrez c'henidik oc'h ober un enklask war implij ar brezhoneg (84 parrez studiet, un drederenn anezho e Penn-ar-Bed). Setu un nebeud traoù dastumet gante war treuzkas ar brezhoneg er familhoù :

Cap Sizun : Les foyers où l'on n'utilise que le français sont très rares.

Beuzec-Cap-Sizun : Dans de nombreux foyers, les parents parlent uniquement le breton à leurs enfants, ceux-ci arrivant à l'école ne sachant s'exprimer qu'en breton.

Brieg et Plogonnec : Ceux qui vivent à la campagne élèvent également leurs enfants en breton. En plusieurs endroits, les enfants s'expriment ordinairement en breton entre eux.

Briec : C'est le breton que tous les parents apprennent aux petits de la campagne, au bourg c'est uniquement le français.

Er memes koulz...

Beuzec-Cap-Sizun : Imitant quelques foyers du bourg, quelques uns de la campagne se lancent dans cette voie [l'éducation en français].

Plozevet : Il devient de mode de les élever en français.

Plouzané, Saint-Pol-de-Léon : C'est le grand chic de les élever en français.

Guipavas : Il est très mal noté de s'adresser en breton aux enfants, il ne reste que quelques rares villages où tout est en breton.

Goulven : Les parents s'adressent en breton à leurs enfants et ceux-ci répondent en français.

Plouzané : Dans une famille, les filles parlent français et les garçons répondent en breton.

Un toullad bugale a oa desavet e brezhoneg e 1946 c'hoazh, war ar maez dreist-holl. Met splann eo diouzh studiadenn an danvez kloer e oa cheñchet da vat sell ar vrezhonegerien yaouank war ar brezhoneg, dreist-holl hini ar merc'hed yaouank. « Plus chic », « plus distingué », « plus galant »... sede penaos e welent ar galleg e-keñver ar brezhoneg. « Arriérés », diwar-lerc'h e oa an dud yaouank a gomze brezhoneg.

2.3. Bloavezhioù 1950 : troc'het ar chadenn

Ar gevredigezh a-bezh he doa cheñchet yezh evit desevel ar vugale er bloavezhioù-se, a-daol-trumm a-wechoù e-giz e familh Jean-Yves Broudic e-lec'h ma oa bet desavet ar bugel kentañ e brezhoneg hag ar re all e galleg. Ar vreudeur hag ar c'hoarezed a boursue war o zud da gomz galleg d'ar re vihanañ a-wechoù. Evit ma vefe didrabasoc'h buhez-skol ar vugale e veze graet an dibab-se alies : gouzañvet o doa ar gerent, ar vreudeur pe ar c'hoarezed koshañ er skol, ne oa ket ret e c'houzañve ar re yaouankañ kement all.

An troc'h-se en deus laosket goulioù don e kalon bugale zo (s.o. film Alyson Cleret, *La parole assassinée*, 2014). Fromus eo testeni Jean-Yves Broudic (1993) war an dra-se :

Pa veze goulennet digantañ petra 'oa e yezh-vamm, e responte ne ouie ket, en ur gontañ e oa bet savet e galleg en un endro vrezhonek. Ha bremañ e lavare n'en doa yezh-vamm ebet. Diyezh. (p.23)

Arabat deoc'h ober ar pezh a reomp, eme an tad hag ar vamm d'o bugale. Arabat deoc'h kaozeal brezhoneg ! Ha sur-mat e lavarent se a-wechoù e brezhoneg.

Peseurt lezenn an hini ne vez ket heuliet gant an den-a-lezenn e-unan ? Ha piv eo an den-se gant kement a zislavar en e gomzoù ? Diyezh ha dilezenn.

Gant e dud e oa bet degemeret ur yezh nevez, sec'h, divlaz, disliv evit pezh a sell ouzh o santidigezh donañ ; ha lakaet eben a-gostez, berzet-krenn ouzh ar vugale, evel un tamm dilhad a c'heller en em zizober dioutañ diboan. Sac'het an tad hag ar vamm gant ur yezh, ha sac'het o bugale gant div.

Lod, evel Jean-Yves, o doa klasket adkavout ar yezh kollet hag o doa desket anezhi pa oant krennarded pe tud yaouank. Lod all a lâre ne vefent ket gwerzhet e brezhoneg met n'int ket bet gouest da gomz morse.

Bugale all, ganet er bloavezhioù 1950 pe 1960 zoken, ne oant ket bet desavet e brezhoneg gant o zud met desket o doa memestra, dre forzh bezañ soubet en un endro vrezhonek kreñv. Alies e veze divyezhek an tiegezhioù d'ar mare-se : galleg ouzh ar vugale ha brezhoneg etre an dud en oad. Lod a oa bet desavet gant o zud-kozh ha plegoù an dud-kozh a veze disheñvel diouzh reoù ar gerent a-wechoù³. Setu penaos e oa bet savet ur rummad tud ma oa ar brezhoneg un eil yezh dezho, desket dre dapout gerioù ne oant ket evito, brezhoneg « laeret » evel ma vez lâret gwech-ha-gwech all. Lod eus ar vrezhonegerien-se, deuet un tammig oad dezho, o doa bet c'hoant da zeskiñ ar yezh pelloc'h.

2.4. An nemedenoù : peizanted ar maezioù « don » ha kerent-stourmerien ar Gwim

Koulskoude, er bloavezhioù-se ma oa bet ehanet treuzkas ar brezhoneg er familhoù, un nebeud tud o doa kendalc'het pe graet o choaz da vont e brezhoneg d'o bugale.

Tud diwar ar maez da gentañ, peizanted dreist-holl : reoù dre zibab, reoù all peogwir e oant chomet pell diouzh levezon ar c'hêrioù, e menezioù Bro-Gerne hag e Bro-Dreger « don » dreist-holl hervez Mikael Madeg

3 Danevell Ofis ar brezhoneg 2001, p.30.

(Madeg, 1986) ha reoù all peogwir ne c'hellent ket ober mod all dre ma oa re zister o live galleg da soñjal kaozeal anezhañ d'o bugale. Pet familh e oant ? 50 ? 100 ? 200 ? Diaes-tre eo braskontañ an niver a dud gant ar profil-se, met ne oant ket niverus, sur ha n'eo ket marteze.

Un nebeud familhoù all (10-15 familh hervez Mikael Madeg), gant ur profil disheñvel-mik, renkadoù sokial etre ar braz anezho, o doa desavet o bugale e brezhoneg er bloavezhioù 1950 ha diwezhatoc'h : familhoù stourmerien brogarour. Kaoz zo bet anezho en un diell-film gant Soazig Daniellou deuet er-maez e 2015, *Ar Gwim*. Graet e vez « ar gwim » eus ar geot a gresk en dro war-lerc'h an eost, pa vez bet troc'het an ed. Evel-se e oa bet lesanvet etrezo bugale ar c'houbladoù vreizhat-se. Lod eus an emsaverien-se a oa brezhonegerien a-vihanik met lod all ne oant ket hag o doa desket brezhoneg pa oa un tamm oad dezho (Alan Louarn ha Pêr Denez da skouer). Ar re-se eo bet ar re gentañ moarvat oc'h amprouiñ treuzkas ar brezhoneg d'o bugale hep bezañ bet desket ar yezh war barlenn o mamm pe o mamm-gozh.

3. Bloavezhioù 1970 : deroù ar revival

E 1976, war ar bladenn *Le Pouvoir des Mots*, e kane Gilles Servat :

Komzit brezhoneg gant ho pugale
La culture française, la culture française
Komzit brezhoneg gant ho pugale
La culture française passera après

Arabat kaout mezh komz a vouezh uhel
N'eus netra mezhusoc'h eget tevel
Il ne faut pas avoir honte quand on parle
C'est quand on se tait qu'il faut être honteux

Da-heul barzhed (Gilles Servat, Alan Stivell, Glenmor) o doa dibabet lod eus ar Vretoned yaouank adperc'hennañ o yezh, ar brezhoneg, a gleve lod er gêr ordin pe en-dro dezho hep na vefe graet gant ar yezh-se evit komz outo. Ar gevredigezh Skol an Emsav, krouet e 1969, zo un arouez eus ar youl-se. Adalek deroù ar bloavezhioù 1970 e vode brezhonegerien yaouank hag e aoze kentelioù noz evit desachañ ar muiañ posupl a dud war-zu ar brezhoneg.

3.1. Bloavezhioù 1970-1980 : nebeut a familhoù met familhoù mennet da vat

Piv a gomze brezhoneg d'e vugale d'ar c'houlz-se ? Bugale « ar Gwim », ar gerent yaouank o doa desket pe peurzesket brezhoneg goude bezañ bet soubet e-barzh pa oant bugale, hag ar re bet ganet en ur familh ha ne oa bet troc'h-yezh ebet enni. Ur wech c'hoazh eo diaes-tre brasjediñ an niver a dadoù hag a vammoù a rae gant ar brezhoneg gant o bugale d'ar c'houlz-se. E 1983, Mikael Madeg a soñje dezhañ e oa 50 familh

bennak, enno bugale dindan 10 vloaz, ma veze komzet brezhoneg gant ar vugale (Madeg, 1983, p.15). Ne oa ket niverus ar familhoù brezhonek met mennet bras e oant. Cheñchet e oa tro-spered ar gevredigezh. Tamm-ha-tamm ez ae war bellaat santimant ar vezh stag ouzh ar brezhoneg ha brud fall ar stourmerien vreizhat chomet war-lerc'h an eil brezel bed. Un dra da c'houlen, da stourm evitañ, e oa deuet ar brezhoneg da vezañ. Tost en em gave ar vrezhonegerien yaouank d'ar stourmoù didrevadenniñ. Ar rummad brezhonegerien-se, asambles gant stourmerien divrezhonek, o doa kroget gant ar stourm evit sevel skolioù brezhonek neuze.

3.2. 1977 : Ganet Diwan, digoret hent ar brezhoneg d'an holl vugale

E miz Ebrel 1977, war-lerc'h ur veaj studi e Bro-Euskadi ma oa bet gwelet mont en-dro ar skolioù euskarek Ikastola, e oa bet krouet ar gevredigezh Diwan. Unnek skol Diwan a oa bet digoret etre miz Mae 1977 hag an distro-skol 1979. Ouzhpenn 100 bugel a oa degemeret enno. Gant stourmerien vrezhonek e oa o fal kentañ skoliata o bugale dezho e brezhoneg e oa bet krouet Diwan. Met ur pal all ken pouezus all a oa kinnig ar skoliata brezhonek d'an holl vugale, pe e ouife brezhoneg ar gerent, pe ne ouifent ket, pe o defe arc'hant pe n'o defe ket.

Digor eo ar gevredigezh Diwan d'an holl familhoù a fell dezho reiñ un deskadurezh e brezhoneg d'o bugale, hep diforc'h sokiomicherel, prederouriezhel pe bolitikel. Digoust ha digor d'an holl eo ar skolioù. (Karta Diwan)

Emskiantek e oa stourmerien ar brezhoneg e rankent poaniañ evit lakaat muioc'h a dud da dommañ ouzh ar brezhoneg. Ar skol a seblante bezañ ur benveg a feson evit se. Kas bugale d'ur skol vrezhonek a c'houlenne nebeutoc'h a strivoù eget deskiñ brezhoneg, marteze ?

Pemp bloaz goude krouiñ Diwan, e 1982, e oa bet roet lañs d'ar c'hlas divyezhek kentañ en ur skol publik, e Sant-Rivoal. Hag e 1990 e oa digoret ar c'hlasoù divyezhek kentañ en deskadurezh katolik, e Gwened hag e Gwiseni. Goude-se e oa aet an teir hentenn vrezhonek (Diwan dre soublidigezh, publik ha katolik divyezhek) war gresk, ken e oa skoliataet 17024 bugel da vare an distro-skol 2016, da lâret eo 1,92 % eus skolidi Breizh pemp departamant⁴.

Sklaer e oa an huñvre a oa bet er penn-kentañ : stummañ brezhonegerien nevez gouest da gomz brezhoneg er skol hag er-maez eus ar skol, ha c'hoant gante ober. Ur c'helc'hlizher war ar c'helenn divyezhek, embannet gant Ministrerezh an Deskadurezh e 2001 (BOEN, 2001, p.3), a lake ur pal damheñvel :

Le but de l'enseignement bilingue est d'amener progressivement les élèves à utiliser la langue régionale ou le français avec leurs pairs du même âge, mais aussi avec les adultes, dans l'école et dans le milieu familial et social. L'interaction verbale entre l'enfant et autrui (maître, interlocuteurs enfants et adultes)

⁴ Distro-skol 2016 : 884 753 skoliad e Breizh pemp departamant (618627 e Breizh 4 ha 266126 e Liger-Atlantel). Mammenn : Ofis publik ar brezhoneg, Télégramme, Renerezhioù-Akademiezh.

dans la vie de l'école et les activités de la classe, dans le milieu familial et social, est à la fois l'objectif et le moteur de cet apprentissage.⁵

Ha gouest eo ar skoliata brezhonek da gas an huñvre-mañ da wir ? Muzuliañ kement-mañ eo unan eus palioù ma enklask, o plediñ gant rummad ar vrezhonegerien ganet etre 1970 ha 1995 bet tremenet dre ar skolioù Diwan pe ar c'hlasoù divyezhek.

II. Sifroù ha studiadennoù

1. War glask un nebeud sifroù...

Evit kas ma enklask da benn e kaven pouezus dastum un nebeud sifroù war dreuzkas ar brezhoneg ha war ar vrezhonegerien ganet etre 1970 ha 1995. Kavet em eus un nebeud sifroù met ne oant ket resis-resis bepred ha dislavaroù a oa etrezo a-wechoù.

1.1. 2002 Danevell Ofis ar brezhoneg 1

E 2002 e oa bet embannet danevell gentañ Ofis ar brezhoneg war stad ar brezhoneg. Pevarzek pajennad a ya d'ober ar rann war an treuzkas er familhoù. Un daolenn eus istor an treuzkas er familhoù er c'hantved tremenet eo kentoc'h evit un daolenn war an treuzkas e 2002. Pemp gwech e-kerzh ar pevarzek pajennad-se ez eus skrivet n'eus sifr na roadenn resis ebet war an treuzkas er familhoù e 2002 hag e vank studiadennoù war an tem-se.

1.2. 2007 Danevell Ofis ar brezhoneg 2

Ur bajennad hepken zo gouestlet d'an treuzkas er familhoù e danevell 2007. Degas a ra sifroù diazezet war enklask EBSSA 1999. Tro 20 000 brezhoneger ganet etre 1970 ha 1981 a vije bet e 1999 hervez an EBSSA (18-29 vloaz e 1999, 36-47 vloaz e 2017), da lâret eo 3,1 % eus ar rummad oad-se e Breizh. Tost da 3 % eus ar gerent a gomze brezhoneg ouzh o bugale yaouank e departamantoù kornôg Breizh e 1999 (Penn-ar-Bed, Aodoù-an-Arvor ha Mor-Bihan).

Dreistjedet e seblant din bezañ an niver a vrezhonegerien ganet etre 1970 ha 1981. Penaos o dije desket brezhoneg an 20 000 den-se ? Gant o zud (nebeut-nebeut) ? Gant o zud-kozh, o amezeien ? Er skolaj pe el

5 Siwazh eo disteraet ar pal e 2007 gant ur c'helc'hlizher all (BOEN, 2007) a zisklêr eo live A2 ar CECRL pal ar c'helenn divyezhek e fin ar CM2, live re izel evit ma c'hellfe ar skolidi ober gant ar brezhoneg en o darempredoù sokial ordin. Mammenn : Gounskrid Master Gwenole Larvol (2015).

lise, gant kentelioù opSION ? Gant kentelioù-noz ? Peseurt barregezh yezh o deus ? Gouest da gompren ? Gouest da gas ur gaozeadenn simpl ? Ret eo strivañ kalzig evit dont da vezañ brezhoneger da vat gant kentelioù opSION, kentelioù-noz pe o klevet kaozeadennoù e amezeien pe e dud-kozh...

Ne vez ket graet kalz a draoù war dachenn an treuzkas er familhoù hervez Ofis ar brezhoneg. Menegiñ a reont krouidigezh ar gevredigezh Divskouarn, e miz Du 2005, a bled gant an dachenn-se hag un devezh stummañ aozet gant Skol an Emsav e 2006, evit ar gerent o deus c'hoant da zesevel o bugale e brezhoneg. Embann a reont eo mallus adlañsañ an treuzkas er familh : « Diazezañ oberoù da adlañsañ an treuzkas er familhoù a vo unan eus an obererezhioù pennañ da lakaat war-sav a-benn sevel un dazont evit ar brezhoneg. »

1.3. 2007 Sontadeg TMO-Régions

Fañch Broudic en doa urzhiet ha dielfennet ar sontadeg-se bet kaset e Breizh e 2007. 3100 den e oa bet savet goulennoù outo dre bellgomz (601 e Breizh-Uhel ha 2508 e Breizh-Izel). 450 brezhoneger a oa en o zouez, da lâret eo e oa bihan ar standilhon evit gellet reiñ ur skeudenn reizh. Diaes eo jediñ an niver a vrezhonegerien 20-45 vloaz diwar sontadeg Broudic (lod eus ar sifroù zo evit Breizh-Izel hepken, ne vez ket meneget an oad bepred)... Ur sifr dedennus koulskoude war brezhonegerien yaouank Breizh-Izel a ziskouez roll brasoc'h-brasañ ar skol evit an treuzkas : 58 % eus ar re 20-39 vloaz (ganet etre 1968 ha 1987) ne ouie brezhoneg nag o zad nag o mamm, pa oa 70 % eus ar re 15-19 vloaz (ganet etre 1988-1992). N'a ket pell Fañch Broudic war dielfennañ an treuzkas er familhoù met skrivañ a ra en e danevell : « Le comportement des jeunes parents bretonnants semble en train de changer : aujourd'hui, un tiers d'entre eux s'adresse de préférence en breton à ses enfants. » (Broudic, 2009, p.191)

1.4. 2012 Enklask a intrudu lec'hel war an ober gant ar brezhoneg e Karaez, kensavet gant Ofis publik ar brezhoneg

An enklask-se war ar brezhoneg zo bet staget ouzh an niveridigezh. Un nebeud goulennoù a denn d'an treuzkas er familh. 83 % eus ar vrezhonegerien dindan 40 vloaz (ganet goude 1972) o deus desket ar yezh dre ar skol da gentañ, ha 9 % gant o zud ha 8 % gant o zud-kozh.

Efedusoc'h eo an treuzkas er familh evit deskiñ brezhoneg da vat. 61 % eus ar re o deus desket brezhoneg gant o familh (holl rummadoù oad) ha 33 % eus ar re o deus desket er skol, zo en o aes gant ar brezhoneg.

18 % eus ar gerent vrezhonek dindan 40 vloaz a gomz brezhoneg d'o bugale atav pe peurliesañ. 31 % a ra a-wechoù. Dav eo resisaat en em gav e-barzh ar rummad « brezhonegerien » tud en o aes gant ar yezh ha tud n'emaint ket en o aes.

1.5. 2012-2013 Enklask CRIJ Bretagne « Ar Vretoned yaouank hag o strategiezhioù titouriñ »

3914 den yaouank 15-29 vloaz (ganet etre 1983 ha 1997) o deus respontet da c'houlennaoueg ar c'hCRIJ. 10 % anezho a zisklêr e komzont brezhoneg (3 % mat a-walc'h ha 7 % mat), da lâret eo tro 400 den er standilhon. War ar 400 den-se, 11 % o deus desket brezhoneg gant o familh hepken, 36 % gant o familh hag ar skol, 52 % er skol hepken. 62 % eus ar vrezhonegerien yaouank-se a gomz brezhoneg gant o mignoned dreist-holl, ha 24 % gant o zud dreist-holl.

1.6. 2013 Enklask Fanny Chauffin gant liseidi Diwan ha liseidi bet

Daou rannbennad a denn d'an treuzkas er familhoù e tezenn Fanny Chauffin, bet kinniget e 2015 : « Diwan, pedagogiezh ha nerzh krouiñ », unan war implij ar brezhoneg e familhoù liseidi Diwan hag un all war soñj al liseidi treuzkas ar brezhoneg pe get d'o bugale.

	Niver a liseidi goulenataet	% a gomz brezhoneg gant e dud	% a gomz gant tad ha mamm	% a gomz gant an tad hepken	% a gomz gant ar vamm hepken
Enklask Broudic 2010	100 (liseidi)	26	8	17	1
Enklask Chauffin 2013	260 (liseidi ha liseidi bet)	26	11	13	2

Taolenn 1 : Liseidi Diwan a gomz brezhoneg gant o zud

Lenn : Hervez enklask Fanny Chauffin e 2013, 13 % eus al liseidi pe liseidi bet a gomz brezhoneg gant o zad hepken.

Mammenn : Tezenn Fanny Chauffin

Fañch Broudic (Broudic, 2011, p.48) en doa goulenataet 100 lisead e 2010. Fanny Chauffin he doa goulenataet 260 brezhoneger yaouank 15-35 vloaz e 2013 (ganet etre 1978 ha 1998) : 137 dre heg (liseidi) ha 123 dre gaer (liseidi bet), marteze mennetoc'h gant ar brezhoneg eget ar re yaouankañ. N'eo ket gwall zisheñvel ar sifroù kavet gant an daou enklasker. Diskouez a ra o sifroù ez eus un tamm mat muioc'h a dadoù a gomz brezhoneg d'o bugale eget a vammoù, betek lakaat Fanny Chauffin da c'houlenñ hag-eñ eo ar brezhoneg « yezh an tadoù » ? Anat eo e vo ret furchal pelloc'h an diforc'hioù treuzkas hervez ar reizh.

Pa vez goulennet gant liseidi Diwan ha komz a raint e brezhoneg d'o bugale, sede ar pezh a respontont : 48 % sur ha 44 % kredapl. Hini ebet ne lâr ne raio ket. Uhel-uhel eo ar c'hoant treuzkas : ha klask a reont ober plijadur d'an enklaskerez ? Dezhho o-unan ? Ha derc'hel a raint gant ar c'hoant-se pa erruo ar babig kentañ ?

Ur sifr all meneget gant Fanny Chauffin a zo dedennus evidon : 771 lisead o doa tremenet ar bak e Diwan etre 1997 ha 2012, etre 1979 ha 1995 e oa ganet ar re-se (mammenn : sekretouriezh Diwan).

1.7. 2013 Sontadeg Skol Diwan Bro Roazhon

E Skol Diwan Bro Roazhon e oa skoliataet ma bugale e 2013 ha me dilennet e kuzul-merañ an AEP. Graet em boa ur sontadeg war dreuzkas ar brezhoneg er familh. 138 bugel a oa skoliataet er skol en distro-skol 2012, 175 tad ha mamm a oa.

	Tadoù		Mammoù		Asambles (175 den)	
Brezhoneg flour gante	11		13		24	14 % eus ar gerent a gomz brezhoneg flour
Brezhoneg gant o bugale	10	91 % eus an tadoù vrezhonek a gomz brezhoneg d'o bugale	8	62 % eus ar mammoù brezhonek a gomz brezhoneg d'o bugale	18	10 % eus an holl gerent ha 75 % eus ar gerent vrezhonek a gomz brezhoneg d'o bugale

Taolenn 2 : Kerent vrezhonek e skol Diwan Roazhon e 2013

Lenn : 24 tad ha mamm diwar 175 a gomz brezhoneg flour, da lâret eo 14 % eus kerent ar skol.
Mammenn : Sontadeg graet ganin e 2013.

Interesant eo merzout an diforc'h treuzkas hervez ar reizh aze ivez.

1.8. 2015 Enklask KEAV

En hañv 2015, 183 stajiad hag a gemere perzh e staj hañv KEAV (Kamp etrekeltiek ar vrezhonegerien) o doa respontet d'ur c'houlennaoueg savet ha dielfennet gant KEAV ha Hugues Pentecouteau. Un nebeud goulennoù a denne da implij ar brezhoneg gant ar vugale (e peseurt degouezhioù e vez stankoc'h implij ar brezhoneg gant ho pugale ? Pegoulz e vez diaes/aes komz brezhoneg gante ? M'ho pefe bugale, ha komz a rafec'h brezhoneg dezho ? Gant peseurt binvioù e vefe aesaet treuzkas ar brezhoneg er familhoù ?). Diaes eo din tennañ gounid eus ar sifroù bet savet aze avat kar ne vez ket keñveriet ar respontoù gant barregezhioù yezh ar gerent. Liesseurt eo barregezhioù yezh stajidi KEAV : lod a gomz mat-tre dija ha lod all zo a-boan komañset da zeskiñ.

1.9. Peseurt sifroù kemer harp outo neuze ?

Ur patchwork eo ar sifroù roet er pennadoù kent. Diaes eo produiñ sifroù war ar brezhoneg e c'heller fiziañ enno da vat. Daou dra zo kaoz : ne fell ket d'ar Stad ha d'an EBSSA (INSSE) ebarzhiañ goulennoù war ar yezhoù en niveridigezh (enklaskoù 1999 er Frañs ha 2012 Karaez zo nemedennoù), cheñch-dicheñch eo an tachennoù enklasket (Breizh-Izel, Breizh 4 departamant, Breizh 5 ral-tre).

Koulskoude, diwar ar sifroù dastumet, em eus klasket jediñ an niver a vrezhonegerien hag an niver a dadoù ha mammoù brezhonek hag a glot gant profil ar boblañs a studian. E mod ebet e rank ar sifroù-se bezañ kemeret evel gwir bater, jedadennoù gros int, tra ken.

Diwar sifroù skolidi divyezhek hiziv

	Niver a skolidi	Niver a gerent	% kerent brezhoneg flour gante	Niver a gerent vrezhonek	Ganet a-raok 1970 (33 %)	Ganet etre 1970 ha 1995 (67%)
Diwan	4500*	5700	10-15 %*	700	230	470
Klaskoù divyezhek	12500*	15800	2-3 %	400	130	270
Hollad	17000*	21000		1100	360	740

Taolenn 3 : Kerent skolidi an hentennoù divyezhek e Breizh e 2016

Lenn : Tro 470 tad ha mamm eus skolidi Diwan zo brezhonegerien ha ganet etre 1970 ha 1995.

Mammenn : Sifroù Diwan, Div Yezh, Dihun (merket gant *), brasjedadennoù graet ganin (sellet ouzh ar stagadennoù).

Tro 700-800 tad ha mamm skolidi a glotfe gant ar rummad oad a studian (ganet etre 1970 ha 1995). Dav e vefe ouzhpennañ d'ar re-se ar re o deus babigoù ha n'int ket skoliataet c'hoazh hag ar re o deus bugale skoliataet e skolioù gallek.

Diwar ar mod da vezañ desket brezhoneg

	Skolidi hentennoù divyezhek betek an Termen	Tud bet desket brezhoneg gant o familh hepken	Tud bet desket brezhoneg d'an oad gour	Hollad
Tud brezhoneg flour gante, ganet etre 1970 ha 1995	1487	180	1400	Tro 3100
Deuet da vezañ tad pe mamm	Tro 1400-1600			

Taolenn 4 : Brezhonegerien flour ganet etre 1970 ha 1995 (brasjedadennoù 2016)

Lenn : Tro 3100 den ganet etre 1970 ha 1995 a gomze brezhoneg flour e 2016, tro 1400-1600 zo deuet da vezañ tad pe mamm.

Mammenn : Sifroù Diwan, Div Yezh, Dihun, Mikael Madeg, Ofis publik ar brezhoneg, ha brasjedadennoù graet ganin (sellet ouzh ar stagadennoù).

Un tamm e kresko an niver a vrezhonegerien er bloavezhioù o tont moarvat, a-drugarez d'ar stummadurioù hir peurgetket. Kalz ha buan e kresko an niver a dadoù ha mammoù brezhonek gant rummadoù skolidi divyezhek o tostaat ouzh o 30 vloaz.

Dedennus e vefe gouzout peseurt dregantad paotred ha merc'hed a zo e-touez ar vrezhonegerien-se. Diaes eo

lâret. Koulskoude e c'hellomp soñjal e vez kempouez an niver a baotred hag a verc'hed evit ar vrezhonegerien bet stummet er skol hag er familh. Evit a sell ouzh ar re bet desket brezhoneg gante erruet d'an oad gour avat, e seblant ez eus muioc'h a verc'hed enskrivet er stajoù hir, er c'hentelioù-noz, er skol-veur vrezhonek.

2. Nebeut a studiadennoù

Un toullad studiadennoù zo bet graet war an troc'h-yezh, evit kompren perak ha penaos o deus paouezet ar Vretoned da dreuzkas ar brezhoneg d'o bugale (Elegoët, 1981 ; Broudic, 1995). War an treuzkas hiziv an deiz eo kalz treutoc'h ar peuri avat.

2.1. 1984 Enklask Mikael Madeg « Desevel bugale e brezoneg »

E 1982-1984 e oa bet studiet gant Mikael Madeg 69 familh vrezhonek, 220 a vugale enno, ganet etre 1932 ha 1981. Savet en doa Madeg ul levr diwar an enklask-se, ennañ prederiadennoù hollek war an treuzkas hag an diaesterioù o doa bet lod, dielfennadennoù an atersadennoù (disoc'h yezh ar vugale, emzalc'h ar gerent, kentelioù diwar ar c'hwitadennoù), rentoù-kont levrioù war an divyezhegezh abred, sell-tro war ar brezhoneg er-maez eus ar familhoù... N'eo ket studiadenn Madeg un enklask skiantel met boued e-leizh zo e-barzh evit prederiañ war dreuzkas ar brezhoneg er familhoù.

2.2. 2015 Memor Master Talwyn Baudu « From pupil to parent »

Evit pezh a denn da studiadennoù nevez savet war an treuzkas e anavezan unan hepken, bet savet gant Talwyn Baudu da-geñver ur Master Politikerezh yezh e skol-veur Bangor e Bro-Gembre.

Bet eo Talwyn oc'h atersiañ eizh den (c'hwec'h mamm ha daou dad) etre 25 ha 40 vloaz, bet skoliataet en ur skolaj Diwan, hag e lise Diwan evit lod anezho. Klasket en deus kompren peseurt dibaboù yezh o doa graet evit desevel o bugale, penaos e oa bet stummet tamm-ha-tamm o sell war ar brezhoneg ha peseurt plas en doa ar brezhoneg en o buhez. Klotañ a ra enklask Talwyn tre gant ar pezh a zedenn ac'hanon.

N'em eus ket klevet komz eus studiadennoù nevez all war dreuzkas ar brezhoneg er familh. Met posupl eo em befe c'hwitet war traoù zo.

Penaos displegañ e vefe ken dister an enklaskoù kantitativ ha kalitativ war an treuzkas hiziv ? Meur a vartezeadenn. Da gentañ e vez ral dre vras an enklaskoù sokiologel war ar brezhoneg. Da eil e c'hellomp soñjal eo ur fenomen nevez a-walc'h. Bremañ hepken e krog muioc'h-mui a dud bet desket brezhoneg er skol pe e kentelioù evit an dud deuet da gaout bugale. E 2017, 40 vloaz eo bugale goshañ Diwan (ganet e

1977), 39 bloaz skolidi goshañ bet betek an Termen en ur c'hlas divyezhek publik (ganet e 1978) ha 33 vloaz skolidi goshañ an deskadurezh katolik (ganet e 1984). Erfin, war-zu ar c'helenn, d'ar vugale ha d'an dud deuet, eo troet ar selloù hag ar strivoù, evit stummañ yezherien nevez. Ar familhoù zo bet laosket a-gostez. Splann eo pa lenner steuñvioù nevesañ politikerezh diorren ar brezhoneg.

III. Politikerezh yezh

1. Politikerezh yezh ar Rannvro

An danevell *Ur politikerezh yezh evit Breizh* a oa bet votet e 2012. Teir lodenn a ya d'ober ar rann war politikerezh diorren yezhoù Breizh : 28 pajenn gouestlet d'an treuzkas, 16 da ziorren plas yezhoù Breizh er vuhez sokial, sevenadurel ha foran ha 5 da ziorren plas yezhoù Breizh en ensavadur-rannvro. E-touez an 28 pajenn gouestlet d'an treuzkas, 18 a bled gant an treuzkas er skol, 8 gant an treuzkas d'an oadourien, ur bajennad hanter gant degemer ar vugaligoù e brezhoneg hag un hanter-bajennad gant an treuzkas er familhoù.

Er c'henemglev Stad ha Rannvro sinet e 2015 gant ar Rannvro (Convention spécifique pour la transmission des langues de Bretagne et le développement de leur usage dans la vie quotidienne 2015-2020), n'eus roud ebet eus an treuzkas er familhoù.

Arc'hantet he deus ar Rannvro ur c'houlzad kelaouiñ davet ar familhoù kaset gant ar gevredigezh Divskouarn ha Departamant Penn-ar-Bed : « an divyezhegezh ez vihan, ul lañs bras evit ar vuhez ». Skritelloù (« En Bretagne, les petits n'appellent pas toujours un chat, un chat ! »), DVDoù war an divyezhegezh abred, ur c'hit ganedigezh evit ar familhoù war-nes kaout ur bugel, a oa bet skignet da-geñver ar c'houlzad-se e 2009-2012.

E budjed 2016 Rannvro Breizh, war ar 4 178 088€ gouestlet da dreuzkas ar brezhoneg, 2 506 398€ a yae d'ar c'helenn divyezhek, 1 536 398€ d'ar c'helenn d'an oadourien ha 134 800€ da skoazell an treuzkas er familhoù. Da raktresoù broudañ an degemer bugaligoù e brezhoneg e-maez eus ar familh ez a an darn vrasañ eus ar budjed « skoazell an treuzkas er familhoù » (kevredigezhioù Divskouarn ha Babigoù Breizh ha yalc'hadoù stummañ michereien ar vugaligoù war ar brezhoneg).

2. Politikerezh yezh Departamant Penn-ar-Bed

E 2016 e oa bet votet *Brastres an departamant evit ar brezhoneg* gant Departamant Penn-ar-Bed. Ur skrid evit sturiant politikerezh diorren ar brezhoneg er bloavezhioù 2016-2021 eo. Ur pennad war an divyezhegezh brezhoneg-galleg e-barzh ar familhoù zo ennañ. Fellout a ra d'an Departamant lakaat war-sav binvioù kelaouiñ war an divyezhegezh abred. O fal kentañ : embann ur pennad war an tem-se er c'harned-yec'hed a vez roet da gement bugel ganet e Penn-ar-Bed. O eil pal : en em soñjal war embann ur c'harned-yec'hed divyezhek en amzer dazont. Prest int ivez da skoazellañ raktresoù a bep seurt a denn d'ar vugaligoù : embann rimadelloù, raktresoù kornioù kerent-bugale, stummadurioù baby-sitting e brezhoneg, brudañ ar c'heleñn divyezhek...

Embannet eo sklaer « ne ankouaa ket an Departamant roll pouezus-tre ar familhoù a vrezhonegerien a zesk ar yezh d'o bugale. Hiziv an deiz, gant an diouer a stadegoù, ne c'haller ket gouzout penaos e vez kont war an dachenn-se e gwirionez. » Gwellaat endro yezhel ar familhoù brezhonek eo ar pezh a glask ober an Departamant. Ur c'henlabour kreñv zo etre ar gevredigezh Divskouarn ha Departamant Penn-ar-Bed abaoe dek vloaz evit digeriñ bed an degemer bugaligoù d'ar brezhoneg (magourioù, skoazellerezed-mamm...).

3. Peseurt skoilhoù zo evit ijinañ ur gwir bolitikerezh evit an treuzkas er familhoù ?

Penaos displegañ e vefe ken dister plas an treuzkas er familhoù er politikerezhioù yezh ? Meur a abeg e c'hellomp menegiñ.

3.1. Un dachenn brevez eo ar familh

Ronan al Louarn, goprad e karg eus ar brezhoneg e Rannvro Breizh, a zispleg ez eus un hengoun o tont eus ar Gwir roman, bev c'hoazh er broioù demokratel, a zisklêr eo an tadoù hag ar mammoù mistri en o zi hag emren ar familhoù e-keñver ar galloud sivil. Ar Stad ne oa ket he roll lakaat he fri e aferioù ar familhoù, ha n'eus ket pell zo he deus kroget d'en ober evit broudañ an demografiezh, sikour ar re wan pe gwareziñ ar vugale gwallgaset. Abalamour da se n'eo ket kustum ar strollegezhioù foran da ijinañ oberoù a denn da zesevel bugale er gêr ha ne vefent ket liammet gant barregezhioù roet dezho gant al lezenn (PMI, gwareziñ, sikour sokial, da skouer).

3.2. Diouer a vennozhioù

Kredapl e vez lakaet diaes ar c'hevredigezhioù ivez, evit ijinañ raktresoù a denn da zesevel bugale e

brezhoneg. Pa oa bet krouet ar gevredigezh Divskouarn e 2005, adalek ar penn-kentañ, e oa bet lakaet da bal : diorren ar brezhoneg e bed ar vugaligoù hag er familhoù. War degemer ar vugaligoù o deus pleustret kalz abaoe 10 vloaz met anzav a reont eo diaesoc'h ijinañ doareoù da vroudañ implij ar brezhoneg er gêr eget er frammoù degemer. Ronan al Louarn a lâr n'eus ket bet kaset kalz a raktresoù d'ar Rannvro war an treuzkas er familhoù.

3.3. Diouer a sifroù

Ofis publik ar brezhoneg, ar Rannvro, Departamant Penn-ar-Bed : a-unvouezh e lâront e vank sifroù war an treuzkas er familhoù. Pouezus-tre eo ar sifroù evit ar bolitikourien peogwir eo o mod ordin da vuzuliañ efedusted o oberoù. A-drugarez d'ar sifroù e c'hellont difenn o folitikerezh dirak tud ha na vezont ket a-du gante. Mat eo ar skoliata brezhonek evit se kar bep distro-skol e vez sifroù nevez ha sklaer hag a vuzuilh kresk ar skoliata. Mat eo ar stummadurioù hir ivez kar an niver a dud enskrivet ha paeet o stummadur dezho zo aes da vuzuliañ ha da geñveriañ a vloaz da vloaz. Ur benveg nevez, an DBY, Diplom Barregezh war ar Yezh, a oa bet savet ouzhpenn, e 2011, evit muzuliañ al live brezhoneg tizhet gant an deskidi. Evit treuzkas ar brezhoneg er familhoù e vank sifroù evit gouzout pelec'h emaomp hiziv ha binvioù statistik evit gouzout pelec'h e erruimp ma vez kaset da benn oberenn-mañ-oberenn.

Evit lakaat an traoù da fiñval war dachenn an treuzkas e vefe dav en em soñjal war doareoù da sevel sifroù peotramant degemer doareoù all da briziañ an oberoù lakaet e plas.

3.4. Ar bouez lakaet war ar c'helenn e-keñver an treuzkas

Gant Ofis publik ar brezhoneg kenkoulz ha gant ar Rannvro em eus klevet e oa ret stummañ brezhonegerien a-raok labourat war an treuzkas er familhoù. Diorren ar c'helenn divyezhek ha stummañ oadourien : sed ar pezh zo d'ober a-raok pep tra eta. Abaoe ouzhpenn 30 vloaz eo bet ar c'helenn brasañ prederi ar stourmerien hag ar bolitikourien, gant gwir abeg moarvat. Hiziv, gant ar rummad nevez-brezhonegerien stummet a-drugarez d'an holl strivoù-se, e krog ur mare luzietoc'h marteze, ur mare ma vez dav teurel evezh ouzh diorren ar c'helenn hag ouzh an treuzkas etre-rummadoù ivez.

3.5. Enebiezh ar frammoù ensavadurel

Sed aze un abeg all hag a vez diaes tremen hebiou dezhañ a-wechoù. Arouezus eo skouer ar c'harned-yeched. An departamantoù zo mestr war embann dielloù seurt-se. Mennet eo Departamant Penn-ar-Bed da sevel ur stumm divyezhek abaoe bloavezhioù met kement a dud a-enep a zo e-barzh o servijoù ma n'o deus ket gellet kas ar raktres-se da benn vat c'hoazh.

IV. Labour ar c'hevredigezhioù hag ar mediaoù : kizidikaat, stummañ, kreñvaat endro vrezhonek ar vugale

1. Kizidikaat

1.1. Degas danvez preder, lakaat war-wel skiant-prenet ar gerent

E 2015-2016 e oa bet kaoz meur a wech eus an treuzkas er familhoù er mediaoù. *Ar Gwim*, film Soazig Daniellou, bet meneget dija, en deus digoret an nor en ur lakaat ar gaoz war an treuzkas en un nebeud familhoù stourmerien brogarour goude an eil brezel bed. Goude-se, er film *A-vihanig*, e oa bet Bleuenn ar Borgn o kejañ gant teir familh vrezhonek eus Bro-Leon hag a zisplege o choaz, o mod da zesevel o bugale, o diaesterioù. Ha nebeut goude e oa bet tro Lionel Buannic da lakaat ar gaoz war an treuzkas er familhoù en un abadenn Webnoz gouestlet d'an tem-se. Dek tad ha mamm (eizh tad ha div vamm) e oa bet klevet o zesteni. Kement a filmoù dindan berr amzer a ziskouez eo krog an dud da vezañ dedennet gant an tem, sin ur cheñchamant rummad marteze ?

Gallout a reomp menegiñ kaozeadennoù war an treuzkas aozet gant Divskouarn (Du 2015), Emglev Bro Douarnenez (Meurzh 2016, kafe flapiñ flapañ), KEAV (e-kerzh e stajoù hañv)... Dedennus eo levr Mikael Madeg war dem an treuzkas : *J'élève mon enfant en breton* (2011). Ur seurt dornlevr evit ar gerent vrezhonek, ma kinnig ennañ Mikael Madeg alioù ha respontoù da c'houlennoù ordin ar gerent vrezhonek (Pegoulz kregiñ da gomz ? Peseurt yezh dirak an dud-kar divrezhonek ?...)

An holl darvoudoù ha dielloù-se a zegas testenioù, a lak war-wel skiant-prenet ar gerent. Mat int da vagañ preder ar gerent vrezhonek hag an danvez kerent ha da ziskouez dezho n'int ket o-unan.

1.2. Raktres Divskouarn

E miz Du 2005 e oa bet krouet ar gevredigezh Divskouarn diwar intrudu ur strollad stag ouzh Ti ar vro Bro Leon hag en em vode evit kaozeal eus brezhoneg er familhoù. Ar palioù lakaet gante : broudañ implij ar brezhoneg a-raok ar skoliata. War teir zachenn emañ Divskouarn o labourat : magourioù, skoazellerezed-mamm hag ar familhoù (brezhonek ha divrezhonek). A-hed ar bloavezhioù int deuet a-benn da gendrec'hiñ un toullad tud a vicher da sinañ karta Divskouarn ha d'ober ur plas d'ar brezhoneg e lec'hioù degemer ar vugaligoù. Nebeutoc'h o deus labouret gant ar familhoù met fellout a ra dezho diorren an dachenn-se. Stalioù « brezhoneg er familh » a vez aozet gante, ur wech an amzer e kornioù zo, en un doare reoliek hag abaoe pell e kornioù all evel Roazhon (ur wech bep miz abaoe 2010). Kanañ, rimadellañ, komz, embann

keleier, a vez graet e-pad ar stalioù-se. Virginie Pronost, e karg eus an diorren e reter Breizh evit Divskouarn ha kustum da vuheziñ seurt abadennoù, a zispieg en em gav eno brezhonegerien ha nann-brezhonegerien mesk-ha-mesk. Lec'hioù bevañ hag ober e brezhoneg gant o bugale, reiñ mouezhioù disheñvel da glevet d'o bugale, diskouez dezho ez eus tud all a gomz brezhoneg, kaout plijadur e brezhoneg, eo ar pezh a glask ar gerent vrezhonek e stalioù Divskouarn. Merzet he deus Virginie Pronost ez eus muioc'h-mui a vrezhonegerien o kemer perzh er stalioù-se.

2. Stummañ ar gerent hag an danvez kerent

2.1. Kentelioù evit ar gerent

Un toullad kevredigezhioù a ginnig pe o deus kinniget kentelioù tañva eus ar brezhoneg evit an tadoù hag ar mammoù, pe evit an dud-kozh (KLT, SKED, An Oaled, Ti ar vro Landerne, Kreizenn sevenadurel Gwengamp, Sten Kidna, Stumdi, Skol an Emsav...). O fal eo sikour ar gerent o deus bugale skoliataet e brezhoneg da c'houzout un tamm diwar-benn ar pezh a vez desket gant o bugale, ha marteze ivez, reiñ c'hoant d'ar gerent-se da heuliañ kentelioù da vat. Kalz nebeutoc'h a gevredigezhioù o deus savet kentelioù a-ratozh evit ar gerent a ouie brezhoneg dija. Skol an Emsav he doa kinniget kentelioù sizhuniek « Komz brezhoneg gant e vugale », evit ar vrezhonegerien, etre 2010 ha 2013. Paouezet eo ar c'hentelioù-se ha heñchet eo bet ar gerent war-zu ar c'hentelioù yezh ordinal kar mont war-raok gant ar brezhoneg eo ar pezh a glasse ar gerent dreist-holl.⁶ Divskouarn zo o labourat war un devezh-stummañ evito (« Steuñv brezhoneg er familh ») ha krog eo da amprouiñ ar stummadur-se da-geñver stajoù hañv KEAV.

2.2. Binvioù evit pinvidikaat yezh ar gerent

Er bloavezhioù tremenet ez eus bet embannet levrioù talvoudus evit pinvidikaat yezh ar gerent. Ne vo ket savet ur roll klok aze met gallout a reomp menegiñ un nebeud titloù :

- *Komz a ran brezhoneg ouzh ma bugel* ha da-heul *Geriaoueg viban an dud vras hag ar sevel bugale viban*, gant Mark Kerrain, embannet gant Sav-Heol (evit ar gerent o teskiñ brezhoneg eo al lodenn gentañ, evit ar vrezhonegerien ampart eo an eil lodenn kentoc'h).

- *Yezh ar vugale : le breton des enfants et des tout-petits*, diwar labour Herve Bihan ha Soaz Tieg, embannet gant An Alarc'h.

- *1,2,3 Rimadellañ a ri*, embannet gant TES.

⁶ Mammenn : Anne Broussot, renerez pedadogel Skol an Emsav, 15/3/17.

2.3. Kinnig lec'hioù soubidigezh evit bevañ an treuzkas d'ar vugale

Ar vuhez e brezhoneg zo e-kreiz raktres kevredigezhel KEAV abaoe ar bloavezhioù 1950. Aozañ a ra stajoù a zegemer etre 250 ha 300 den, oadourien ha bugale, bep bloaz. Ur reolenn aour : ne vez ket komzet galleg e stajoù KEAV, brezhoneg nemetken. An oadourien a heuilh kentelioù brezhoneg ha stalioù c'hoariva, video, distagadur... war an deiz, keit ma vez ar vugale er greizenn dudi, kemeret e karg gant buhezourien vrezhonek. Abaoe 2010, diwar intrudu ur strollad kerent eus Kerne Izel (Vincent Rouxel, Sophie Pochet, Florence Viol) ha gant sikour Divskouarn, e vez ingal ur strollad « brezhoneg er familh » ma teu an dud gant o bugale yaouank. Daou bal zo d'ar strollad-se : reiñ da vevañ prantadoù dudi brezhonek kerent ha bugale mesk-ha-mesk, ha broudañ ar rannañ skiant-prenet ha preder etre an dud gour. Berzh a ra ar strollad. Ar fed e vefe ar brezhoneg ar yezh lejitim nemeti e KEAV a aesa implij ar brezhoneg er familhoù ha pa ne vefe ket ar yezh ordin war ar bloaz. Abaoe 2015 e vez aozet dibennoù-sizhun e brezhoneg evit ar familhoù gant KEAV, gant ar memes reolenn a soubidigezh.

An UBAPAR (Unvaniezh Breizh evit buheziñ ar broioù war ar maez) a labour war dreuzkas ar brezhoneg d'ar vugale ivez, met gant tud yaouank divugel dreist-holl. Aozañ a ra stajoù DABU-DARE (BAFA-BAFD), kampoù vakañsoù, stummadurioù baby-sitting e brezhoneg, gant ar pal broudañ yaouankizoù brezhonek da vont da labourat e brezhoneg gant bugale. Lakaat tud yaouank da dreuzkas ar brezhoneg da vugale yaouankañ a lak anezho da cheñch chupenn. N'int ket ken skolidi o c'houzañv dibaboù o zud met tud kiriek, engouestlet, evit sikour bugale da zeskiñ brezhoneg. Un enaouer, un deklík, a c'hellfe bezañ e buhez Yann vrezhoneger yaouank. Ur seurt klaoustre eo : ma komzont brezhoneg da vugale ar re all e vo aesoc'h dezho komz brezhoneg d'o bugale dezho goude marteze ?

Kevredigezhioù buheziñ, emglevioù bro, a zo kustum da aozañ stalioù dudi e brezhoneg, reoliek pe get, digor d'an holl, oadourien ha bugale, da skouer nozvezhioù « C'hoariomp » aozet gant Brezhoneg e Brest, Ti ar vro Landerne Daoulaz, Sten Kidna. Seurt degouezhioù a ginnig lec'hioù ha prantadoù bevañ e brezhoneg, mat da amprouiñ treuzkas ar brezhoneg d'ar vugale er-maez eus an ti, gant tud all.

3. Kinnig produioù sokio-sevenadurel brezhonek d'ar vugale

Aet eo ar c'hinnig dudi brezhonek war greskiñ er bloavezhioù diwezhañ. Anat eo war dachenn al lennegezh evit ar yaouankiz (43 levr evit ar vugale ha 13 levr evit ar grennarded embannet etre Here 2015 ha Gwengolo 2016 da skouer). Anat eo war dachenn ar c'hleweled ivez : DVDoù advouezhiet e brezhoneg ha gwerzhet war Breizhvod, abadennoù ha tresadennoù-bev evit ar vugale hag ar re yaouank war Brezhoweb, Ya-ouank.com, abadennoù radio evit ar vugale, Mouchig dall, heuliad web « C'hwi a gano », kenstrivadeg sinema chakod...

War dachenn an arvestoù bev ivez eo aet ar c'hinnig war ledanaat : Strollad ar Vro Bagan, Jean-Luc Roudault, Mona Jaouen, met ivez Balafent, Choukibenn, La Obra, Liseidi Diwan Karaez, Morwen Le Normand, Nolwenn Cloarec...

Evit a sell ouzh ar vakañsoù eo aet war-raok ar c'hinnig kampoù vakañsoù. 45 kamp a vez aozet bep bloaz e Breizh a-bezh, wel-wazh, 800 bugel a vez degemeret enno.

Treut e chom an traoù war dachennoù zo : ar c'hoarioù kevredigezhel hag ar sport peurgetket.

Gallout a raer lâret, koulskoude, e vez kemeret ar vugale e kont muioc'h-mui gant ar grouerien a bep blev. Diorren ar c'helenn divyezhek en deus digoret marc'hadoù nevez. Ar gerent vrezhonek a c'hell kemer harp war ar produioù nevez evit kreñvaat endro vrezhonek o bugale.

4. Un endro yezhel douget d'an treuzkas er familh ?

4.1. Tuioù kreñv

- Cheñchet eo kalz ar c'honteks sokio-sevenadurel ha skeudenn ar brezhoneg. Pellaet eo mare brezhoneg yezh ar vezh. Talvoudekaet eo an divyezhegezh muioc'h-mui.

- Emskiantek eo an dud n'eo ket trawalc'h ar skol evit treuzkas ur yezh d'ur bugel. Pouezus eo e vefe brezhoneg er maez eus ar skol, sed a vez klevet alies.

- Muioc'h-mui a vrezhonegerien yaouank a zeu da vezañ tadoù ha mammoù, ha muioc'h-mui a gomz brezhoneg d'o bugale, ar pezh a c'hell reiñ nerzh d'an holl (n'omp ket hon-unan).

- Muioc'h-mui a zanvez preder hag a zafar evit ar gerent vrezhonek zo ha muioc'h-mui a ginnigoù evit ar vugale.

- Ne vez ket stank-stank ar preder war an treuzkas, ne vez ket aozet. Gant se e rank an dud mennet en em aozañ o-unan, kavout tud all en-dro dezho evit gallout eskemm skiant-prenet, bodañ o bugale... Liammoù a vez krouet etre an dud a-drugarez d'ar youl treuzkas.

4.2. Tuioù gwan

- Dalc'hus eo ar selloù enep divyezhegezh e familhoù zo (ne servij da netra, dale zo warnañ evit komz abalamour d'ar brezhoneg...).

- Dizingal e vez ar c'hinnigoù brezhonek evit ar vugale diouzh pegeit e padont ha diouzh pelec'h e vev ar

vugale. Ur staj kan tri devezh, un endervezh c'hoari brezhonek ha netra goude e-pad c'hwec'h miz. E kornioù zo n'eus netra pe dost.

- Ar prantadoù kelenn evit ar gerent zo troet war an tañva evit an nann-brezhonegerien ha n'eo ket war an donaat evit ar vrezhonegerien.

- N'eus ket a strategiezh hollek, e live lec'hel hag e live rannvro, evit aesaat an treuzkas er familhoù ha reiñ c'hoant da muioc'h a vrezhonegerien de gemer o lañs. An dud mennet a ra, met ar re all zo laosket o-unan.

RANN / CHAPITRE 2

ENKLASK DIFRAOSTAÑ : METODOLOGIEZH

ENQUÊTE EXPLORATOIRE : MÉTHODOLOGIE

L'objectif didactique de mon mémoire de Master 2 était de rentrer peu à peu dans le costume du praticien-chercheur en vue de me lancer dans une recherche de doctorat : me familiariser avec des cadres théoriques, tester des outils de recherche comme l'entretien ou le questionnaire, m'initier à la méthodologie, comprendre ce qu'est un objet de recherche, prendre de la distance par rapport au terrain... En somme : affûter mes outils et trouver la bonne posture avant de m'engager dans la thèse de doctorat.

La réalisation de mon mémoire de Master 2 m'a pris deux années. Ce fut un vrai parcours initiatique dans lequel je me suis lancée tête baissée. Lire, réfléchir sur le cadre théorique (mais qu'est-ce que c'est un cadre théorique ?), choisir un angle disciplinaire (linguistique, sociologie, sociolinguistique, psychosociologie, psychologie sociale... peu m'importait, un peu de tout, je ne voyais pas bien l'intérêt de choisir une discipline en particulier), commencer à poser des hypothèses, construire une grille d'entretien, puis une deuxième, puis une troisième, la tester, construire un questionnaire, chercher des outils numériques pour le mettre en ligne, créer un site Internet sur la transmission. Un grand fouillis ! Je ne savais pas dans quelle direction chercher alors je cherchais dans toutes les directions, jusqu'à me perdre, mais croisant en chemin quelques perles qui m'ont émues et réjouies : les livres de Jean-Claude Kaufmann, le concept de langue légitime de Pierre Bourdieu, le témoignage de Jean-Yves Broudic sur la perte de la langue, le Devenir bretonnant de Hugues Pentecouteau, le défi du praticien-chercheur de Luc Albarello...

Mais le temps tournait et il a fallu mettre un peu d'ordre dans tout ça et faire des choix. L'objectif de mon mémoire s'est précisé. Il s'agissait de faire un tour d'horizon sur la transmission familiale du breton, de se frotter à l'élaboration d'un cadre théorique, de mener une dizaine d'entretiens exploratoires et de s'appuyer sur eux pour construire mon objet de recherche pour la thèse et commencer à poser des hypothèses. J'ai suivi ces objectifs, mais encore une fois, dans le désordre, avec beaucoup d'allers-retours. L'appropriation d'une méthodologie peut prendre du temps...

I. Définition de l'objet de recherche

1. La population étudiée

La population que j'étudie est constituée des parents bretonnants de 22-47 ans en 2017 (nés entre 1970 et 1995). Par « bretonnants » j'entends les personnes pouvant s'exprimer en breton avec aisance, sans chercher leurs mots (niveau C1 ou C2 du cadre européen pour les langues⁷), tout en étant consciente que sous ce même adjectif sont rassemblés des locuteurs ayant des niveaux différents de maîtrise de la langue. Cette population est constituée essentiellement des jeunes issus du lycée immersif Diwan et des classes bilingues des lycées publics, de personnes ayant appris le breton à l'âge adulte dans des cours du soir, des stages, des formations longues ou à l'université, ainsi que d'une poignée de personnes ayant appris le breton dans leur milieu familial.

J'ai choisi cette génération 1970-1995 car c'est la première génération de parents qui a pu bénéficier des luttes menées par le mouvement breton dans les années 1970-1980 et notamment de la création des écoles Diwan et de l'enseignement bilingue. Je suis consciente qu'en choisissant cette classe d'âge, les parents nés dans les années 1970 ou début 1980 seront sur-représentés. Peu de jeunes adultes nés entre 1990 et 1995 sont déjà devenus parents (en France, l'âge moyen des femmes à la naissance du premier enfant était de 28 ans en 2010, selon l'INSEE). J'ai estimé qu'il y avait environ 3100 bretonnants (selon les critères linguistiques définis plus haut) nés entre 1970 et 1995. J'ai estimé que 1500 d'entre eux étaient parents. Parmi eux, on peut imaginer que 1200-1300 étaient déjà bretonnants lorsqu'ils ont eu leur premier enfant. Ce chiffre va croître rapidement dans les années qui viennent.

Je m'intéresse autant aux parents qui parlent régulièrement ou tout le temps breton à leurs enfants, qu'à ceux qui le parlent peu ou pas du tout. De même, je suis intéressée par les parents qui vivent en couple avec des conjoints qui parlent ou comprennent le breton comme par ceux qui vivent avec des conjoints non bretonnants.

J'ai choisi de limiter cette recherche aux parents qui étaient déjà bretonnants lorsqu'ils ont eu leur premier enfant et ont donc eu le choix, dès leur entrée dans la parentalité, de transmettre ou non le breton à leurs

7 C1 : Peut comprendre une grande gamme de textes longs et exigeants, ainsi que saisir des significations implicites. Peut s'exprimer spontanément et couramment sans trop apparemment devoir chercher ses mots. Peut utiliser la langue de façon efficace et souple dans sa vie sociale, professionnelle ou académique. Peut s'exprimer sur des sujets complexes de façon claire et bien structurée et manifester son contrôle des outils d'organisation, d'articulation et de cohésion du discours.

C2 : Peut comprendre sans effort pratiquement tout ce qu'il/elle lit ou entend. Peut restituer faits et arguments de diverses sources écrites et orales en les résumant de façon cohérente. Peut s'exprimer spontanément, très couramment et de façon précise et peut rendre distinctes de fines nuances de sens en rapport avec des sujets complexes.

enfants. La question des parents qui se mettent à apprendre le breton, ou qui approfondissent des connaissances partielles, alors qu'ils ont déjà eu un enfant ou plusieurs, notamment du fait de leur scolarisation en filière bilingue, me semble être un sujet de recherche à part entière. Je ne traite pas non plus de questions purement linguistiques comme le type de breton que les parents transmettent à leurs enfants. Là encore, cela pourrait être l'objet d'une recherche à part entière.

2. L'angle disciplinaire

A priori, je souhaitais aborder la question de la transmission de la langue bretonne en adoptant le point de vue de la sociologie. Il s'agit effectivement d'éclairer les choix et les pratiques linguistiques des parents bretonnants au regard de leur trajectoire, de leur environnement et de leurs représentations. Cependant, au fil de l'enquête exploratoire et des interprétations que j'esquissais, j'ai réalisé qu'il me faudrait également creuser du côté de la psychologie, notamment pour aborder la question de la perception de leur compétence par les parents.

3. L'objectif principal de la recherche

Avec cette recherche exploratoire, je souhaite analyser les choix et les pratiques linguistiques des parents bretonnants (parler breton ou non à leurs enfants) au regard de leur environnement, de leur parcours de bretonnant et de leur perception de la valeur du breton et de leur compétence linguistique.

4. Le corpus

L'essentiel du corpus est constitué d'une dizaine d'entretiens que j'ai réalisés entre mai 2016 et mars 2017.

J'ai également eu accès à des extraits d'entretiens réalisés par Talwyn Baudu pour son mémoire de Master, auprès d'anciens élèves de Diwan devenus parents. J'ai aussi tiré parti des témoignages d'une dizaine de jeunes parents ayant participé à l'émission de Brezhoweb sur le thème de la transmission familiale du breton à l'automne 2016. Enfin, j'ai étoffé mon corpus avec les huit témoignages de bretonnants trentenaires, parents pour la plupart, parus dans le n°277 de *Brud Nevez* en 2009.

II. Entretiens : préparation, conduite et traitement

1. Choix de l'entretien compréhensif

J'ai lu avec beaucoup d'intérêt les travaux de Jean-Claude Kaufmann sur l'entretien compréhensif et la méthodologie compréhensive. Cette méthode s'inspire des techniques de l'entretien semi-compréhensif mais modifie un grand nombre de ses consignes habituelles (sur la neutralité, l'échantillon par exemple). Elle s'inspire également des techniques de recherche ethnologique mais elle met le seul enregistrement sonore, la parole des informateurs, au centre de l'analyse (Kaufmann, 1996, p.8). La posture de l'enquêteur proposée par Kaufmann résonnait en moi : « l'enquêteur s'engage activement dans les questions, pour provoquer l'engagement de l'enquêté ; lors de l'analyse de contenu l'interprétation du matériau n'est pas évitée mais constitue au contraire l'élément décisif » (Kaufmann, 1996, p.17). Je me suis appuyée sur les techniques de l'entretien compréhensif pour préparer, mener et traiter mes entretiens exploratoires.

2. La grille d'entretien

J'ai bâti ma grille d'entretien sans hypothèse de départ car je n'en avais pas (je comptais bien sur le terrain pour en trouver !). Conformément aux conseils de Kaufmann, j'ai rangé mes questions par thèmes pour qu'elles s'enchaînent de façon logique.

J'ai utilisé la même grille pour les informateurs parlant breton à leurs enfants et pour ceux ne le faisant pas, mais sur certains thèmes, les questions sont différentes en fonction des choix linguistiques des parents.

Ma grille a changé après chacun de mes cinq premiers entretiens, elle s'est ensuite à peu près stabilisée. Il me faudra requestionner chacune de mes questions et restructurer ma grille, lorsque je me lancerai dans ma seconde campagne d'entretiens pour ma thèse.

3. Choix de l'échantillon et des interviewés

Pour constituer mon échantillon, j'ai retenu trois critères :

- le sexe

- le mode d'apprentissage (famille, école, enseignement pour adulte)

- la langue utilisée avec les enfants.

Sur une base de dix personnes que je souhaitais rencontrer, j'ai donc élaboré des profils : cinq filles et cinq garçons. Pour les filles, je souhaitais en avoir une ayant appris le breton en famille, deux ayant appris à l'école (dont une parlant breton à ses enfants et l'autre non) et deux ayant appris à l'âge adulte (dont une parlant breton à ses enfants et l'autre non), et de même pour les garçons.

J'ai ensuite cherché des personnes correspondant à ces profils. Dans mon propre réseau d'abord (cinq personnes, signalées par une astérisque) et en faisant appel aux réseaux d'amis pour trouver les profils manquants ensuite.

Profiloù			Testoù		
Reizh	Mod da zeskiñ brezhoneg	Brezhoneg gant ar bugel	Anv (mod da zeskiñ)	Bloaz ganedigezh	Brezoneger-ez ar pried ?
Paotr	familh	ne ra forzh	Tomaz (familh ha Diwan betek Termen)	1979	o teskiñ
Paotr	skol	ya	Vincent (Diwan betek Termen)	1983	o teskiñ
Paotr	skol	ket	Brieg (Diwan betek Termen)*	1983	ya
Paotr	oadour	ya	Sylvain (kentelioù-noz)	1984	o teskiñ
Paotr	oadour	ket	Stefan (skol-veur)*	1973	ya
Plac'h	familh	ne ra forzh	Koupaia (familh)	1974	un tamm
Plac'h	skol	ya	Mari (Div Yezh betek Termen)*	1981	o teskiñ
Plac'h	skol	ket	Sabine (Div Yezh betek Trede)	1984	n'eo ket
Plac'h	oadour	ya	Lætitia (stummadur 6 miz)*	1985	ya
Plac'h	oadour	ket	Nolwenn (skol-veur, stajoù)*	1974	un tamm

Les trois critères sélectionnés permettaient d'atteindre une certaine diversité de profils. Cependant, à la fin de mes entretiens, j'ai constaté qu'aucun de mes dix témoins n'avait choisi la rupture absolue de la transmission du breton à ses enfants. En effet, même les informateurs ne parlant pas breton à leurs enfants ont fait le choix de les inscrire en filière bilingue. Le cas de la non transmission absolue existe pourtant bien dans la réalité.

D'un point de vue méthodologique, j'avais conscience que ce n'était pas forcément l'idéal d'interviewer des personnes que je connaissais personnellement. Mais dans le même temps, l'envie de cette recherche est née de la frustration de ne pas oser discuter franchement de cette question de la transmission avec des personnes que je connaissais. Maintenant que j'avais un prétexte pour les questionner, il aurait été dommage de ne pas saisir cette opportunité.

Ma démarche a été bien accueillie par tous mes interlocuteurs et je n'ai pas senti de réticence d'apporter leur expérience et leur réflexion sur la question de la transmission. L'une des personnes a cependant vérifié avant d'accepter d'être interviewée que son anonymat serait respecté.

Les informateurs vivent à proximité de Quimper, Douarnenez, Landerneau, Brest et dans le Centre-Bretagne. Une grille plus complète présente les différents informateurs en annexe.

4. Conduite des entretiens

La plupart des entretiens ont eu lieu au domicile des interviewés après prise de rendez-vous. Un excepté, celui de Stefan, qui a préféré venir chez moi. J'étais chaque fois en tête à tête avec la personne interviewée, sauf avec Mari, qui avait son fils à proximité ce qui a notoirement troublé l'entretien, celui-ci venant régulièrement interrompre la discussion.

À la moitié de mes interlocuteurs, lorsque je n'étais pas tout à fait sûre qu'ils puissent exprimer en breton tout ce qu'ils avaient à dire, j'ai précisé en début d'entretien qu'ils pouvaient changer de langue à leur guise. Finalement, tous les entretiens se sont déroulés en breton, sauf un, celui de Sylvain, qui a été bilingue, avec beaucoup d'allers-retours d'une langue à l'autre.

Les entretiens ont duré entre 1h30 et 2h en moyenne.

Une fois encore, les conseils de Kaufmann ont été précieux pour trouver la bonne posture d'enquêteur (Kaufmann, p.47-55) :

1) Rompre la hiérarchie : Il faut pour cela s'approcher du style de la conversation sans se laisser aller à une vraie conversation.

[L'informateur] doit sentir que ce qu'il dit est parole en or pour l'enquêteur, que ce dernier le suit avec sincérité, n'hésitant pas à abandonner sa grille pour lui faire commenter l'information majeure qu'il vient de livrer trop brièvement. L'informateur est surpris de se sentir écouté en profondeur et il se sent glisser, non sans plaisir, vers un rôle central : il n'est pas interrogé sur son opinion, mais parce qu'il possède un savoir, précieux, que l'enquêteur n'a pas, tout maître du jeu qu'il soit.

2) L'enquête dans l'enquête : L'enquêteur doit « se mettre intensément à l'écoute de ce qui est dit et d'y réfléchir pendant que l'informateur en parle », afin de pouvoir sortir de sa grille d'entretien et de rebondir sur telle idée intéressante, telle contradiction, telle anecdote. Il ne faut pas chercher à remplir les blancs sauf s'il devient évident qu'ils provoquent un malaise.

3) L'empathie :

L'enquêteur doit totalement oublier ses propres opinions et catégories de pensée. Ne penser qu'à une chose : il a un monde à découvrir, plein de richesses inconnues. (...) il faut simplement chercher à comprendre, avec amour et considération, avec aussi une intense soif de savoir.

4) L'engagement : Pour s'engager, pour livrer son savoir le plus profond, l'informateur a besoin d'avoir des repères, c'est-à-dire de sentir comment se positionne l'enquêteur. Kaufmann prône donc l'opposé de la neutralité et de la distance. L'enquêteur doit s'engager, c'est-à-dire rire, complimenter, livrer brièvement sa propre opinion, analyser en direct ce qu'il entend, voire manifester un petit désaccord...

5) Ne pas perdre de vue la problématique de la recherche : Durant l'entretien déjà, les informations recueillies sont mises en perspectives par rapport au cadre théorique. L'informateur est invité à mener un travail introspectif sur sa propre vie, un travail théorique.

5. Traitement des entretiens

J'ai longtemps hésité sur la façon de traiter mes entretiens. La façon de faire de Kaufmann de s'imprégner des entretiens en les écoutant plusieurs fois chacun, en prenant des notes et en tentant des interprétations sur le vif, me séduisait. Dans le même temps, je me disais que Kaufmann pouvait se permettre ce genre de méthode car ses oreilles aguerries étaient habituées à débusquer chaque détail important, ce que, en tant qu'apprentie chercheuse, je n'avais pas la prétention de savoir faire. La solution d'une transcription intégrale des entretiens paraissait la plus sage. Finalement, j'ai choisi une voie intermédiaire, en retranscrivant quatre entretiens dans leur intégralité et en écoutant six autres à la façon Kaufmann en prenant des notes et en tentant des interprétations sur le vif.

III. Préparation de l'enquête quantitative

Pour poser les bases de ma future enquête quantitative, je me suis inspirée des réflexions et des conseils de François de Singly, dans *L'enquête et ses méthodes : le questionnaire*. Lorsque je me suis lancée dans mon Master 2, mon but était de réaliser une enquête quantitative sur la transmission du breton dans les familles. Mais rapidement, j'ai réalisé que si je souhaitais que cette enquête soit de bonne qualité, il y avait un énorme travail de préparation à fournir en amont : nombreuses lectures, construction rigoureuse de l'objet de recherche, formulation d'hypothèses de recherche, réflexion sur la façon de récolter les questionnaires et sur

leur traitement statistique. Cette enquête quantitative me semblait constituer une forte originalité de ma recherche, très peu de chiffres existant sur le sujet. Il m'a donc semblé plus pertinent de prendre davantage de temps pour bien préparer l'enquête. Le Master 2 était l'opportunité de mener à bien ce travail de préparation, l'enquête quantitative étant reportée sur le doctorat. Il s'agissait donc d'élaborer un questionnaire, de tester sa pertinence auprès d'une dizaine de personnes et de me familiariser avec les outils de codage.

1. Élaboration du questionnaire

Le questionnaire est une technique d'enquête à laquelle on a recours lorsque l'on veut repérer les effets de certains facteurs (sexe, âge, origine sociale, situation sociale, diplôme, situation familiale, lieu de vie...) sur des représentations et des pratiques.

La complexité de l'exercice de l'élaboration du questionnaire réside dans le fait que l'on ne peut appréhender toute la réalité et qu'il faut donc sélectionner les éléments les plus pertinents et éliminer les éléments secondaires. Il faut également trouver l'équilibre entre les questions invitant à des réponses brèves à cocher (faciles à coder) et des questions ouvertes permettant l'expression de la personne enquêtée (difficiles à coder).

L'objectif de mon questionnaire est de recueillir des données sur la transmission du breton dans les familles et de mesurer l'influence de l'identité sociale, des parcours de bretonnant, de l'environnement, des représentations sociales et de la perception de sa compétence, sur les pratiques de transmission.

Mon questionnaire a beaucoup évolué depuis sa première mouture, il y a près de deux ans. Il s'est peu à peu structuré en cinq parties :

- identité personnelle et sociale
- le breton et vous
- votre environnement
- vos enfants, le breton et l'école
- questions politiques.

Je pense qu'il sera encore amené à évoluer, au fur et à mesure que le cadre théorique se précisera. De Singly invite les apprentis chercheurs à structurer le questionnaire en deux parties (De Singly, 1992, p.35) : la

première sur l'objet proprement dit (la transmission du breton dans les familles, par exemple) et la deuxième partie sur les déterminants sociaux (identité sociale, parcours, environnement...). Il est probable que mon questionnaire emprunte ce schéma dans sa forme définitive.

2. Préparation de la diffusion du questionnaire

Avec l'aide de mon réseau personnel et de différentes structures (Diwanet, Ofis publik ar brezhoneg, Divskouarn...), j'ai commencé à constituer une liste de personnes correspondant à la population que j'étudie. Au moment où je rédige ce mémoire, j'ai réuni 250 noms de parents bretonnants, représentant environ 400 enfants. Cette liste sera mon point de départ pour la diffusion de mon questionnaire en 2018.

Parallèlement, tout au long de mes deux ans de Master 2, j'ai parlé de ma recherche à des amis, à des personnes que je rencontrais, leur expliquant mes objectifs et la population que j'étudiais, leur parlant également de l'enquête quantitative à venir et leur demandant s'ils seraient d'accord de relayer mon questionnaire lorsqu'il serait prêt. Mon but est de constituer ainsi un réseau d'une quarantaine de collecteurs qui, dans chaque territoire, rechercherait des parents bretonnants et les solliciterait pour remplir le questionnaire.

Enfin, j'ai créé un site Internet (www.treuzkas.net), dont je n'ai pas encore fait la promotion, qui me servira à récolter les réponses à mon questionnaire, à informer sur l'avancée de ma recherche, et à diffuser des ressources sur le thème de la transmission de la langue bretonne dans les familles.

Il y aura deux formes au questionnaire : une forme papier et un formulaire sur Internet. Les questionnaires papier seront ensuite reportés sur le formulaire numérique.

3. Préparation du codage du questionnaire

J'ai utilisé un formulaire SPIP pour tester la mise en ligne de mon questionnaire. On peut ensuite exporter les réponses sur un tableur .csv. Il me reste à me former sur la façon d'exploiter ce type de tableur (croisement de données par exemple) et à en extraire des tableaux statistiques ou des graphiques.

4. Réflexion sur l'échantillon

Selon De Singly (De Singly, 1992, p.41), pour constituer un échantillon idéal, il faudrait disposer d'une liste exhaustive de la population de référence, ainsi que les caractéristiques sociales de cette population. Nous ne disposons ni de la liste de tous les parents bretonnants nés entre 1970 et 1995 ni de la composition sociale de cette population, ce qui nous interdira, de fait, de produire des chiffres d'ensemble (du style, 55 % des parents bretonnants parlent breton à leurs enfants).

De Singly explique que la sociologie a souvent affaire à des groupes mobiles, aux frontières floues. Il cite en exemple une recherche de Luc Boltanski et Pascale Maldidier sur les lecteurs de la revue *Sciences et vie*. Un questionnaire avait été encarté dans la revue. Les lecteurs volontaires l'avaient rempli et renvoyé. Selon Boltanski et Maldidier, leur enquête n'était pas représentative au niveau statistique, mais elle donnait « une bonne représentation du lectorat, une image stylisée par l'accentuation des traits pertinents ».

Mon enquête quantitative s'appuiera elle aussi sur un échantillon « spontané ». Il est probable que les parents les plus engagés dans la transmission familiale du breton soient plus motivés à répondre à mon questionnaire que ceux qui n'ont pas choisi de transmettre la langue à leurs enfants. De même, les parents vivant en Bretagne et ayant gardé un lien avec la langue bretonne seront sans doute plus faciles à toucher. Cependant, j'espère que le recours à mon réseau de collecteurs permettra de motiver des bretonnants plus éloignés de la langue bretonne. Dans l'idéal, j'aimerais recueillir entre 300 et 400 questionnaires, ce qui correspondrait – selon mes estimations – à environ un quart des parents bretonnants en 2017.

RANN / CHAPITRE 3

FRAMM TEORIK

CADRE THÉORIQUE

Lorsque j'ai travaillé sur mon cadre théorique, je n'avais pas encore bien saisi la nécessité d'articuler l'objectif de recherche avec le cadre théorique et, pour tout dire, je n'avais pas encore défini l'objectif principal de ma recherche. J'ai donc composé un cadre théorique avec des concepts, glanés au gré de mes lectures, qui me semblaient intéressants, comme les notions de transmission et d'héritage, le concept de langue légitime et d'insécurité linguistique, la construction identitaire. Aujourd'hui, j'ai conscience de la faiblesse de mon cadre théorique et du fait qu'il ne m'aide guère à structurer mon analyse. Trois mois avant de rendre mon mémoire, manquant de temps pour me lancer dans de nouvelles lectures et souhaitant me concentrer sur l'enquête de terrain, j'ai pris le parti de conserver ce premier cadre théorique boiteux et maladroit. Il m'aura tout du moins servi à m'approprier quelques théories et, notamment, à mieux saisir la spécificité de l'approche interactionniste.

I. La transmission

La transmission est une question ancienne en sociologie. Elle a été étudiée sur des terrains aussi divers que le monde du travail, l'économie, la religion, les opinions politiques, les modes de vie ou la culture. Il ne s'agit pas ici de dresser un tableau exhaustif des travaux sur cette notion mais de poser quelques repères qui guideront ma réflexion sur la transmission familiale du breton.

1. Transmettre : un émetteur et un récepteur

Le mot « transmettre » vient du latin *trans* (au-delà de, au travers de, marque le passage ou le changement) et *mittere* (envoyer) qui signifie « transporter, faire passer au-delà, envoyer de l'autre côté ». Il désigne une

action ou une attitude, plus ou moins volontaire, plus ou moins consciente, de donner à autrui.

Cette opération implique la présence de deux acteurs : l'émetteur (celui qui transmet) et le récepteur (celui qui reçoit). D'après le modèle interactionniste, la transmission est une construction interactive et multilatérale. Selon Piaget, l'enfant ne subit pas passivement la pression de la vie sociale. « Il opère une ségrégation active dans ce qu'on lui offre et il le reconstruit à sa manière en l'assimilant. » (Piaget, 1977, p.18) De ce fait, la transmission par l'institution familiale perd de sa prépondérance au profit de toutes les autres relations interpersonnelles vécues par l'individu.

Pour étudier une transmission dans sa globalité, il faudrait donc étudier ce que l'émetteur a voulu transmettre, à l'aune de ce que le récepteur a réellement reçu. Dans le cadre de ma recherche, je me limiterai à l'étude d'une seule génération, celle des jeunes parents, mais je l'inviterai à endosser tour à tour le rôle de l'émetteur et celui du récepteur : transmettent-ils la langue bretonne à leurs enfants ? Que souhaitent-ils transmettre à travers elle ? Quel héritage leurs propres parents leur ont-ils proposé concernant la langue bretonne ? Quels discours et quelles pratiques avaient-ils ? Le choix des jeunes parents de transmettre ou non le breton à leurs enfants est-il le signe d'une appropriation de l'héritage parental ou son refus ? Il serait malaisé d'étudier ce que le récepteur a réellement reçu, pour deux raisons : la transmission d'une langue est une transmission de long terme, il faudrait attendre que les enfants soient adultes, et même peut-être parents à leur tour, pour savoir ce qu'ils ont réellement reçu. Par ailleurs, soulignons le caractère fluctuant de l'héritage qui évolue au gré des rencontres et des expériences.

2. Transmission intergénérationnelle : à la croisée de l'identité et du projet éducatif

À la base du processus de transmission intergénérationnelle, il y a deux éléments intimement liés : l'identité et le sens ou projet éducatif. L'identité d'abord : qui suis-je et quelles ressources ai-je en moi ? Car on ne peut transmettre que ce que l'on est et ce que l'on a : un « bout de soi ». On ne peut pas transmettre à ses enfants le goût de la musique, la foi ou la langue bretonne, si on ne les a pas soi-même. Ce qui ne veut pas dire que les enfants ne les auront pas, bien entendu, car ils rencontreront bien d'autres personnes sur leur route qui leur apporteront peut-être ces choses-là. Le sens et le projet éducatif ensuite, c'est-à-dire le tri, la sélection des « trésors » : Qu'est-ce qui est vraiment important pour moi ? Qu'est-ce qui me tient à cœur ? Qu'est-ce qui m'a aidé à grandir et à devenir ce que je suis ? Qu'est-ce qui a un sens pour moi, en lien avec le monde auquel je rêve ?

Ces questions permettent de mettre des mots sur les valeurs que l'on porte, sur les expressions culturelles qui nous font vibrer, sur les façons d'être au monde et de se relationner avec les gens que l'on aime, sur nos rêves pour nous et pour le monde.

Toutes les personnes qui exercent dans le champ éducatif (parents, animateurs, enseignants...) verraient leur tâche facilitée si elles se posaient ces questions avant de se lancer dans le travail éducatif. Bien souvent cependant, elles rentrent en action directement, une fois que le bébé ou que les enfants arrivent. Mais ces questions ne manqueront pas de se présenter petit à petit, lorsque les éducateurs rencontreront des difficultés, devront expliquer leur façon de faire ou seront confrontés à des pratiques différentes.

Un parent parlant breton à son enfant se verra questionner à plusieurs reprises sur ce choix et devra expliquer pourquoi il le fait, se justifier même dans certains cas.

Je me demande si les personnes faisant des choix perçus comme « minoritaires » dans une société (parler breton à leurs enfants, élever un enfant dans un foyer homosexuel, faire l'école à la maison, par exemple) n'ont pas une réflexivité plus grande en terme d'identité, d'éducation, de transmission, en amont, dans la mesure où leur choix n'est pas celui de la majorité et ne manquera pas d'être questionné.

3. Transmission intergénérationnelle : pourquoi transmet-on ?

Les motivations qui président à la transmission sont de natures différentes. Il y a bien entendu la motivation éducative mentionnée plus haut, mais le philosophe Régis Debray et l'anthropologue Marcel Mauss nous invitent également à évoquer les motivations existentielle et morale de la transmission.

3.1. Des ressources potentielles pour ses enfants

Dans le processus de transmission intergénérationnelle, les parents cherchent à donner des ressources à leurs enfants : des valeurs, des outils, une culture... Ils caressent l'espoir que ces ressources les aideront à bien grandir et à trouver leur place dans le monde.

Mais qu'est-ce que signifie « bien grandir » et « trouver sa place dans le monde » ? Chaque parent a sa propre vision de ces belles ambitions et va faire le tri parmi les différentes options possibles pour que ce qu'il transmet corresponde à cette vision. Quel type de ressource peut apporter la langue bretonne aux enfants ? Ou quel type de profits peut-on attendre de la transmission de la langue bretonne à ses enfants ?

La théorie de la logique économique des actions humaines de Bourdieu nous donne des pistes de recherche : des profits économiques (poste de travail, gains matériels), des profits culturels (savoirs, compétences,

qualifications techniques), des profits symboliques (prestige, honneur, distinction). Les promoteurs du breton, ceux qui recrutent de futurs nouveaux locuteurs, reprennent ce genre de rhétorique. Que ce soit sur les plaquettes faisant la promotion des formations longues de breton ou dans les discours des organisateurs des portes ouvertes des classes bilingues ou Diwan, les mentions des « profits » ne manquent pas. « Si vous apprenez le breton, vous pourrez trouver plus facilement du travail, notamment dans les métiers de l'éducation et de l'enseignement. » « Si votre enfant suit une scolarité en breton, il sera meilleur en langues, meilleur en maths, plus ouvert sur le monde, il connaîtra mieux la culture de la Région où il habite. »...

Sur les pas de Régis Debray, on peut aussi imaginer que pour certains parents, le sens de la transmission de la langue bretonne soit le maintien ou l'invention d'un « nous », collectif au sein duquel les personnes seraient reliées entre elles par la langue bretonne (Debray, 1997, p.22).

Lors de notre enquête de terrain, il nous faudra comprendre quelles sont les représentations des parents sur la valeur de la langue bretonne pour tenter de dégager ce qu'ils attendent de la transmission de la langue à leurs enfants.

3.2. Une façon de « déjouer l'éphémère », de s'inscrire dans une continuité

La transmission est une façon de nous inscrire dans le temps, dans une continuité rassurante. Elle permet de se référer à un passé (nos parents, nos grands-parents, nos ancêtres) et de se projeter dans l'avenir en préparant les traces qu'on laissera derrière soi. C'est une contribution au modelage du monde à venir avec une partie de soi. Selon Régis Debray, la transmission « fait le lien entre les morts et les vivants » et veut « déjouer l'éphémère ». En fin de compte, « nous transmettons pour que ce que nous vivons, croyons et pensons ne meure avec nous. » (Debray, 1997, p.17-18).

3.3. Un devoir : l'éthique du don contre don

La transmission, pour une personne qui a le sentiment d'avoir beaucoup reçu, peut être considérée comme un devoir, le devoir de rendre ce qu'elle a reçu. Dans ses travaux sur les sociétés archaïques, Marcel Mauss montre comment les biens circulaient entre les individus sous forme d'obligations implicites en trois temps : donner, recevoir, rendre (Mauss, 1950, p.147). C'est la fameuse théorie du potlatch.

Nous ne vivons pas dans une société archaïque mais le mécanisme du don et contre-don se perpétue. Aujourd'hui, une personne qui a reçu le breton et qui a conscience des efforts fournis par sa famille, ses professeurs et des générations de militants pour que cela soit possible, estime-t-elle qu'elle a une dette ? A-t-elle le sentiment qu'à son tour, elle a le devoir de rendre, c'est-à-dire de transmettre cette langue ?

4. Comment transmet-on ?

Traditionnellement, on distingue deux mécanismes de transmission : l'inculcation, qui passe par des normes (contrôle, incitation, co-consommation par exemple), et l'imprégnation, par exposition de l'enfant aux exemples parentaux. De nombreux travaux montrent que le second mécanisme prime nettement sur le premier en terme de transmission effective, qu'il s'agisse de religion, de politique, de modes de vie ou de pratiques culturelles.

Sylvie Octobre et Yves Jauneau ont étudié la transmission des pratiques culturelles des parents aux enfants (lecture, musique, sport...). Ils soulignent que, en plus du mécanisme de transmission, il faut prendre en considération le style éducatif, le type de relations parents / enfants et l'homogénéité des choix parentaux. Ils constatent que l'imprégnation est particulièrement sensible à l'homogénéité des choix parentaux pour la plupart des pratiques culturelles qu'ils ont étudiées, c'est-à-dire que si les deux parents ont les mêmes pratiques dans un domaine, ils les transmettent de façon beaucoup plus forte à leurs enfants (Octobre / Jauneau, 2008, p.695-722).

Les parents qui choisissent de transmettre le breton à leurs enfants réfléchissent-ils à la manière de le faire ? Inventent-ils des stratégies pour y parvenir ? Comment façonnent-ils l'environnement de vie de leurs enfants pour faciliter la transmission ? : règles de politique linguistique familiale, accord avec le conjoint, discussions sur le sens, école, culture bretonne, recours à l'entourage et au monde associatif, recours aux médias, militantisme...

II. Langue légitime et sécurité linguistique

1. Breton : langue légitime ?

1.1. Les caractéristiques de la langue légitime selon Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu est l'un des rares sociologues qui a produit des théories sur le langage. Il montre notamment comment les échanges et les attitudes linguistiques portent la trace des rapports sociaux entre les personnes, et plus encore, sont une façon de les exprimer et de les reproduire. La notion de domination est très prégnante dans l'analyse qu'il fait des attitudes langagières. L'un des concepts clés qu'il développe est celui de langue légitime.

La langue légitime est la langue officielle qui a été désignée comme telle par un « acte politique d'institution » porté par un État. C'est la langue qui « *dans les limites territoriales de cette unité [politique], s'impose à tous les ressortissants comme la seule légitime, et cela d'autant plus impérativement que la circonstance est plus officielle.* » (Bourdieu, 1982, p.27). La domination de la langue légitime se renforce parallèlement à la construction de l'État et à l'unification des marchés linguistique (apprentissage de la langue légitime par tous les ressortissants), scolaire (diplômes nationaux) et économique (le marché du travail va bien au-delà de l'échelle locale).

La langue légitime est imposée par des institutions (l'école, l'administration...) mais surtout, elle est reconnue comme telle par les locuteurs suite à la réception d'une longue série de petits actes d'intimidation et de violence symbolique (regards désapprobateurs, airs de reproche, silences...), émis de façon inconsciente la plupart du temps. Le français s'est peu à peu généralisé dans les campagnes de Basse-Bretagne à force que les locuteurs bretonnants, issus des milieux populaires essentiellement, ressentent ces injonctions symboliques et les prennent en compte. Selon Bourdieu, les femmes sont souvent plus sensibles à la violence symbolique que les hommes.

Le concept de langue légitime de Bourdieu peut être une clé de lecture intéressante pour analyser l'histoire du breton au XXe siècle : le français est la langue légitime et le breton subit sa domination. La pression du français est la traduction linguistique de la domination sociale qui s'exerce sur les classes populaires de l'époque.

1.2. XXIe siècle : une nouvelle donne

Il n'est pas aussi simple de lire et d'analyser la situation linguistique bretonne du début du XXIe siècle à la lumière du concept de langue légitime. Beaucoup de choses ont changé qui ont fait évoluer les représentations sociales, culturelles et politiques.

Sur le plan social et culturel, les jeunes bretonnants d'aujourd'hui sont en grande majorité issus des classes moyennes, ce qui n'était pas le cas de la plupart de leurs grands-parents. Nombre d'entre eux ont poursuivi des études après le bac, et certains ont repris des études interrompues relativement tôt grâce au breton. Tous maîtrisent bien le français, et leur maîtrise du breton apparaît donc comme une compétence supplémentaire, un plus. Par ailleurs, l'enseignement du breton pour les enfants et pour les adultes s'est fortement développé. Le breton est entré à l'école, l'une des institutions principales en matière de formation des représentations linguistiques.

Sur le plan politique, l'idée de préservation de la diversité culturelle, de richesse de la diversité, notamment linguistique, a fait son chemin dans les mentalités. Dans son sillon, en 2004, le Conseil Régional de Bretagne

a reconnu « officiellement, aux côtés de la langue française, l'existence du breton et du gallo comme langues de Bretagne ». Cette même année a été voté à l'unanimité un plan de politique linguistique visant à transmettre et à revaloriser les langues de Bretagne. Cette reconnaissance n'a pas de valeur sur le plan juridique. Cependant, elle en a une sur le plan politique, symbolique et économique : elle traduit un changement de regard sur les langues de Bretagne et elle apporte des moyens financiers pour structurer les actions de réappropriation de ces langues.

1.3. Mais persistance du caractère illégitime du breton

La vision du français comme seule langue légitime s'est estompée mais elle est loin d'avoir disparu, y compris pour les jeunes générations. Trois exemples pour l'illustrer.

Une amie me disait il y a peu :

« Parfois, les bretonnants, ils sont un peu fermés. L'autre jour il y avait une fête et je m'approche de deux copains qui discutaient en breton pour boire un coup avec eux. Et eux ils continuent à parler en breton. Alors je leur dis : « Ben là, ça va pas être commode pour comprendre ce que vous dites. » Et ils répondent « Ben si, justement, c'est pour que t'apprennes peu à peu... » Je leur ai dit « salut » et je suis partie. »

On peut analyser cette scène du point de vue de l'émettrice et de la réceptrice. L'émettrice, mon amie, exprimait sa frustration dans son envie d'échanger avec ses copains, son sentiment d'exclusion. Je me suis demandée ce que moi, en tant que bretonnante et réceptrice, j'avais reçu comme message ce jour-là : j'avais compris que ce n'était pas poli de parler breton face à quelqu'un qui ne le comprenait pas et que l'on devait changer de langue dès lors qu'un non bretonnant s'approchait, si on ne voulait pas passer pour quelqu'un de fermé.

Ces reproches sont courants à l'égard des bretonnants. À mon sens, ils peuvent être perçus comme des petits actes de violence symbolique qui indiquent que le breton n'est pas légitime dès lors que des non bretonnants pourraient ne pas comprendre ce qui se dit. Cela amène une partie des bretonnants à hésiter à parler breton lorsqu'ils sont entourés de non bretonnants, ou à limiter leurs échanges en breton à de brèves salutations.

Une autre situation rapportée par une autre amie illustre bien ce malaise. Elle a un fils de 4 ans à qui elle parle uniquement breton. Lorsqu'elle l'emmène chez le médecin, elle est mal à l'aise de continuer à lui parler breton, pour lui dire ce qu'on va lui faire, pour lui demander d'enlever ses vêtements ou de se rhabiller. Elle peine à comprendre d'où vient ce malaise. Le médecin n'a pas, par son attitude, exprimé de désapprobation particulière quant à sa pratique linguistique. Mais il est médecin. Elle me dit ne pas avoir envie de devoir expliquer pourquoi elle parle breton à son fils.

J'évoquerai enfin un troisième exemple, sans doute le plus emblématique. Il y a quelques temps, j'ai eu

l'occasion de participer à l'assemblée générale d'une association dont l'objectif est la diffusion et la promotion de la langue et de la culture bretonne. Nous étions 22 personnes autour de la table, 21 bretonnants et une personne non bretonnante. Face à cette assemblée, une personne a suggéré que les échanges pouvaient avoir lieu en breton et que quelqu'un assurerait une traduction simultanée pour la personne non bretonnante. Cette personne a dit à l'assemblée que si ce fonctionnement était adopté, elle ne participerait plus aux réunions de l'association dans l'avenir. Personne n'a réagi. La réunion s'est déroulée intégralement en français, et les réunions suivantes également.

Choisir de parler breton à ses enfants, à moins de ne le faire que dans l'intimité, signifie donc assumer le fait de parler breton face à d'autres, y compris face à des gens ne comprenant pas cette langue. Il me semble qu'il y a là un premier obstacle symbolique à franchir pour les parents bretonnants.

2. Breton langue seconde : l'insécurité linguistique ?

2.1. Breton des jeunes générations : mix, *soubenn*, interlangue...

Les jeunes bretonnants d'aujourd'hui ont surtout appris le breton à l'école ou en cours du soir ou stages pour adultes. Ils ont été en contact avec une multiplicité de professeurs et d'éducateurs qui leur ont transmis le breton qu'eux connaissaient, parfois ancré dans un terroir, parfois appris dans les livres. Du point de vue phonétique, ils ont mixé les différents apports et ont fait leur propre synthèse, récupérant ici et là les prononciations qui leur plaisaient. Sous l'influence du français, l'accentuation a perdu beaucoup de tonus.

Du point de vue syntaxique aussi, l'influence du français est forte comme le montre l'habitude de commencer les phrases par le sujet (« ni 'neus gwelet », « me zo skuizh »...) alors que, la plupart du temps, le breton préférerait commencer par un autre élément (« gwelet hon eus », « skuizh on »...). Des formes spécifiques au breton sont ignorées ou délaissées comme l'usage du verbe avoir et être (« tan 'peus ? » tu as du feu, remplace souvent « tan zo ganit ? » du feu est avec toi), la forme d'habitude (« skuizh on alies » est plus fréquent que « skuizh 'vezan alies »)...

Du point de vue lexical, les jeunes maîtrisent beaucoup de vocabulaire, y compris d'usage contemporain, mais ont parfois tendance, par facilité, à utiliser le mot français ou une expression française traduite en breton, plutôt qu'à aller chercher un mot ou une expression en breton.

La maîtrise des « normes », que celles-ci relèvent du breton littéraire ou du breton populaire, varie beaucoup d'un locuteur à l'autre. Certains jeunes passionnés par le breton l'ont étudié dans les livres de façon approfondie ou se sont plongés dans le breton d'un terroir en allant discuter avec leur grand-mère ou des

anciens de leur entourage. Mais la plupart, par manque d'intérêt, de temps ou de bretonnants de bonne volonté autour d'eux, n'ont pas suivi cette démarche.

Dans le cas des langues officielles et majoritaires, l'ensemble de la société travaille à la transmission du vocabulaire et des normes linguistiques aux enfants : les parents en premier lieu, la famille, les jeux, les productions culturelles (films, livres, chansons...), l'école, le monde des loisirs, les médias, les institutions en général, tout l'environnement visuel et langagier, les publicités... Dans le cas d'une langue minoritaire comme le breton, les espaces pour acquérir le vocabulaire et les normes sont très réduits : l'école (et encore, certains professeurs n'ont eux-mêmes pas un breton très assuré), la famille pour une minorité des jeunes bretonnants, quelques vidéos, quelques livres.

2.2. Discours critiques à l'égard du breton des jeunes

Rares sont les jeunes bretonnants qui n'ont jamais entendu critiquer la qualité de leur breton, directement ou indirectement. Bien souvent, leur breton ne correspond ni à la norme du breton littéraire, ni à la norme du breton populaire.

La norme écrite, portée par les professeurs, les universitaires et les écrivains a ses gardiens. Gare à celui qui s'aviserait à publier un texte qui mettrait en évidence une acquisition partielle de ces normes. Il n'est pas à l'abri des remarques moqueuses ou des sarcasmes des gardiens du code. Les jeunes néobretonnants aussi en font parfois les frais. Étudiante à Rennes au début des années 2000, je faisais partie d'une troupe de théâtre amateur. À l'occasion de notre première création, nous avons réalisé une affiche pour promouvoir notre pièce. Nous avons invité par mail tous le réseau breton de Rennes. En retour de mail, nous avons reçu un message d'un professeur d'université qui se moquait de nous car nous avons fait une faute sur l'affiche en écrivant « Muntr e Bro-Vigouden » au lieu de « Muntr er Vro-Vigouden ». Il avait mis en copie de son mail une bonne partie de son carnet d'adresses.

Le breton populaire aussi a ses gardiens. Dans son livre *L'Identité bretonne*, Ronan Le Coadic fait une comparaison entre les produits light et le breton des nouveaux locuteurs. Comme les produits allégés, celui-ci a perdu sa saveur, son goût, c'est une pâle copie, une fade reproduction, un faux (Le Coadic, 1998, p.253). Il estime que ce point de vue est relativement répandu. Il cite Thomas qui dit que selon sa belle-mère, le breton entendu à la télévision « ressemble à du breton appris à l'école mais que ça ne ressemble pas à du vrai breton ». Il cite encore Jean évoquant une jeune fille bretonnante : « Elle parle mieux le breton que nous, hein ! Tu parles, on parle breton chez elle ! Mais, je ne sais pas, elle est un peu coincée avec nous. Surtout avec le gars de Carnoët. Parce qu'il se fout de sa gueule, de la façon dont elle cause le breton (rire) : *Pet' lârez, bi'n ?* ».

Les locuteurs traditionnels savent faire comprendre au nouveau locuteur qu'il ne maîtrise pas bien le breton en prononçant le fameux « *n'eo ket memes brezhoneg !* » ou « c'est pas le même breton ! ». C'est la phrase rituelle propre à décourager les tentatives de contact en langue bretonne avec des anciens. Elle signifie souvent « je ne te comprends pas, on ne peut pas parler breton ensemble ». Face à cette phrase, le jeune locuteur, lassé et dépité, se sent souvent contraint à justifier sa façon de parler breton. Au passage, il renonce parfois au breton (« Ben oui, je l'ai appris à l'école... »). Le plus triste dans cette situation c'est que, bien souvent, elle met dos à dos des locuteurs traditionnels qui ont une vision dévalorisée de leur breton (ils ne sont pas capables de comprendre le breton littéraire) et des nouveaux locuteurs qui repartent avec une vision dévalorisée du leur (même pas capable de se faire comprendre des bretonnants de naissance !).

2.3. Les effets sur la sécurité linguistique des jeunes locuteurs

À ce moment de la démonstration, il me semble intéressant de rapprocher le concept de langue/usage légitime de celui de sécurité linguistique tel qu'il est défini par Louis-Jacques Calvet.

« On parle de sécurité linguistique lorsque, pour des raisons sociales variées, les locuteurs ne se sentent pas mis en question dans leur façon de parler, lorsqu'ils considèrent leur norme comme la norme. À l'inverse, il y a insécurité linguistique lorsque les locuteurs considèrent leur façon de parler comme peu valorisante et ont en tête un autre modèle, plus prestigieux, mais qu'ils ne pratiquent pas. » (Calvet, 1993, p.50)

De là découle une cascade de nouvelles questions : Quel regard portent les jeunes bretonnants sur leur usage du breton et leurs compétences linguistiques ? Entendent-ils les discours critiques à l'égard de leur breton et y sont-ils sensibles ? Les positionnements des locuteurs sur ces questions varient-ils en fonction de leur niveau d'étude en breton ou de leur sexe ? Ces éléments pèsent-ils sur leur choix de parler breton ou non à leur enfant et sur la fréquence de l'usage du breton avec leurs enfants ?

Assumer son breton, même s'il n'est pas parfait, valoriser sa compétence linguistique, voici un second obstacle symbolique à franchir pour les parents bretonnants.

III. L'identité et le sens

Lorsque j'ai commencé ma recherche, j'ai voulu creuser le concept d'identité. Je me disais qu'il devait y avoir un lien entre le désir de transmettre la langue bretonne à ses enfants et un sentiment d'appartenance à une « communauté » bretonne, à un « peuple » breton même, en référence à une « identité » bretonne qu'on avait fait sienne. Mais étrangement, ces termes me mettaient mal à l'aise. En premier lieu, ils me semblaient lourds, chargés de sens politique et imprécis en même temps, ayant été utilisés dans de multiples contextes

différents. En deuxième lieu, dans les conversations courantes que j'avais avec les jeunes parents de mon entourage, ces mots étaient peu ou pas employés lorsque l'on parlait de notre pratique et de notre vision du breton ou de notre attachement à cette langue.

C'est alors que l'ouvrage de Jean-Claude Kaufmann, *L'invention de soi : une théorie de l'identité*, se retrouva entre mes mains. Le flou qui jusque là enveloppait le concept d'identité dans ma tête s'estompa peu à peu et la théorie de Kaufmann sur l'invention de soi m'apporta des clés nouvelles pour questionner les parcours et les choix linguistiques des jeunes parents bretonnants.

1. Bref résumé des mécanismes de la construction identitaire selon Kaufmann

1.1. L'identité : un processus, historiquement nouveau, qui s'inscrit dans la modernité

Kaufmann distingue trois âges de l'identité dans l'Histoire de l'humanité.

Le premier est celui des sociétés traditionnelles holistiques où l'identité des personnes est le reflet de la structure. La vie trouve son sens dans la religion ou la vision spirituelle du monde.

Le deuxième âge de l'identité se situe entre les Lumières et les années 1950, dans la première phase de la modernité, et est une période de transition identitaire. Les codes ne sont plus édictés par les sociétés et les communautés elles-mêmes mais par l'État et ses institutions, qui se donnent comme mission de structurer le lien social. L'école forme un nouveau type de sujet, autonome par la pensée, armé intellectuellement pour se tourner vers lui-même et mieux agir sur le monde. L'école développe un « programme institutionnel », héritage du projet des Lumières, où le sens vient d'en haut et qui fait rentrer les enfants dans un autre univers, celui de la Raison qui a remplacé Dieu. L'individu est appelé à se constituer en sujet pensant, mais sa réflexion est étroitement encadrée.

Le troisième âge de l'identité commence avec les années 1960 et correspond à la deuxième phase de la modernité. Les styles et les choix de vie, les comportements sociaux se multiplient et se diversifient sans cesse, ils portent en eux des significations disparates et contradictoires. L'individu, immergé dans toutes ces significations, est contraint de faire le tri, d'organiser et de hiérarchiser les modèles, d'en écarter certains, d'en garder d'autres et de les articuler entre eux pour leur donner un sens. Au troisième âge de l'identité, ce sont les individus eux-mêmes qui doivent définir le sens de leur vie, à leur niveau. L'identité devient une construction subjective, personnelle, en perpétuel renouvellement, elle structure l'unité de sens à un moment donné.

1.2. Une construction identitaire en deux temps

Dans une première phase, dans une logique d'ouverture, de réflexivité, de mouvement, de liberté aussi, l'individu s'interroge sur tout, remet en cause ce qu'on lui a transmis, déconstruit ses certitudes, expérimente des décalages avec les attendus de sa socialisation. Il se rêve et s'invente différent.

Dans une seconde phase, dans une logique de fermeture, de fixation et de construction du sens, l'individu sélectionne, recolle les morceaux et renouvelle son système de valeurs. Ce second temps permet de passer à l'action, en donnant du sens à ce que l'on fait.

2. Les apports théoriques de Kaufmann et les nouvelles interrogations qui en découlent

2.1. Le rôle croissant des émotions dans la construction identitaire

La réflexivité des individus, née de l'obligation d'organiser et de hiérarchiser une multitude de significations contradictoires, joue un rôle moteur dans l'invention de soi et l'élaboration des choix. Mais elle n'est pas seule : elle partage ce rôle avec les émotions.

Nos comportements, nos choix, ne sont plus dictés par des contraintes sociales ou des règles extérieures. Nous devons trouver en nous les ressources pour les définir nous-mêmes. Ce défi est immense, fatigant, parfois lourd et inquiétant. Nos choix sont souvent des tâtonnements. Alors nous faisons appel au regard des autres. La façon dont ils approuvent ou non nos choix (par la parole ou par mille petits signes que nous percevons) nous amène à nous repositionner en permanence, à mettre à jour notre logiciel identitaire, soit en confirmant ou en renforçant des options déjà prises, soit en en changeant, en les faisant évoluer. Le regard des autres que nous sollicitons est aussi notre façon de montrer que nous faisons partie de la société, que nous ne « sommes » pas grand-chose sans les autres.

Concernant notre recherche, ce paragraphe soulève une série de nouvelles questions : Quelle est la part des émotions, ressenties ou anticipées, dans les choix linguistiques des parents bretonnants ? Les parents ont-ils perçu des attendus de leur entourage dans ce domaine avant ou après la naissance de leur premier enfant ? Les ont-ils pris en compte ? Les ressources personnelles étaient-elles suffisamment grandes en amont de la naissance pour qu'il n'y ait pas ou peu de doute sur le choix à faire et donc pas de nécessité de faire appel au regard des autres ?

2.2. La recherche d'unification et de cohérence

Certains parents qui parlent breton à leurs enfants expliquent qu'ils ont fait ce choix parce qu'il était « cohérent » avec leur parcours, leur attachement à cette langue et/ou leur action militante en faveur de sa promotion. D'une manière générale, Kaufmann souligne que l'individu se voit comme une continuité biographique qui fait sens : « *ego cherche à s'unifier dans la longue durée de son existence, il cherche la cohérence dans la multiplicité contradictoire du social* » (Kaufmann, 2004, p.157). Les dissonances significatives provoquent en lui un inconfort psychologique qui l'incite « *à résorber la dissonance d'une manière ou d'une autre, au risque de se mentir à lui-même* ». L'unification de la personne est plus important que la quête de vérité (Kaufmann, 2007, p.130).

Est-ce que les parents bretonnants qui ne parlent pas breton à leur enfant voient cela comme une contradiction ? Si oui, quelle stratégie et quel discours ont-ils pour réduire cette dissonance ? Vont-ils jusqu'à se mentir à eux-mêmes ?

2.3. Les identifications collectives comme ressources pour la construction identitaire et l'élaboration des choix

Dans bon nombre de discours politiques et de courants de pensée, l'identité collective est vue comme émanant « *d'une communauté large et reconnue, alimentée par une culture spécifique, inscrite dans un territoire* » (Kaufmann, 2004, p.128). Les communautés sont définies par des traits culturels objectifs et spécifiques que partagent ses membres et dans lesquels ils se reconnaissent (langue, histoire, valeurs...).

Kaufmann remet profondément en cause cette vision :

De telles communautés n'existent plus que de façon extrêmement marginale. Les cultures et civilisations sont des « configurations multipolaires aux frontières mouvantes, intégrant autant de conflictualité que d'unité » (Ruano-Borbolan, 2003, p.22). Elles sont pour la plupart profondément travaillées de l'intérieur par la modernité. Les communautés ne continuent en fait à subsister vraiment, au sens intégrateur, que dans la représentation, à l'état de modèles. Les identifications collectives leur redonnant vie sont des reconstitutions fondées sur l'imaginaire, tentant d'enfermer et fixer une réalité extraordinairement dynamique, traversée par d'innombrables contradictions. (Kaufmann, 2004, p.128)

Je partage pleinement cette analyse qui permet d'écarter d'emblée la vision d'une « identité bretonne » comme une entité fixe et définissable qui dicterait à ceux qui s'en réclament tel ou tel comportement.

Si les identifications collectives ne prescrivent plus aux gens leur façon de penser et d'agir, elles conservent quand même leur utilité en devenant des ressources. Elles mettent en avant des valeurs, des goûts, des formes d'expression. Elles peuvent offrir une fierté, un espace de référence et de solidarité. Et elles offrent surtout un espace d'interaction où l'individu, en discutant et en faisant avec les autres, va chaque jour tester des options, se positionner, faire des choix, s'adapter, et ainsi se construire en tant que sujet.

Il sera intéressant de demander aux jeunes parents quelles variétés de discours et de modèles ils ont eu enfants et adultes sur la transmission intergénérationnelle du breton ? Quelles interactions ont fait avancer leur réflexion et influencé leur choix sur la transmission linguistique ?

2.4. La jeunesse : période déterminante pour la construction identitaire et la construction de sens

Lorsque le jeune quitte la maison familiale, les cadres qui pèsent sur lui se révèlent beaucoup plus ouverts et légers. Certes, les études ou le boulot peuvent constituer des contraintes institutionnelles, mais elles sont séquentielles et ne pèsent pas 365 jours par an, 24 heures par jour. Le jeune se retrouve souvent dans des contextes où les jeux d'interaction et les créations subjectives mènent la danse.

Jamais dans la vie la situation ne donne à un point si fort l'impression de pouvoir librement s'inventer. Et jamais, effectivement, les rêves peuvent autant prendre la forme de soi possibles innombrables. Tout n'est pas réalisable certes ; le social travaille secrètement par ses déterminations cachées à limiter l'inventivité personnelle. Mais dans l'univers socialement cadré des possibles, beaucoup de choses le sont à ce moment précis de l'existence. (Kaufmann, 2004, p.238)

J'ai le sentiment qu'effectivement, pour ce qui est de « l'entrée en bretonnité » sous son volet linguistique, la période de la jeunesse est déterminante, et cela pour nos deux profils de locuteurs : ceux qui ont appris le breton depuis tout petits (à l'école et/ou à la maison) et ceux qui l'ont appris alors qu'ils étaient jeunes adultes.

Dans le premier cas, celui des lycéens des filières bilingues et Diwan qui, quittant l'institution scolaire, se rendent compte de la très petite place de la langue bretonne dans le monde réel, je tenterai de comprendre quelles expériences de jeunesse (création, militantisme, voyage, long séjour en dehors de Bretagne, animation, travail, amour...) ont favorisé l'entrée d'une partie de ces locuteurs dans le monde des bretonnants ? Comment ces expériences les ont amenés à préciser leurs « orientations » ou leur « identité » linguistiques ?

Dans le second cas, il sera nécessaire d'analyser le contexte émotionnel, relationnel, social et intellectuel dans lequel les jeunes adultes ont appris le breton : quelles émotions ont-ils ressentis au cours de cet apprentissage ? Comment s'est-il inscrit dans la durée ? Quels liens a-t-il permis de tisser ? Quelles portes a-t-il permis d'ouvrir ? Au cours de cet apprentissage, la langue bretonne a-t-elle acquis pour eux une dimension affective ?...

Après la période excitante de la jeunesse où la fabrique identitaire tourne à plein régime, l'arrivée d'un premier enfant après neuf mois de rêves et de projets est une page qui se tourne. C'est un moment particulier où l'on doit s'unifier, fixer le sens, pour pouvoir agir et faire face à cette nouveauté parfois déroutante : un bébé. C'est le moment où on donne sens à nos rêves en entrant dans une phase de transmission. Certes il faut

choisir la ou les langues que l'on donnera à l'enfant, mais il y a une ribambelle d'autres choix à faire : est-ce que l'on confie notre enfant à d'autres ? À qui ? Quel rythme pour la maisonnée ? Est-ce qu'il dort avec nous ? Qu'est-ce qu'on lui donne à manger ? Quelles couches ? Combien de bains par jour ou par an ? S'il se réveille dix fois par nuit, on met des boules quiès ? Aucune réponse n'est donnée par avance, à chaque parent d'inventer « sa » façon d'être parent. Pas facile... et en plus, on est souvent deux, et il faut se mettre d'accord ! On ne pourra omettre d'étudier dans notre recherche les négociations et arrangements de couple sur le plan linguistique.

RANN / CHAPITRE 4

ENKLASK DIFRAOSTAÑ : DISOC'HOÙ

ENQUÊTE EXPLORATOIRE : RÉSULTATS

An dek atersadenn am eus kaset etre miz Mae 2016 ha miz Meurzh 2017 a ya d'ober mammenn bennañ ma enklask difraostañ. Pa venegin testeni unan eus an dek den-se e skrivin e anv bihan, bet cheñchet ganin (da skouer : Sabine). Evit pinvidikaat ma skrid dielfennañ eo c'hoarvezet ganin menegiñ testenioù bet dastumet gant tud all. Un arouez ispisial a zo evit pep mammenn : * evit testoù Talwyn Baudu (da skouer : *Solenn), ** evit testoù Brezhoweb (da skouer : **Kilian), *** evit testoù Brud Nevez (da skouer : ***Gwenola).

Er pajennoù da-heul em eus klasket dielfennañ an danvez dastumet digant ar gerent vrezhonek am eus aterset. Div lodenn a ya d'ober ar rann-mañ.

Da gentañ em eus kavet talvoudus deskrivañ ha dielfennañ choazoù ha pleustroù yezhel ar gerent vrezhonek : Peseurt choaz o deus graet da gentañ tout ha penaos o deus kroget gant ar « vicher » kerent vrezhonek ? Penaos ha perak eo cheñchet pe chomet dicheñch o choazoù kentañ ? Peseurt diaesterioù, peseurt goulennoù o deus kavet war an hent o deus lakaet anezho da gomz brezhoneg d'o bugale muioc'h pe nebeutoc'h ? Peseurt strategiezhioù zo bet lakaet e pleustr gant ar gerent soursiet da dreuzkas brezhoneg ? Komz brezhoneg hepken pe brezhoneg ha galleg gant o bugale ? Broudañ ar vugale da gomz brezhoneg, pe leuskel anezho frank da implij ar yezh a fell dezho ? Penaos e kemeront harp war an endro ha war ar skol evit aesaat an treuzkas ?

En eil lodenn em eus bet c'hoant da gompren gwelloc'h peseurt elfennoù a lakae ar gerent da zibab hent-mañ-hent. Dibabet em eus peder elfenn a seblante din bezañ alc'hwezioù evit kompren choazoù ar gerent. An endro da gentañ (peseurt implij o deus eus ar brezhoneg ?), talvoudegezh afektivel ar brezhoneg da eil (peseurt liamm personel o deus skoulmet gant ar brezhoneg ?), talvoudegezh desevel ar brezhoneg da drede (peseurt talvoudegezhioù a fell dezho treuzkas d'o bugale ha peseurt talvoudegezh a vez douget gant ar brezhoneg hervezo ?), ha sell ar gerent war o barregezh erfin (barregezh da zesevel o bugale ha da gomz brezhoneg dezho).

I. Choazoù ha pleustroù yezhel ar gerent

Evit studiañ an tem-se em eus kavet dedennus dispartiañ ar choazoù kentañ, da vare ganedigezh ar babig kentañ, diouzh ar pleustroù da vare an atersadenn. A-drugarez d'an disparti-se e vez lakaet war-wel an dekalaj a c'hell bezañ etre ar c'hoantoù, ar mennozhioù, hag an ober, ar vuhez. Diskouez a ra penaos n'eo ket ar c'hoantoù diazez trawalc'h evit displegañ pleustroù yezhel ar gerent. Ur raktres diazez a vez peurliesañ met levezonet eo henezh, goude, gant an endro, ar fromoù hag ar mareadoù buhez, ha gant reaksionoù hag emzalc'hioù ar vugale hag an dud tro-dro.

1. Treuzkas pe get ? : ar choaz kentañ

1.1. Tri santimant

« Pa'h eus goueziet e oas o vont da vezañ tad pe mamm, penaos ec'h eus graet da soñj da gomz ur yezh pe eben d'az pugel ? » Ma klaskomp rummata ar respontoù zo deuet da-heul ar goulenn-se e c'hellomp lakaat tri doare respont war-wel : « Komz brezhoneg d'am bugale ? Anat e oa ! », « C'hoant am boa da gomz brezhoneg dezho », « Choazet em eus ar yezh aesañ din : ar galleg ».

Selaouomp ar respontoù (reoù an dud aterset ganin ha testenioù un nebeud tud all dastumet gant Talwyn Baudu ha Brezhoweb) evit renkañ anezho soutiloc'h ha kompren peseurt dalc'hoù ha peseurt arlivioù zo kuzhet dindano.

1.1.1. « Komz brezhoneg d'am bugale ? Anat e oa ! »

Tri doare profil a gaver er rummad-mañ : ur profil « kouezhet e-barzh ar brezhoneg pa oa bihan-bihan », ur profil « klasker kempoellded » hag ur profil « stourmer penn-kil-ha-troad ». Lod eus an testoù a c'hellfe bezañ bet renket e meur a brofil met dibabet em eus an hini a glote ar muiañ gant o mod bezañ hag o mod soñjal hervezon.

Profil « kouezhet e-barzh »

An dud-se zo bet desavet e brezhoneg gant o zud pe bet soubet e-barzh, kalz ha pell adalek babig. Komz brezhoneg d'o bugale n'eo ket ur choaz kement-se evito, un doare da vont gant an hent emaint warnañ abaoe m'int ganet pe dost, un hent diskouezet dezho gant o zud dreist-holl, ha gant ar skoliata e Diwan ouzhpenn-se.

Koupaia, Tomaz ha ****Jean-Mai** zo e-touez ar re « kouezhet e-barzh » :

Koupaia : Pa'z eo bet ganet va merc'h e oa naturel evidon mont e brezhoneg outi. Ne vefe ket bet posupl ober e mod all. Pe neuze e vefe bet faos an darempredoù. Ne oa ket un afer a stourm, a emgann, met un istor a garantez etre va zad, me ha va merc'h.

Tomaz : C'hoant 'meus bet kaozeal deus ma mab diouzhtu. Un dra anat 'oa, ur seurt « surmoi », e vije ret din komz brezhoneg d'am bugale. Un tamm a-raok ma teufe 'meus soñjet en se. Met se 'oa traoù don.

****Jean-Mai** : Kavet 'mije iskis komz ur yezh all dezhañ. 'Moa ket santet e oa ur redi din komz brezhoneg da Vaden. Evel-just, tud zo a soñj eo un hêrezh pe ur redi peogwir zo bet komzet dezho a-raok ha ret eo kenderc'hel gant an treuzkas, met evidon e oa naturel 'benn ar fin. N'eo ket un doare da stourm, eo just un doare da vevañ.

Dilezel ar brezhoneg an hini eo a vefe ur choaz kreñv-kenañ evito, ha poanuis moarvat. Tomaz a gomz eus an dra-se : « Posupl eo 'h afemp da vevañ en estrenvro daou pe dri bloaz. Aze n'ouzon ket penaos 'vije. Daoust hag-eñ 'mije kalon da zerc'hel ma-unan gant ar brezhoneg. Bloavezhioù a-bouez eo, ret 'vefe en em soñjal a-raok. »

Profil « klasker kempoellded »

Er rummad-se ez eus tud tomm o c'halon ouzh ar brezhoneg, emouestlet er stourm evit dazont ar brezhoneg mod pe vod. Pa'z int deuet da vezañ tad pe mamm e oa anat dezho ober choaz ar brezhoneg gant o bugale, evit bezañ kempoell. Dre an treuzkas er familh e klaskont lakaat o oberoù da glotañ gant o mennozhioù, lakaat o buhez personel da glotañ gant o buhez micherel pe gant o stourm. Mari, da skouer, zo o labourat evit diorren ar c'hleweled brezhonek hag emouestlet eo e buhez kevredigezhioù brezhonek he c'horn-bro. C'hoant he deus e klotfe he mod d'ober gant he bugale gant ar stourm a gas abaoe pellik evit ar brezhoneg.

Mari : 'Meus ket santet ur gwask a-berzh an dud tro-dro din evit ober ma choaz. Met me ma-unan 'meus soñjet ne vefe ket poellek 'keñver tout ar pezh a ran, 'keñver an doare 'meus da vevañ e brezhoneg, gant brezhonegerien. Iskis 'vefe komz galleg gant ma bugale pa gomzan brezhoneg gant bugale ma amezegez.

En un doare emskiantek e tibab Mari treuzkas ar brezhoneg d'he bugale, hiziv, evit ma n'o defe ket he bugale d'ober ar striv-se pa vint-int en oad da gaout bugale :

Mari : Ma ne vez ket graet an dibab-se gant an dud o deus desket b'ar skol n'ao ket war-raok. Chom a raio ur yezh skol. Pa vez ar yezh er familh ez eus un dra donoc'h, 'peus ket e'mm bezañ stourmer goude-se, ma vez treuzkaset en un doare naturel. Evit poent zo ur bern tud a ra an dibab-se evit stourm. N'ouzon ket hag-eñ vo stourmerien eus hor bugale. Ar pal eo 'vefe tu bevañ e brezhoneg hep na vefe ur stourm.

Evit *Gwendal eo un afer onestiz en e geñver :

***Gwendal** : Lorc'h ennon ivez da genderc'hel da dreuzkas, ar pezh zo bet treuzkaset din, forzh penaos bez on un tammig stourmer memestra... Petra dalvez stourmer ? Bez zo traoù a gredez pe vije war an natur pe war n'eus forzh petra. Gwir eo 'mije ket ar santimant bezañ onest, bez 'mije ar santimant bezañ faos, ma ne rafen ket traoù.

Mari ha Gwendal zo o klask unvaniñ o fersonelezh, o mennozhioù hag o oberoù, un ezhomm evit bezañ en o bleud moarvat.

Profil « stourmer penn-kil-ha-troad »

Ar re-se ivez zo tud tomm o c'halon ouzh ar brezhoneg, emouestlet er stourm evit dazont ar brezhoneg mod pe vod. Ar stourmerien penn-kil-ha-troad, a gav dezho eo an treuzkas brezhoneg en o familh un dra anat, un dra boellek, met ouzhpenn-se e poursuont ur pal kreñv, ha diavaez : saveteiñ ar brezhoneg. Ar stourm evit ar brezhoneg zo e-kreizig-kreiz o buhez. Hennezh an hini eo a heñch o dibaboù buhez (koublad, familh, micher...). **Kilian, deuet d'an abadenn Brezhoweb e miz Here 2016, da zegas e desteni, zo unan anezho. Emañ gant ur raktres kenvevañ ha labourat an douar gant meur a familh vrezhonek.

****Kilian :** Ar mennozh zo strollañ tiegezhioù 'lec'h ma vije brezhoneg hepken gant an dud. Hor pal eo 'vefe ar brezhoneg ar yezh kentañ hag ar yezh kreñvañ. Estreget ar yezh 'vez treuzkaset, treuzkaset 'vez ivez un istor, ur stourm, ha pep tra zo liammet gant ar pezh zo en-dro deomp. (...) Me zo un diskennad deus pezh 'vez anvet ar gwim, ma mamm da skouer 'neus desavet 'hanon e brezhoneg ha deuet a-benn da lakaat ma zad da zeskiñ brezhoneg padal ne oa ket deus ar vro, o tont deus bro Elzas, ha goude-se 'neus komzet brezhoneg deomp, ha lakaet 'deus ma mamm ar reolenn brezhoneg er gêr, tra ken, ha tamm galleg ebet. Peogwir ez eus un istor, ur stourm, istor ar familh, ar vro, ha peogwir omp ni Bretoned e komzomp brezhoneg ha peogwir e vez komzet brezhoneg hag omp Bretoned, n'omp ket gall, n'omp ket evit kaozeal galleg. (...) Paliou uhel-tre zo ganeomp, hor pal deomp-ni zo stourm evit ar yezh, saveteiñ anezhi, ha desevel hor bugale e brezhoneg evit ma vefe o yezh kentañ ha goude 'vefe graet kement all da-heul, ha goude adstagañ ar chadenn aour.

1.1.2. « C'hoant am boa da gomz brezhoneg dezho »

Er rummad-mañ ez eus tud c'hoant gante komz brezhoneg gant o bugale peogwir eo poellek gant ar stourm a gasont evit ar brezhoneg en o buhez personel pe en o buhez micherel, pe gant ar stourm bet kaset gant o zud. Met n'eont ket betek lâret e oa un dra anat dezho. Perak ? Peogwir e oant emskiant eus ar striv bras a vefe evito, peogwir ne oant ket sur da zont a-benn, peotramant, a posteriori, peogwir n'int ket deuet a-benn da zerc'hel gant ar brezhoneg, evit lod. Setu ar pezh a lâr Vincent, Stefan ha *Laura :

Vincent : Lâret em eus d'am gwreg : me zo o vont d'ober ar striv, n'ouzon ket hag-eñ teuin a-benn, kaozeal brezhoneg dezho. Met ar brezhoneg a vo ar yezh ganin.

Stefan : Ma mignonez a oar brezhoneg. Du coup, hi a oa oc'h en em c'houlenn ivez, pa oamp en soñj da gaout bugale, e peseurt yezh vefe komzet dezho. Ne oa ket sur da vat. Hi 'doa c'hoant da vat, kaozeal brezhoneg gant ar bugel, ha me ivez. Evidon oa sklaer a-walc'h 'moa c'hoant da kaozeal brezhoneg gant ma bugale.

***Laura :** Ba 'mije kavet domaj koa, ober tout-se... Ma zud o deus stourmet evit ma komzfen brezhoneg [stourm evit digeriñ ur skol Diwan], un doare da drugarekaat anezho ivez, fin, ha c'hoant 'meus reiñ ar chañs-se ivez d'am mab.

Sylvain ivez en doa c'hoant da gomz brezhoneg gant e vugel. Lennet en doa levr Mikael Madeg tri miz a-raok ganedigezh e verc'h. Ur yezh ? Div yezh ? Chomet eo pell oc'h en em soñjal ha graet e soñj gantañ teir sizhunvezh a-raok ganedigezh ar c'hrouadur : brezhoneg e vefe, evit kregiñ d'an nebeutañ. Eizh miz e oa e

verc'h da vare an atersadenn : « Aujourd'hui, j'ai envie de parler breton à Mathilde, peut-être que j'aurais envie à un moment de parler aussi français. » Ar blijadur eo penn abeg choaz Sylvain :

Sylvain : Ce n'est pas ma langue maternelle et je suis pas encore très à l'aise, mais j'ai beaucoup de plaisir à lui parler breton. (...) Le breton, pour moi, c'est un plaisir un peu physique, d'avoir ces sons-là, ces mots-là dans la bouche. Quand j'entends des anciens qui parlent, il y a quelque chose de très doux, très rond, enfin plus doux, plus rond, que la façon dont on parle français, et en même temps beaucoup plus cru et coupant. Et j'aime beaucoup ça.

1.1.3. « Choazet em eus ar yezh aesañ din : ar galleg »

Sabine, Nolwenn ha Brieg o deus choazet komz galleg d'o bugale. Disheñvel un tamm eo o doare da zisplegañ ar choaz-se met an tri a geñveri o live brezhoneg ouzh o live galleg, o aested da gomz ur yezh pe eben. Graet o deus choaz an efedusted : ar yezh aesañ dezho evit komz splannoc'h, aesoc'h, primoc'h gant o bugale.

Sabine he deus desket brezhoneg e klasoù divyezhek publik Rostrenenn betek fin ar skolaj. Tremenet he deus an opson brezhoneg evit ar vachelouriezh. Goude-se eo bet e Angers o chom evit he studioù war al labour-douar, ha dilezet ar brezhoneg ganti. Distroet e oa nevez zo e Kreiz-Breizh p'he doa bet he bugel kentañ da 23 bloaz. Sabine a lâr ne oa ket deuet war he spered ar soñj komz brezhoneg d'he bugale e mod ebet : « Ne oan ket gouest. Re ziaes 'vije bet evidon komz brezhoneg gante, n'eo ket flour a-walc'h ma brezhoneg. » Koulskoude e oa anat dezhi e vefe treuzkaset ar brezhoneg d'he bugale memestra. Merzet he deus an dra-se e fin he studioù e Angers. O klask ur menaj e oa, gant e bried, ha kavet o doa un dachenn e departamant an Deux-Sèvres. Pa oant o labourat war ar raktres-se he doa soñjet : « Met aze n'eus ket brezhoneg, penaos vo graet gant ar vugale ? Aze 'meus santet e oa un dra bouezus evidon. Sur on 'mije komzet brezhoneg d'am bugale ma 'vijen bet o chom e Deux-Sèvres. (...) Graet 'mije ur striv evit bezañ gouest d'ober, se zo kazi sur. » N'eo ket bet kaset da benn ar raktres en em staliañ e Deux-Sèvres ha deuet eo Sabine da vevañ en-dro e Kreiz-Breizh a-benn ar fin. E skol divyezhek Rostrenenn emañ he bugale o teskiñ brezhoneg. Treuzkas brezhoneg d'he bugale a oa un dra bouezus e raktres desevel Sabine. Ar skol a oa barrekoc'h d'en ober egeti avat.

Nolwenn he deus desket brezhoneg er skol-veur, goude studioù war ar matematikoù. Deuet eo da vezañ kelennerzh divyezhek en ur skolaj publik. P'he deus ganet he bugel kentañ avat e oa nebeud a vrezhoneg en he buhez e-maez eus he labour.

Nolwenn : 'Moa ket c'hoant kement-se sevel anezho e brezhoneg peogwir n'eo ket ma yezh-vamm, ha n'eo ket ken aes hag e galleg. E galleg em eus ur bern traoù da lavaret, hag e brezhoneg un tamm nebeutoc'h. Me 'moa c'hoant da lavaret kement a draoù d'am bugale, ne oan ket sur da gavout ar gerioù. 'Moa ket c'hoant e teufe ar yezh-mañ da vezañ un harz evit an darempredoù gant ma bugale. (...) D'am soñj an abeg brasañ oa e oan barrekoc'h e galleg eget e brezhoneg.

Dedennus eo menegiñ ul lennadenn bet graet gant Nolwenn pa oa er skol-veur o teskiñ brezhoneg : *L'enfant aux deux langues* gant Claude Hagège. Hervez ar yezhoniour-se eo gwelloc'h d'ar gerent liesyezhhek komz d'o bugale ar yezh a vestroniont ar gwellañ. Hervezañ, ar varregezh war ar yezh zo pouezusoc'h eget an dalvoudegezh a roer er fed treuzkas ar yezh-mañ-yezh, pa vez kaoz eus choaz ur yezh da dreuzkas d'e vugale. Al levr-se en deus maget preder Nolwenn war ar brezhoneg ha levezonet he choaz yezh gant he bugale. Marteze e c'hellfen mont betek lâret eo bet graet he soñj ganti war an treuzkas goude bezañ bet lennet al levr-se, ha hi pell c'hoazh da c'henel he bugale koulskoude.

Evit klozañ ar sell-tro war choazoù kentañ ar gerent, treuzkas ar brezhoneg pe get, e vo kaoz eus choaz Brieg. Choaz pe nann-choaz a vefe reishoc'h lâret marteze :

Brieg : Deuet eo 'giz ma teue, dre vras 'meus graet 'giz-se evit desevel ma mab. Dre ma 'meus fiziañ 'walc'h er pezh zo bet roet din, on asur war an dra-se. Hag e-keñver ar yezh 'moa ket c'hoant da brederiañ re war an dra-se. C'hoant moa da welet penaos e teufe ha deuet eo e galleg diouzhtu. (...) Evidon eo ar fed bezañ en e aes gant ur yezh hag eskemm ha bevañ gant ar yezh-se hepken. Dija ne ouien ket petra lavar... ur bugel nevez ganet... petra lavarez dezhañ ? Dija en em santez koñ gant an dra-se, gant ar roll bezañ tad, ne ouies ket petra eo tout an dra-se. 'Moa ket c'hoant d'en em lakaat un namm ouzhpenn. Ok, graet 'vo al labour bezañ tad da gentañ ha gwelet 'vo war-lerc'h.

K : Te 'teus kavet diaes dont da vezañ tad ?

B : Nann, tamm ebet. Met c'hoant 'moa bevañ mat an dra-se. 'Moa ket c'hoant bezañ chalet e-barzh ar roll-se, 'moa ket c'hoant strivañ. Met ar striv eo ar gudenn, dre vras... er bed.

Brieg en deus desket brezhoneg e Diwan, eus ar skol-vamm betek ar vachelouriezh. Buan goude ar bak eo kroget da labourat e brezhoneg : buhezour, kasour ha penn-kasour bremañ en ur skolaj Diwan. Ur bern mignoned vrezhonek en deus met gant hini ebet anezho n'en deus tapet ar pleg komz brezhoneg ingal, frazennoù brezhonek evit farsal ha komz galleg goude. Yezh ar skol ha yezh al labour e oa ar brezhoneg evit Brieg pa'z eo ganet e vab. Daoust d'an nerzh plantet gantañ en e labour, n'eo ket ur stourmer evit ar brezhoneg. Komz brezhoneg d'e vab en defe talvezet digeriñ dor e vuhez prevez d'ar brezhoneg, da lavaret eo cheñch an darempred en doa gant ar yezh ha dre ar yezh. Ne oa ket prest d'en ober, n'en doa ket c'hoant. Gwelet e vo diwezhatoc'h penaos eo bet digoret an nor-se a-benn ar fin...

1.2. Talvoudegezh ha barregezh

Pa zielfenner choazoù kentañ ar gerent, treuzkas brezhoneg pe get d'o bugale, e teu daou dezverk pouezus war-wel : ar santimant o deus ar gerent war dalvoudegezh an treuzkas hag ar santimant o deus war o barregezh da dreuzkas. An dalvoudegezh a vez lakaet en a-raok gant ar re a choaz komz brezhoneg d'o bugale. O diouer a varregezh a vez lakaet en a-raok gant ar re a choaz komz galleg d'o bugale.

Ar santimantoù-se a c'hell cheñch a-feur ma vez klasket lakaat an treuzkas e plas, a-feur ma kresk ar vugale, hag an emdroadurioù-se a lak ar pleustroù da cheñch ivez a-wechoù.

1.3. Plas ar pried er choaz : ur choaz hiniennel pe ur choaz koublad ?

Unan eus ar goulennoù a brederie ac'hanon e deroù ma enklask a oa daoust hag ar fed choaz komz brezhoneg d'e vugale zo ur choaz hiniennel pe ur choaz koublad ? Diaes eo sevel ur reolenn diwar dek atersadenn hepken met istorioù hon testoù a ziskouez ur pleg memestra.

E tiegezhioù Koupaia ha Tomaz, n'eus ket bet kaoz ebet eus ar choaz-se :

Koupaia : Me gav din n'hon eus ket komzet deus an dra-se, me gav din e oa anat. 'Meus ket soñj bezañ tabutet pe bezañ bet ezhomm lâret dezhañ sklaer : eh au fait, rappelle-toi, je vais parler breton aux enfants. Da va soñj e ouie.

Tomaz : 'Meus ket goulennet e ali digant ma gwreg. N'ouzon ket penaos e vije bet ma vije bet a-enep da se, d'am soñj 'vijemp ket bet asambles. 'Vever ket gant tud ken disheñvel...

Kemer Koupaia pe Tomaz da bried a dalveze degemer ar brezhoneg en e diegezh. Anat e oa, hervezo. En un doare emskiantek pe hep gouzout dezho o deus choazet priedoù a zegemerfe an dra-se.

E tiegezhioù Sabine ha Nolwenn kennebeut, n'eus ket bet kaoz eus se met evit un abeg all : ne oant ket e-soñj da gomz brezhoneg d'o bugale.

E tiegezhioù Mari, Vincent ha Sylvain, er c'hontrol, ez eus bet kaoz eus ar raktres treuzkas ar yezh d'ar vugale a-raok ma vefe ganet ar babig kentañ. Mari ha Vincent o doa graet o choaz met c'hoant o doa lakaat o fried a-du gante, prest e oant da strivañ evit bezañ sur ne vefent ket lakaet diaes gant o choaz.

Mari : Pouezus e oa komz deus se gant ma gwaz. Aon 'noa bezañ lakaet a-gostez, lâret 'noa se splann a-walc'h. Aon 'noa un tamm met memestra e lâre din : ma 'teus c'hoant ober, gra ha gwelet 'vo, 'oa ket a-enep met en em c'houlenn a rae penaos 'vefe. Forzh penaos e wele 'moa graet tamm pe damm an dibab.

Vincent : A-du krenn e oa ma gwreg gant ma choaz. 'Gredan ket 'noa aon peogwir e oa sklaer an traoù : ma n'en em santfe lakaet a-gostez e lavarfe hag e vije renket an traoù, troet an traoù, pezh 'meus graet ingal ha 'neus lakaet anezhi da zeskiñ, pe o tremen e galleg a-wechoù.

Sylvain avat he deus bet he fried ur perzh bras en e choaz. Panevet he youl dezhi ne vije ket en em lañset e avañtur an treuzkas :

Sylvain : Je ne m'étais jamais dit : quand j'aurai des enfants je leur parlerai breton. Je me sentais pas forcément capable de le faire. Et il se trouve que, malgré la faible probabilité, je suis tombée sur une compagne qui avait déjà suivi des cours du soir de breton et qui était motivée par ça. Du coup je me suis senti plus capable de le faire. Si j'avais été tout seul... face à l'indifférence ou l'hostilité du conjoint... je n'aurais pas...

Er c'houbladoù brezhonegerien ivez ez eus bet kaoz eus ar choaz treuzkas a-raok ar c'hanedigezh kentañ. Brieg ha Lætitia, bet aterset an daou ganin, zo asambles. Stefan a vev gant Maiwenn, brezhoneger ez ivez, met n'eo ket bet aterset ganin. Pep hini en deus disklêriet d'e bried pe d'he fried ar pezh en doa c'hoant d'ober pe ar pezh a oa en soñj d'ober.

Stefan : Hi 'doa c'hoant da vat, kaozeal brezhoneg gant ar bugel, ha me ivez.

Lætitia : Sur-walc'h hon eus komzet deus se gant Brieg. Brieg 'neus lavaret e komzfe an daou. [*Brieg, eus e du, a lâr en doa choazet ober e-giz ma teufe e teufe.*] Ha me 'moa lavaret e komzfen brezhoneg hepken, kar ma 'vije bet an div yezh, sur-walc'h 'vijen bet war-zu an aesañ, ar galleg.

Ar re o deus cheñchet raktres ur wech ganet ar babig o deus cheñchet o mod d'ober hep goulenn ali o fried. Stefan en deus dilezet ar brezhoneg un nebeud sizhunioù goude ganedigezh e verc'h, ur « choaz » personel e oa.

Ma'z eo ar choaz yezh un afer bersonel, ne vir ket ouzh ar priedoù a gaout o soñj war choaz o fried. Hervez Brieg eo dreistordinal ar striv graet gant Lætitia, digredus, kazi digomprenus, diboell memes marteze, bremañ pa'z eo lakaet-hi ken diaes gant se. Eus he zu eo bet dipitet Lætitia gant choaz Brieg :

Lætitia : Ya, met benn ar fin, pa'z eo ganet Tonio, e komze Brieg muioc'h e galleg, ha kazi netra e brezhoneg. Dipitet bras on bet peogwir e kaven direizh, bezañ ma-unan dija, hag ouzhpenn-se e oa aesoc'h evit Brieg peogwir e ouie brezhoneg dibaoe ma oa bihan tout. Me oa fuloret d'ar c'houlz-se peogwir e lâre : gouzout a ouio ar brezhoneg peogwir ez aio e Diwan, ha me gave direizh laoskel ar mision-se d'ar skol ha non pas ober ni b'ar gêr. 'Moa ket c'hoant e vefe yezh ar skol evit kaout ar memes darempred gant ar yezh evel Brieg. Ne blije ket din tamm ebet e darempred gant ar brezhoneg. Evitañ e oa ar yezh er skol, met 'pad ar vakañsoù ne veze ket komzet brezhoneg, diouzh noz kennebeut.

Dipitet eo bet Lætitia peogwir eo en em gavet hec'h-unan evit treuzkas ar brezhoneg d'o bugel. Laouen e vije bet-hi e vije bet eus an treuzkas brezhoneg d'o mab ur raktres koublad, ha pelloc'h evit se, marteze, laouen e vije bet cheñch yezh gant he dousig. Ne oa ket prest Brieg d'en ober avat. En istor-se e welomp daou vod disheñvel da welet ar brezhoneg, daou raktres disheñvel, oc'h enebañ, ur mod stourmer hag ur mod nann-stourmer. Ur santimant frustrasion pe kounnar e kalon Lætitia a ya da-heul an enebiezh-se.

Penaos emañ kont er c'houblad brezhonegerien all ? Laouen eo Stefan e vefe brezhoneg etre e wreg hag e vugale. Al labour treuzkas ar yezh zo graet. N'em eus ket dastumet war-eeun santimant Maiwenn war choaz ha cheñchamant choaz Stefan. Setu penaos eo santet an traoù gant Stefan :

Stefan : Marteze eo bet dipitet, ouais, marteze pas sikouret, peogwir eviti ivez 'oa cheñch yezh, ne oa ket ar brezhoneg he yezh-vamm kennebeut, neuze hi 'deus cheñchet yezh hag un dra nevez 'oa eviti ivez. Dipitet marteze met n'he deus ket lâret din morse, war-lerc'h, pas sikouret, ouais. En em gavet eo hec'h-unan o tougen ar brezhoneg er familh. Marteze evidon e oa un dra aes ivez : unan zo er gêr hag a ra war-dro...

Splann eo en dek atersadenn am eus graet eo ar choaz treuzkas pe get ur choaz personel, ha n'eo ket ur choaz koublad. Ne dalv ket eo gwir ar patrom-se evit kement familh vrezhonek pe divyezhek a zo er vro met gallout a raer krediñ eo gwir evit an darn vrasañ anezho. Un dra all zo anat ivez pa selaouer an testenioù : ur choaz kizidik-tre eo, liammet gant santimantoù don hag ur mod da welet ar bed hag ar vuhez.

1.4. Ar paziou kentañ : aes pe aesoc'h, diaes pe diaesoc'h

Dedennus eo selaou ar gerent o kentañ o faziou kentañ e brezhoneg gant o bugale. Sylvain en deus soñj bezañ lâret « ma merc'hig » d'e vogel nevez ganet, chuchumuchu, er gambr ospital. Fromet e oa, n'en doa ket kalz a fiziañs ennañ er mare-se.

Lod zo bet en o aes diouzhtu, evel Koupaia ha Tomaz :

Koupaia : Evidon eo bet aes, naturel e oa, 'meus ket labouret war se, 'meus ket strivet, roet eo bet din, n'em eus graet netra. [*Koulskoude, pa oa seizh miz he merc'h eo bet Koupaia oc'h ober ur staj gant KEAV hag he deus labouret hec'h-unan evit kreñvaat he live brezhoneg*]

Tomaz : Aes eo bet komz brezhoneg dezhañ. Ne vanke ket gerioù din. Pezh a vanke din 'lâren e galleg. Traoù zo 'meus adkavet, n'ouzon ket pelec'h 'moa klevet 'nê.

Mari ha Vincent zo bet souezhet war an tu mat. Ne oant ket sur da vezañ gouest da gomz brezhoneg d'o bugale, ne oant ket sur e vefe « naturel ». Ha deuet eo aes a-benn ar fin. Ul liamm kreñvoc'h gant e vugale zo bet krouet a-drugarez d'ar brezhoneg zoken, hervez Vincent.

Mari : Komz brezhoneg gant ar babig ne oa ket diaes. Te zo kalzig da-unan, 'barzh da vedig dit-te, d'ar mare-se 'meus ket kavet diaes.

Vincent : Er penn-kentañ 'meus kavet aes a-walc'h peogwir ne oa ket a respontoù. Gall raen lavaret forzh petra, degemeret mat e oa, ar vouezh a zouge ar ster. Pa 'meus gwelet e komprenent tout eo bet ur sapre taol evit kenderc'hel. Ha p'o deus kroget da lâret traoù hag o deus dibabet gerioù brezhonek ! Memestra ! Gouloù, dour... zo deuet e brezhoneg da gentañ. Kreñv 'oa evit bountañ ac'hanon da genderc'hel. (...) Pa oant babiged, evit bezañ sur e klevfent brezhoneg, 'meus komzet dezho muioc'h eget 'pezh 'mije graet e galleg, abred-kenañ. D'am soñj 'neus sikouret ar brezhoneg evit krouiñ al liamm, peogwir en ur mod 'meus strivet memestra.

Lod all o deus kavet diaes pe diaesoc'h ar paziou kentañ evel tad pe mamm vrezhonek. Un harz d'an ezteurel prim hag aes e oa ar brezhoneg. Gerioù a vanke hag ar gerioù a oa ne zeuent ket fraezh diouzhtu.

***Tristan** : Ba, ya, diaes-kenañ er penn-kentañ, pa oa Anna o tougen, atav e oan o lavaret e komzfen brezhoneg outi, hag ur wech ganet, e oa diaes spontus. Peogwir me dre ma 'oan ket bet desavet e brezhoneg kennebeut, bez oa ur bern traoù a vanke din, a-fed geriaoueg, geriaoueg ar garantez dija, hag erfin geriaoueg pep tra, tout pezh zo ur vured, ur bibron, 'meus bet desket. (...) Neuze un tamm poanius, ne oa ket naturel-tre er penn-kentañ.

***Laura** : Fin, n'eo ket bet aes er penn-kentañ, un dibab e oa ha ma mignon ivez 'noa c'hoant. Me 'ouie 'vije diaes, hag ez eo bet diaes er penn-kentañ. Dre ma 'moa c'hoant komz brezhoneg, merzout a raen ne gomzen ket dezhañ, peogwir 'moa c'hoant e vije brezhoneg met ne zeuen ket... peogwir n'on ket bet desavet e brezhoneg hag... eeh... deuet on a-benn tamm-ha-tamm.

Sylvain ne gomz ket eus an diaesterioù en deus bet, met kentoc'h eus ar pezh en deus santet p'en deus laosket ar gerioù brezhonek d'en em silañ en e c'henoù.

Sylvain : Ce que j'ai ressenti c'est que les mots ne font pas écho en moi de la même façon. Quand je lui dis « ma merc'h » ou « ma fille », ça raisonne pas de la même façon en moi. (...) N'eo ket direnkus evidon e sonfe drol ar gerioù brezhoneg. Mod-all 'vefe echu an traoù. Evit Mathilde ne vo ket ar memes blaz war ar gerioù brezhonek. D'am soñj e cheñcho evidon ivez.

Ur prantad etre, ur prantad initiatik kazimant, eo ar pazioù kentañ e brezhoneg. Muzadur ar brezhoneger...
Ur prantad evit dont da vezañ mestr war ar gerioù brezhonek, pas ar gerioù implijet er skol pe el labour, met ar re implijet er gêr, evit magañ ar vugale gant boued ha gant karantez, evit lâret e santimantoù. Tud zo a vev ar prantad-se gant souezh, gant plijadur, tud all a c'hell bezañ lakaet diaes, kaout douetañs (ha gouest e vin da grouiñ ul liamm brav gant ma bugel dre ar yezh-se ?). An amzer, ar vignoned, ar geriadurioù zo skoazelloù prizius da neuze. Met ne vezont ket kreñv a-walc'h bepred. Re start e vez a-wechoù ha lakaet e vez un termen d'an taol-esae. Sede ar pezh zo c'hoarvezet gant Stefan.

Stefan : Liza zo bet ganet hag em eus klasket er penn-kentañ, em eus klasket komz brezhoneg ganti, ha c'hoarvezet eo on chomet stanket o kaozeal ganti, da skouer, ez eus tan, evit lâret diwall eus an tan, evit lâret un dra bennak buan, war ar prim, buan, ha chom stanket... ben nann, n'eo ket posupl ! Ha 'meus prederiet o soñjal se zo n'eus forzh petra, paouez. Petra 'peus c'hoant ? Komz brezhoneg pe kaout darempredoù gant da verc'h, darempredoù normal, war ar prim, zoken evit displegañ traoù, n'eo ket aes gant ur bugel ma sant ar bugel n'emaout ket en da vleud. Ma sant ma merc'h n'emaon ket em bleud, an darempredoù zo fall. Ha 'giz 'meus lâret dit tuchant e kavan ne gomzan ket mat. Neuze komz fall, hep liv, n'eo ket komz fall met hep liv, marteze gant fazioù, hag e vank geriaoueg. Se zo re. Mignoned zo o deus lâret din, ouais met se zo er penn-kentañ, dav eo kenderc'hel. Bon, d'ur mare bennak...

Ar santimant chom hep mestroniañ brav a-walc'h ar yezh a seblant bezañ poan vrasañ ar gerent vrezhonek lakaet diaes, e deroù an avañtur d'an nebeutañ. Met n'eo ket an hini nemeti. Mari a zispleg e oa diaes dezhi kemer war he chouk ar fed komz brezhoneg d'he mab, dirak ar re all.

Mari : Komz brezhoneg gant ar babig ne oa ket diaes. Met komz dirak tud all 'oa diaes. Er penn-kentañ e verzen ne gomzen ket outañ pa vezen gant tud all, da skouer e ti ar medisin, en ospital pa zeue tud, jenet 'oan komz brezhoneg dirak tud all. Se zo bet ar startañ, ha zoken gant tud all anavezet ganin ha n'emaint ket b'ar bed-se, diaes e oa asumiñ ar choaz-se. Aon ouzh sell an dud : petra eo ar mennozh-se, ar choaz-se ? Bezañ rediet da zisplegañ. Marteze 'oan ket asur c'hoazh gant ma choaz, 'moa ket c'hoant da zisplegañ. Koulskoude 'meus ket santet selloù barnus pa raen. Se oa er penn-kentañ tout, e ti ar medisin, bresk out un tamm, skuizh, un dibab personel disheñvel diouzh dibaboù ar re all. Da skouer, ne gomzen ket ouzh Seni pa cheñchen e draezh ba ti ar medisin, padal e raen er gêr... Marteze 'vin barnet peogwir ne gomzan ket dezhañ. Hag an deiz all, e ti ar medisin, 'meus graet. Ober a ran en un doare « discret ». Met koñ eo an aon-se, pas kavout ar gerioù evit displegañ simpl. Un diviz eo, da asumiñ, kavout ar gerioù evit displegañ, tamm-ha-tamm 'vo aesoc'h...

Perak ne gred ket Mari, ha kerent all, komz brezhoneg dirak ar medisin ? Ha pa gredont en ober, perak en reont didrouz ? Div vartezeadenn. Kontant eo Mari da wiskañ chupenn ar stourmerez en he labour, en hec'h emouestloù kevredigezhel, gant he mignoned, met marteze ne fell ket dezhi dougen ar skeudenn-se bepred hag e pep lec'h, betek e ti ar medisin. Statud ar brezhoneg zo kaoz ivez marteze ? Ar meizad « yezh lejitim » bet degaset gant Pierre Bourdieu a c'hell degas alc'hwezioù kompren. Ar galleg, yezh ofisiel, eo ar yezh lejitim nemeti er Frañs. Ar medisin n'eo ket forzh piv kennebeut, dougen a ra skeudenn ar skiant, skeudenn an ouiziegezh, un den a ranker doujañ outañ. Komz brezhoneg, ur yezh bihan-niver, en e gabined, a c'hellfe bezañ degemeret evel ur mank a zoujañs en e geñver. Diskouez a rafe ne zoujit ket ouzh normoù boas ar gevredigezh (komz ar yezh lejitim) ha n'oc'h ket chalet lakaat anezhañ diaes o komz ur yezh ha na kompren

ket. Ne vez ket eztaolet gant ar medisin ar mod-se da santout an traoù, met ar gevredigezh dre vras he deus desket d'an dud, hep gouzout dezho, e oa mat komz ar yezh lejitim ha ne oa ket kenkoulz komz ar yezhoù all. E donig-don hor speredoù eo sanket ar mennozh-se.

Pep hini en deus graet e choaz a-benn ar fin. Lañset eo, gant ar galleg pe gant ar brezhoneg. Leun a souezhadennoù zo er vuhez, skoilhoù zo war an hent, ezhommoù zo da vastañ. Penaos e vo a-benn tri bloaz, a-benn pemp bloaz, a-benn dek vloaz ? Piv a chomo gant an hent kentañ bet dibabet gantañ ? Piv a yelo gant un hent all ?

2. Ar choazoù e-tal ar vuhez

Gwelet eo bet pere a oa choazoù yezh kentañ ar gerent. Bremañ e vo klasket deskrivañ pleustroù ar gerent hiziv an deiz, da vare an atersadennoù, ha kompren perak o deus dalc'het gant o choaz kentañ pe get.

2.1. C'hwec'h test o deus kendalc'het gant o choaz kentañ

2.1.1. Chomet eo Sabine gant ar galleg

Pa'z eo ganet he merc'h kentañ e oa Sabine nevez distroet da Greiz-Breizh. N'en em sante ket gouest da gomz brezhoneg d'he babig. Da vare an atersadenn, nav bloaz diwezhatoc'h n'en em sant ket gouestoc'h. Kalzig a vrezhonegerien zo tro-dro dezhi, met n'he deus ket tapet ar pleg da gomz brezhoneg gante. Ne gomz brezhoneg nemet gant ar vistri-skol he doa bet pa oa bihan ha gant mistri-skol he bugale, un tammig e Radio Kreiz-Breizh pa vez ret komz eus ar stourm kaset ganti war al labour-douar.

Padal, abaoe m'eo bihan he bugale he deus klasket « lakaat ar sonorités barzh o benn ». Kanaouennoù brezhonek eo kustum da ganañ dezho (n'anavez ket kanaouennoù e galleg, pe nebeut-tre), levrioù brezhonek a lenn gante, lâret a ra frazennoù bihan. Hiziv, pa c'hoarvez gant unan eus he bugale lâret « komzomp brezhoneg bremañ » en ra a galon vat. Ma vez labour skol e brezhoneg e vez graet e brezhoneg. A-wechoù ivez, pa vezont gant mignoned a gomz brezhoneg ez a e brezhoneg gant he bugale. Met dre vras eo chomet ar galleg ar yezh a ra ganti evit komz d'he bugale.

2.1.2. Koupaia, Tomaz, Mari, Sylvain : mont a ra mat gant ar brezhoneg

Koupaia, Tomaz, Mari ha Sylvain a gendalc'h gant ar brezhoneg. Skoilhoù zo bet war an hent met ne oant ket re vras ha tremenet int hebiou aes a-walc'h. Tomaz a gav dezhañ eo pounner a-wechoù dougen kas ar brezhoneg er familh pa vez kement a dud en-dro dezho o kaozeal galleg. Ur striv eo, ur sourm. Met ur blijadur eo ivez ha kenderc'hel a ra. Mari he doa c'hoant bras komz brezhoneg d'he bugale met ne felle ket dezhi lakaat re a wask warni : « En em lâret e oan : klask a ran, ne fell ket din kaout keuz pas bezañ klasket,

ha gwelet 'vo. Ma'z eo re ziaes an darempredoù gant ar vugale 'blam da se, ne rin ket ken, met d'an nebeutañ 'mo klasket. » Pemp bloaz zo e oa ganet he mab kentañ, n'eo ket bet diaes dezhi mont e brezhoneg gantañ, kendalc'het he deus ha gounezet fiziañs enni tamm-ha-tamm. « Laouen ha fier on bezañ adskoulmet gant ar yezh. Lorc'h zo ennon o welet on gouest d'ober ha plijus eo. » Koupaia a oa ken anat dezhi komz brezhoneg d'he bugale ma ne weler ket petra en dije gellet distreiñ anezhi diouzh he choaz kentañ. Sylvain zo chomet gant ar brezhoneg, bihanik e oa he merc'h c'hoazh da vare an atersadenn (8 miz), met disklêriañ a ra frank : « Aujourd'hui j'ai envie de parler breton à Mathilde, peut-être que j'aurais envie à un moment de parler aussi français ». Sylvain hag e wreg o deus tapet ar pleg da gomz brezhoneg etrezo evit deskiñ pelloc'h asambles. Ne reont ket ingal, mareoù zo e reont kalzig, mareoù all nebeutoc'h, « chal-dichal » e-giz ma lâr Sylvain, met degemeret eo bet ar brezhoneg en o buhez koublad.

2.1.3. Lætitia : daoust pe zaoust kenderc'hel gant ar brezhoneg ?

Lætitia ivez he deus kendalc'het gant ar brezhoneg. Etre daou soñj emañ bremañ avat. Kresket he deus Lætitia en ur c'harter poblek eus Brest. Pa oa 23 bloaz e oa bet Lætitia o vevañ ur pennad e Guatemala. Eno he doa kejet ha stourmet gant Indianed maya evit lakaat ar sevenadur maya war-wel. Kontet he doa d'e vignoned nevez e oa ur sevenadur hag ur yezh e Breizh ivez, met ar re-se o doa graet goap outi pa ne ouie ket hi yezh he bro c'henidik. Pa oa distroet da Vreizh he doa kroget da zeskiñ brezhoneg. Goude c'hwec'h miz e Stumdi e oa gouest da zistripañ eo brezhoneg. Kejet he deus gant Brieg, brezhoneger, met siwazh da Lætitia eo bet skoulmet an darempredoù etrezo e galleg. Lætitia zo spered stourm ganti, graet he deus bruderezh evit ar brezhoneg forzh pegement, kendrec'het un toullad mignoned da vont da zeskiñ ivez, kaset raktresoù krouiñ a bep seurt e brezhoneg (c'hoariva, levrioù...). Labouret he deus un nebeud bloavezhioù e brezhoneg.

Pa'z eo ganet he mab, ne ouie ket re perak met anat e oa dezhi ez afe e brezhoneg gantañ. Start eo bet dezhi komz brezhoneg d'he mab ha start eo bet krouiñ ul liamm gantañ. Ur striv bras eo bet komz brezhoneg dezhañ, a-viskoazh. Emañ Lætitia o treuziñ un enkadenn don hiziv. Izel he fiziañs enni, brasoc'h ar striv evit komz brezhoneg d'he mab. Bemdez e c'houlenn ar paotrig, 5 bloaz dezhañ, e komzfe galleg dezhañ. En em c'houlenn a ra Lætitia hag-eñ n'eo ket ar brezhoneg zo kaoz e vefe ken diaes krouiñ al liamm gant he mab :

Lætitia : Diaes eo bet komz brezhoneg d'am mab kar ne oa ket naturel. Eüruzamant, eüruzamant pe get, 'moa ket liammoù tost ouzh va mab, evit abegoù all, hag ar yezh 'deus ket sikouret evit tostaat al liammoù. Neuze, 'benn ar fin, n'ouzon ket hag-eñ 'neus sikouret ar yezh evit lavar tiens, un distance zo, normal eo n'eo ket naturel, reizh eo, peogwir n'eo ket ma yezh, pe hag-eñ eo bet un diaezamant ouzhpenn evit krouiñ al liamm gantañ, al liamm 'oa ket aes dija, ha neuze gant ur yezh ouzhpenn ha n'eo ket din, ha n'eo ket karantezus, neuze a-wechoù e soñjan... Petra 'meus graet ? N'eo ket keuz met douetañs. Dija 'meus diaezamantoù da vezañ mamm gant an darempredoù gant va mab, neuze, evit ar yezh... un diaezamant ouzhpenn, pe er c'hontrol un dra complice etrezomp, un dra 'meus dibabet treuzkas dezhañ, an dra nemeti a dreuzkasan dezhañ...

En em c'houlenn a ra daoust ha ne vefe ket gwelloc'h cheñch yezh :

Lætitia : N'ouzon ket ma cheñchan bremañ aze. Ha n'eus ket tu din kemer ur bloavezh vakañsoù, evel Brieg 'neus graet 'pad pevar bloaz e galleg, ha bremañ e komz brezhoneg ? Bremañ e c'hellfen lavaret, bon, je prends cinq ans de vacances là, et après on revient. Met ur wech ma vez cheñchet yezh eo diaes adkregiñ...

Klasket he deus komz galleg dezhañ un tamm :

Lætitia : A-wechoù soñjan, bon ben ok, klaskomp e galleg. Met n'hallan ket komz galleg dezhañ. Ar santimant 'meus komz d'un den all. Klasket 'meus evit e c'hoari. Ha eñ ivez, pa gomzan galleg gantañ, sell a ra ouzhin evel ma vefen mezv, ha me a lâ : ça t'fais bizarre quand j'te parle en français ? Hag ober a ra aahhh, evel ma vefe un dra difennet...

Ouzhpenn un den en dije dilezet e choaz kentañ dirak diaesterioù ken bras. Lætitia ne ra ket. Penaos e tispieg-hi an dra-se ? Sede ar respontoù a zeu dezhi da vare an atersadenn. Chom a-sav bremañ a dalvezfe pemp bloavezh strivoù bras kaset da netra, ur ranngalon e vefe. Ober a ra anv eus hec'h istor familh ivez : « Deskiñ brezhoneg ha chom hep komz dezhañ 'vefe 'giz adober ar pelicula 'giz m'eo bet ganin pa oan bihan. N'eo ket bet desket din, n'eus ket bet displeget netra din 'keñver ar sevenadur, netra. Neuze chom hep rannañ an dra-se gantañ vefe un dra null. » Tud Lætitia ne oarent ket brezhoneg, he mamm-gozh kostez he mamm a ouie met desket he deus se pa oa 25 bloaz hag he mamm-gozh n'he deus ket bet c'hoant da gomz brezhoneg ganti. Un abeg all a zo meneget meur a wech. Dispriziañ a ra he barregezh desevel, soñjal a ra dezhi ne dreuzkas netra war-bouez ar brezhoneg :

Lætitia : Ma lavar din : 'peus ket treuzkaset netra din... Ben geo, ar yezh ! Me zo sur em eus degaset an dra-se dezhañ. Ar peurrest ? N'ouzon ket. Gwel a ran Brieg, ar vignoned, atav 'maint o komz deus pedagogiezh, deus deskadurezh. Ha me zo skuizh gant an dra-se. N'em eus ket c'hoant komz deus an dra-se. Morse. Neuze, me ma afer eo ar yezh. Degas a ra din kemer perzh e deskadurezh va mab. Ar peurrest... e vank fiziañs din evit lavar degas a ran traoù all d'am mab. Met ar yezh eo un dra concret, ça m'rassure quoi.

E-kreiz un dalc'h desevel luziet-kenañ en em gav ar brezhoneg a-benn ar fin : ul liamm kudennek mamm-bugel hag un diouer bras a fiziañs enni a-berzh ar vamm. Ar brezhoneg n'aesa ket an darempredoù mamm-bugel. A bep eil e vez gwelet evel un abeg pe evel un digarez evit displegañ gwanded al liamm mamm-bugel. Ha war an dro eo pal pennañ raktres desevel ar vamm, pal nemetañ zo kaeroc'h, an dra nemeti a c'hell treuzkas d'he mab hervezi.

Koulskoude, en ur mod eo emskiant Lætitia n'eo ket ar yezh ar gudenn bennañ en hec'h istor :

Lætitia : 'Benn ar fin, pa gemeran amzer evit c'hoari gantañ, dre vras, a-du eo kaozeal brezhoneg. An dra-se zo diaes din. Lavar a ran ne ra nemet respont e galleg met ma kemeran amzer da c'hoari gantañ, e gwirionez, e komz e brezhoneg. Peogwir goût a ran ne roan ket kalz amzer dezhañ. 'Benn ar fin, ar boan n'eo ket ar yezh met kentoc'h al liamm etrezomp hag an amzer on gouest da reiñ dezhañ.

Diaes eo dielfennañ pelloc'h ar situasion hep mont war an dachenn bsikologel. Siwazh n'on ket stummet war an danvez-se. Gallout a ran lâret penaos e santan an traoù met hep kemer harp war anaoudegezhioù teorik. Ur c'henlabour zo bet etre Lætitia ha me evit diluziañ an neudenn ha kavout respontoù.⁸ Un istor familh griz he deus bet Lætitia, gant tud ha n'o deus ket gouezet he c'harout. Lætitia n'he deus ket desket gant he zud petra a oa un darempred reizh ha brav kerent-bugale, petra a oa treuzkas talvoudegezhioù d'he bugale, treuzkas karantez ha preder, n'eus ket en hec'h istor familh patromoù desevel he dije gallet kemer harp outo. Pa zeu Lætitia da vezañ mamm e tibab komz brezhoneg da d'Antonio evit en em zistagañ diouzh he familh, diouzh liammoù « pounner ha divalav ». Ne fell ket dezhi sevel he mab e-giz m'eo bet « savet » hi. Cheñch yezh-vamm zo ur strategiezh evit chom hep ober evel he mamm, evel he zud, evit reiñ d'he bugel un dra disheñvel-mik. Gwelloc'h eo ganti komz brezhoneg d'he mab, ha pa vefe « fall » ha gant diaezamantoù, eget ober gant ar gerioù gallek he doa bevet gante pa oa bugel.

Komz brezhoneg d'he mab a dalvez ijinañ ur vuhez nevez, eviti hag evitañ, ur vuhez vrav en ur familh garantezus. Poaniañ a ra ha strivañ a ra kalz evit en ober, n'eo ket chomet keit-se o teskiñ brezhoneg ha skañv a-walc'h eo hec'h anaoudegezh eus ar yezh c'hoazh. En em santout a ra hec'h-unan er raktres treuzkas ar brezhoneg er familh (he gwaz ne fell ket dezhañ komz brezhoneg ganti ha gant e vab kennebeut all, un toullad mignoned en-dro dezhi a oar brezhoneg met ne implijont ket ar yezh war ar pemdez). Derc'hel a ra daoust da bep tra. Kresket eo he mab, skoliataet eo e brezhoneg, kompren a ra pep tra. Gortoz a ra Lætitia un digoll, un distro, eus an holl strivoù he deus graet. He mab a respont dezhi e galleg ingal, lâret a ra ne blij ket dezhañ pa gomz brezhoneg dezhañ. Eviti eo e-giz ma ne vefe ket degemeret gantañ he raktres cheñch buhez, ar raktres he doa ijinet eviti hag evitañ. Enkadenn.

Petra a raio Lætitia en dazont ? Derc'hel gant ar brezhoneg, cheñch yezh ha komz galleg da d'Antonio , mont war-zu an divyezhegezh ? Diaes eo da c'houzout, dezhi e vo da gavout ar respont.

2.2. Pevar zest o deus cheñchet mod d'ober

Souezhet on bet o welet penaos e oa troet pleustroù yezh an testoù aterset ganin. E-touez ar pevar den eo disheñvel o fleustroù hiziv diouzh o choazoù kentañ emañ an holl doareoù emdroadur posupl : brezhoneg > galleg (Stefan), brezhoneg > divyezhek (Vincent), galleg > divyezhek (Nolwenn) ha galleg > brezhoneg (Brieg). Petra a vez lâret gante diwar-benn ar cheñchamantoù-se ? Perak n'o deus ket kendalc'het e-giz m'o doa kroget ?

2.2.1. Stefan : Ne c'hell ket bezañ e karg eus an treuzkas

Stefan en deus desket brezhoneg er skol-veur e-pad ur bloavezh ha gant kentelioù-noz e-pad daou vloavezh.

⁸ Kaset em boa ma memor da adlenn d'an testoù a-raok e embann. Da-heul ar gasadenn-se em eus resevet ur postel gant Lætitia e-lec'h ma tispake he from ha mennozhioù deuet dezhi goude bezañ lennet ma skrid. Danvez e oa er postel-se evit klokaat ma dielfennadenn.

Goude-se en deus kendalc'het e-unan, gant levrioù ha gant mignoned. Ur stourmer e oa Stefan ha stourmet en deus un toullad bloavezhioù evit dizalc'hidigezh Breizh. C'hoant en doa komz brezhoneg d'e vugale. Pa'z eo ganet e verc'h eo aet Stefan e brezhoneg ganti diouzhtu. Goude ur pennadig, diaes dezhañ resisaat pegeit amzer, un nebeud sizhunioù marteze, en deus cheñchet penn d'ar vazh ha komzet galleg ganti penn-da-benn.

Stefan : An dibab-se 'meus graet ma-unan. Forzh penaos, pa 'meus dibabet paouez da gaozeal brezhoneg, evidon ne oa ket mui ur choaz, evidon e oa anat e oa dav din paouez da gomz brezhoneg, ne oa ket normal ma darempredoù gant ma merc'h, ne blije ket din.

E wreg, brezhonegerez ivez, desket brezhoneg ganti goude he studioù, he doa c'hoant komz brezhoneg d'he bugale ivez, graet he deus ha kendalc'het he deus. Speredek-tre eo e wreg hervez Stefan, desket he deus brezhoneg war e lerc'h met buan ha brav. Stefan hag e wreg o deus klasket komz brezhoneg asambles gwech ha gwech all met n'int ket deuet a-benn da cheñch yezh etrezo. N'o deus ket choazet da vat cheñch yezh etrezo. Pa vez unan o kaozeal brav-tre en e gichen e vez merzet muioc'h sioù e vrezhoneg dezhañ e-unan. Ma n'aer ket war-raok gant mestroniañ ar brezhoneg e c'hell skeudenn e live brezhoneg bezañ falloc'h-fallañ. An diouer a fiziañs en e varregezh da gomz brezhoneg brav d'e vugale zo penn-kaoz cheñchamant yezh Stefan : « 'Moa ket c'hoant da zeskiñ dezho fall. » Ar pep pouezusañ evitañ a oa degas plijadur dezho e brezhoneg. Penaos degas ar blijadur-se pa vez poanius komz ? E fin ar gont n'en em sante ket gouest da dreuzkas dezho ar blijadur da gomz brezhoneg. Kavet en deus gwelloc'h lezel ar garg-se gant tud all (e wreg, ar skol) ha chom gant ur roll « skoazeller » :

Stefan : Evit soulajiñ ma goustiañs 'meus soñjet : ma zud ne ouie ket brezhoneg, me 'meus desket ar yezh ha ma bugale zo o teskiñ ar brezhoneg azalek o ganedigezh. Neuze, gall rin atav sikour anezho, heuliañ ar skol, lenn un istor, me vo aze, komz a ran brezhoneg, gall 'ran sikour 'nê. Goude komz ganto, se zo un afer all. Goût a ran e komz Maiwenn brezhoneg gante bemdez, neuze evel-just, e soñjan... al labour treuzkas ar yezh zo bet graet.

2.2.2. Vincent : Aested komz en arvar ha douetañs war e raktres desevel

Vincent en deus desket brezhoneg e Diwan, betek ar vachelouriezh. Bremañ emañ o labourat e bed ar mediaoù brezhonek. C'hoant en doa komz brezhoneg d'e vugale. E-pad meur a vloaz en deus komzet nemet brezhoneg gant e vugale, ha troidigezhioù gallek evit e wreg ivez, evit sikour anezhi da zeskiñ. Bremañ eo 6 vloaz ha 3 bloaz e daou vab ha merzet en deus Vincent en deus digresket plas ar brezhoneg etrezo. Galleg ha brezhoneg a vez komzet gantañ bremañ, hanter hanter, muioc'h a vrezhoneg gant ar mab henañ ha nebeutoc'h gant ar mab yaouankañ.

Vincent : N'on ket deuet a-benn da zerc'hel ar brezhoneg nemetken goude ur pennad. Aes e oa pa oant babiged, pa'z eo kroget Eliès da gaozeal eo bet un tamm diaesoc'h met an diaesañ eo bet gant Ruben peogwir en deus kroget abred da gomz ha mat a-walc'h diouzhtu, ha komz a ra kalz. (...) Pa vezan skuizh, fuloret e teu traoù zo e galleg ha ne glaskan ket mont a-enep. D'ur mare bennak e lâre Eliès din : « eh... j'comprends pas ». Plijout a ra dezhañ dizoleiñ traoù nevez, kompren, ha pa zisplegen

dezhañ e brezhoneg e lâre « j'aime pas quand tu dis en breton ». Klask a raen lâret en-dro mod all hag a-wechoù e ranken mont war-zu ar galleg. Met gant Ruben hag a zo primoc'h e kavan diaesoc'h. An eskemm gant Ruben, ar respontoù zo deuet buan-kenañ, diaes eo kenderc'hel komz ur yezh gant unan hag a respont dit gant ur yezh all. Luziet eo ar meskaj yezhoù, skuizhus eo.

Perak e cheñch Vincent e vod d'ober hag e implij muioc'h-mui a c'halleg pa gresk e vugale, padal e veze en e aes gant sistem ar soubidigezh pa oant babiged ? Diaes eo respont asur d'ar goulenn-se. Sede un nebeud martezeadennoù.

Un afer yezh a zo da gentañ moarvat. Brasoc'h eo ar vugale, c'hoant o deus kompren ur bern traoù. Seul goshoc'h ha darevoc'h int seul soutiloc'h ha kompliketoc'h an displegadennoù a c'houlennont. Ledanoc'h eo ar c'heriaoueg a vez implijet evit respont d'o goulennoù. Implijet e vez gerioù brezhonek ha n'o deus ket klevet gwech ebet a-raok marteze, brasoc'h eo o striv evit kompren ha brasoc'h striv an tad evit kavout ar gerioù resis a zere, evit sevel frazennoù simpl a-walc'h evit bezañ komprenet met pinvidik a-walc'h evit bastañ kuriusted e vugale. Eus pelec'h e teu ar glav ? Penaos e vez graet babigoù ? Petra eo an tu dehou hag an tu kleiz e bed ar politikerezh ? Ar gerioù brezhonek a vez ezhomm evit respont da seurt goulennoù ne vezont ket implijet pe glevet alies gant an darn vrasañ eus ar vrezhonegerien, ur striv eo mont da glask ar gerioù-se e donig-don e vemor pe e lec'h all. Vincent a ra anv eus ar meskaj yezhoù ivez, pa vez unan o komz brezhoneg hag egile o respont e galleg. Skuizhus ha luziet e vez ar meskaj-se hervezañ hag hervez ur bern tud all. Skuizhus peogwir e c'houlenn muioc'h a energiezh a-berzh an empenn evit tremen eus ur yezh d'eben, ha skuizhus evit ar spered peogwir e tiskouez splann an nerzh a rankfec'h enluskañ evit sachañ ar vugale war-zu ar brezhoneg.

Un afer douetañs war e raktres desevel a c'hell bezañ ivez a soñj din. Komz brezhoneg d'e vugale zo ur choaz minorel-tre er gevredigezh, ur choaz a lak ar vugale desavet e brezhoneg da vezañ disheñvel un tamm diouzh o c'hamaraded. Kustum eo ar vugale da vont war-zu pleustroù ar muiañ niver. Ma vez c'hoariet kartoù Pokemon gant an holl vugale er skol o do c'hoant ar vugale da gaout kartoù Pokemon zoken pa n'o deus klevet komz eus se er gêr gwech ebet. Ma vez komzet galleg gant ar muiañ niver e vo techet an holl vugale da gomz galleg memes pa n'int ket bet desavet er yezh-se. Ar galleg a zeuio da vezañ ar yezh aesañ dezho, an hini a zeu maez eus o genoù en un doare naturel, distriv. Pa vez e vab o lâret da Vincent « j'aime pas quand tu me parles breton », kredapl n'eo ket un afer santimant e-keñver ar brezhoneg, met kentoc'h ur mod da lâret eo frustret un tamm peogwir ne gompren ket ken splann hag e galleg, peotramant eo skuizhus peogwir eo diaesoc'h mont e-barzh yezh e dad eget mont e-barzh yezh an holl. Un tad hag en deus graet ar choaz komz brezhoneg d'e vugale a c'hell en em c'houlenn : petra eo ar pep pouezusañ ? Ma raktres desevel treuzkas brezhoneg pe c'hoant lejitim ma bugel kompren an traoù aes ha buan ? Klevet seurt pozioù digant e vogel a c'hell bezañ degemeret e-giz ma ne vefe ket a-du ar bugel gant ar pezh hon eus c'hoant da dreuzkas dezhañ. Pa vez kaoz eus treuzkas ur pleg minorel-kenañ evel ar brezhoneg e c'hell kerent zo soñjal : ha droet

am eus da c'hourlakaat ma sell din, ma choaz din, d'am bugel ?

Er fin e c'hell bezañ un douetañs pedagogel. C'hoant am eus da dreuzkas brezhoneg d'am bugel, dibabet em eus ar soubidigezh betek bremañ, lakaet eo diaes ma bugel ha me ivez, hag an hent gwellañ eo ar soubidigezh ?

Vincent : « J'veux que tu me parles français » : se zo diaes da glevet. Komprenet 'meus penaos bezañ pennek ne'z afe ket en-dro. Dav 'oa c'hoari fin. Eliès ne blij ket dezhañ chom hep dont a-benn (non pas kompren ha non pas bezañ komprenet da skouer) ha buan 'vez beuzet gant e santimantoù. Frustration a oa ha se 'meus komprenet diouzhtu. Ma 'vijen bet pennek war an dra-se 'vije troet da fall. Setu 'meus klasket c'hoari fin. Pa oa serret ar paotrig e tremenen dre ar galleg ha pa santen e oa just ar boaz e klasken displegañ mod all.

2.2.3. Nolwenn : Disammet eus an treuzkas e krog da gomz d'he bugale

Nolwenn ne felle ket dezhi bezañ an hini a dreuzkas ar brezhoneg d'he bugale, ur samm, ul labour e oa an dra-se eviti. Ne felle ket dezhi bezañ rediet da gomz brezhoneg hepken d'he bugale. Abaoe m'he doa lennet levr Hagège he doa lakaet ar patrom « un den ur yezh » e-barzh he fenn. E-keit ma oa bihan ar vugale, e-keit ma oant o teskiñ komz e oa dav choaz ur yezh hepken. 11 vloaz eo he merc'h hag 8 vloaz he mab bremañ. Mestroniañ a reont mat ar galleg, desket o deus brezhoneg en ur skol divyezhek publik, graet eo al labour treuzkas. He merc'h zo gouest da gomz ha plijet eo gant ar brezhoneg. He mab ivez zo krog da zistripañ. Nolwenn a gomz brezhoneg dezho muioc'h-mui, marteze e c'hellfe mont betek hanter galleg hanter brezhoneg, met ne gred ket da Nolwenn 'h afe pelloc'h.

Nolwenn : Muioc'h-mui a gaozeadennoù brezhoneg zo etre ma bugale ha me. N'eus ket mareoù ispisial na degouezhioù ispisial. Pa 'meus c'hoant a-benn ar fin, me a zibab. Ken kustumet int da gomz galleg ganin, ne zeu ket ar soñj dezho cheñch yezh a-greiz-tout. A-wechoù e teu frazennoù brezhoneg gant Maël : « echu eo ganin mammig », frazennoù skornet. Peurliesañ eo me a lañs an traoù e brezhoneg, a-wechoù ouzh taol, a-wechoù en ur zistreiñ eus ar skol « penaos eo bet hiziv ? », a-wechoù e-barzh an oto. Evit poent ne ran ket evit komz ganto 'pad pell, evit 5-10 munutenn. D'am soñj e plij da Anna komz brezhoneg ha me a blij din klevet anezhi o respont e brezhoneg. War hent ar skol, ma lañsan ur gaozeadenn e brezhoneg gant Anna e responto e brezhoneg. (...) N'on ket souezhet, gouzout a ran e krog bugale ar skolioù divyezhek da gomz e CE1-CE2. Kustumet eo Anna da welet bugale all o komz brezhoneg gant o zud.

Pezh a c'hoarvez gant Nolwenn eo ar c'hontrol-mik diouzh ar pezh a c'hoarvez gant Vincent. Santout a ra eo tomm kalon he merc'h ouzh ar brezhoneg, plijet eo o komz brezhoneg, hag an dra-se a vroud anezhi da vont e brezhoneg ganti. 11 vloaz eo merc'h Nolwenn, krog eo da gaout he soñj dezhi war ar brezhoneg.

Nolwenn zo disammet, graet eo an treuzkas, gallout a ra komz brezhoneg dezho disoursi, evit ar blijadur. N'en em sante ket barrek evit treuzkas ar yezh dezho, met komz brezhoneg dezho n'eo ket un afer. Un dra all zo cheñchet abaoe ar choaz kentañ he doa graet a-raok ganedigezh he bugale. Muioc'h-mui a vrezhonegerien zo en-dro dezhi. Kustum eo da vont e brezhoneg gant un dornad anezho. Ha klevet a ra kerent all o komz brezhoneg d'o bugale. Moarvat eo mat an dra-se evit broudañ anezhi d'en em lañsañ :

perak ne rafen ket me ivez, dreist-holl ma plij d'am bugale ?

2.2.4. Brieg : an dispac'h kolombian

Pa oa 4 bloaz e vab e oa bet Brieg o veajiñ e Bro Kolombia e-pad c'hwec'h miz, gant e wreg, Lætitia, hag e vab. Goude ur pennad he doa lâret Lætitia dezhañ e oa re skuizhus eviti kenderc'hel gant teir yezh : spagnoleg gant tud ar vro, galleg gant Brieg ha spagnoleg ha brezhoneg gant o mab. E soñj e oa da zilezel ar brezhoneg. Da Vrieg da zivizout neuze : dezhañ d'ober ar striv da gomz brezhoneg d'e vab e brezhoneg pe asantiñ e vefe echu gant ar brezhoneg gant e vogel e diabarzh ar familh.

Brieg : P'he deus lâret din an dra-se e ouien mat e oa ur striv bras he doa graet ha 'meus soñjet : ret eo din ober. Ha merzet 'meus, oc'h ober an dra-se, ar gudenn em boa e oa just bezañ emskiant e oan o cheñch yezh gant Tonio. Bemdez e oa ret din soñjal : oh oh, cheñchet 'teus yezh gant da vab, ret eo dit komz brezhoneg gantañ. Diaes eo cheñch boaz, ur boaz zo e-giz ar butun. Ret eo bet din lakaat post-itoù pep lec'h 'barzh an ti, skrivet warne brezhoneg, ha dindan div sizhun e oa echu, cheñchet ar boaz. Un dra zo bet diaes : kemer an diviz e gwir, e foñs, hag e santez e diabarzh da gorf un dra a ra uhhh.

K : Giz pa zivizez paouez da vutuniñ da vat ?

B : Da vat, met n'eo ket war ar mank met war ar striv. Aon d'ober ur striv re vras, ha skoulmet da gof, ha pouf, kemeret an diviz. Hag ur wech kemeret an diviz hag eo sklaer, kavout ar mod d'ober.

Dedennus-tre eo selaou Brieg evit kompren ar pezh en deus santet p'en deus divizet cheñch yezh. N'eo ket aes dezhañ dielfennañ an dra-se ha kompren perak en deus graet-se. Met kavout a ra gerioù evit dispakañ an traoù memestra.

Brieg : Ne zeuan ket a-benn da zielfennañ e gwir deus pelec'h 'teu an aon-se, aaahhh.

Katell : Pezh zo drol eo e lârez e oa un aon bras, ha 'benn ar fin, ne oa ket ken bras-se ar striv 'teus graet. Pemzektez, n'eo ket kalz tra. . .

B : Ar striv da cheñch yezh n'eo ket bet ken bras hag an diviz. N'ouzon ket. Marteze peogwir n'on ket ken stag ouzh ar brezhoneg, peogwir n'eus ket ul liamm afektivel kreñv. . .

K : Marteze eo peogwir n'eo ket da yezh-vamm ? An aon chom hep gallout karout da vogel en ur yezh ha ne oa ket da yezh-vamm dit ?

B : N'eo ket se. Gouzout a ran ! Ar fed bezañ rediet d'ober un dra bennak. En fait, mab-den ne blij ket dezhañ bezañ rediet. Ha ma n'eo ket un dra a zo e gwir un dra bevet, anzavet, prederiet don, n'eo ket aes. Hag aze 'benn ar fin on bet rediet, n'eo ket bet un dibab. Un doare redi eo bet, a-berzh Lætitia 'benn ar fin. D'am soñj 'meus bevet an dra-se e giz-se. Peogwir en un doare poellek e ouian e oa gwelloc'h ober an dra-se, met 'pezh 'meus santet en diabarzh e oa bezañ rediet. 'Barzh ma c'halon ha ba ma c'hof, santimantoù, emosionoù da vat. (. . .)

K : Te 'gav dit 'teus pleget dre garantez evit Lætitia pe dre garantez evit ar yezh, pe evit dazont ar brezhoneg ?

B : Humm. . . Evit bezañ kempoell e oa en fait, kempoell da-geñver ma mennozhioù hag e rankfen ober ha ne raen ket. Neuze, kentoc'h evit ar yezh 'benn ar fin.

K : Pe evidout ?

B : Pe evidon, evit bezañ eeun. Hag e ouien e oa kentoc'h poellek ober an dra-se met ne raen ket ar striv. Aze oa : ok, 'h ez da lammat.

K : Neuze n'eo ket kement-se Lætitia he deus rediet 'hanout met lakaet he deus ar biz war an dislavar a oa ennout ?

B : Ouais, setu.

K : Terriñ un dislavar a c'hell bezañ start-kenañ.

B : Ouais, terriñ anezhañ. Met asumiñ un dislavar zo diaes ivez. Grrr.

Lætitia a gleve Brieg o lâret e oa pouezus ar brezhoneg evitañ. D'ur mare bennak he deus goulennet gantañ paouez da lâret se peotramant lakaat an ober da glotañ gant al lavar. Kredapl e sante Brieg an dislavar-se ennañ abaoe pell. Ar fed he dije goulennet Lætitia gantañ dibab da vat en deus rediet anezhañ da unvaniñ e bersonelezh. Pozioù Brieg o deus lakaet ac'hanon da soñjal er pezh am boa lennet e levr Jean-Claude Kaufmann war an identelezh (Kaufmann, 2004, p.130). Ober a ra anv eus labourioù Poitou war an *dissonance cognitive*. Poitou a ziskouez pegen digonfort eo santout ennañ e-unan dislavaroù etre mennozhioù, oberoù, talvoudegezhioù. Splann eo an elfennoù dastumet gant ar bsikologiezh sokial war an dra-se : ne c'hell ket an hiniennoù degemer an diaezamant-se. Bepred e klaskont unvaniñ o fersonelezh, betek livañ gevier dezho o-unan a-wechoù zoken. Ur skeudenn vrav eus an deorienn-se eo cheñchamant yezh Brieg. Lætitia a bouez war e zislavar ha Brieg en em sant rediet da lakaat un termen d'an dislavar-se, poanius eo peogwir eo rank cheñch e vod d'ober evit se, met e fin ar gont eo laouen an tad gant an disoc'h (« Meus ket keuz tamm ebet, santimant pozitivel-tre. Me zo laouen da vezañ gouest da eskemm e brezhoneg, da welet ez a war-raok gant Tonio. ») Talvoudus eo an disoc'h evit Brieg (komz brezhoneg gant Tonio) met pouezusoc'h zo : echu eo gant an dislavar-se, a oa ennañ abaoe pellik, hep na vefe emskiantek eus se kement-se marteze.

Ma taoler ur sell hollek war ar pevar den o deus cheñchet o fleustroù yezhel gant o bugale (Stefan, Vincent, Nolwenn ha Brieg), e c'heller dielfennañ o holl cheñchamantoù dre deorienn an *dissonance cognitive*. Stefan e oa un dislavar bras etre e c'hoant da dreuzkas ar brezhoneg hag e santimant war e varregezh d'en ober. Vincent en deus c'hoant da gomz brezhoneg d'e vugale met distabilaet eo o welet ne vez ket degemeret ken aes-se gant e vugale. Implijout an div yezh e-lec'h unan hepken a sikour anezhañ da gavout ur c'hempouez etre e c'hoantoù dezhañ ha c'hoantoù e vugale. Nolwenn ne felle ket dezhi bezañ e karg eus treuzkas ar brezhoneg d'he bugale. Met tomm e oa he c'halon ouzh ar brezhoneg ha pouezus-tre e oa eviti e ouife brezhoneg he bugale. Bremañ p'o deus desket brezhoneg he bugale e krog da silañ un tamm brezhoneg en darempredoù etre hi hag int, klotañ a ra gant he c'harantez evit ar yezh. Brieg hon eus kaozeet eus e istor dezhañ dija. An holl a glask unvaniñ o fersonelezh. Marteze e c'heller lakaat kemm etre an unvaniñ a-fed mennozhioù (*unification rationnelle*) hag an unvaniñ a-fed fromadennoù (*unification émotionnelle*). Brieg a lak e ober da glotañ gant e vennozhioù. Stefan, Brieg ha Nolwenn a lak o ober da glotañ gant o santimant. Ul labour dizehan eo an unvaniñ personelezh. E 2017 e oa bet kavet ur sistem gant pep hini met posupl eo e vo disheñvel an traoù a-benn tri, pemp pe dek vloaz. Ar mennozhioù hag ar santimantoù n'int ket traoù skornet. Cheñch-dicheñch int hag an hiniennoù a cheñch d'o heul.

Evit a sell ouzh ar gerent n'eo ket cheñchet o fleustroù yezhel abaoe m'eo ganet o bugel kentañ e c'heller soñjal e klote mat a-walc'h o choaz kentañ gant o fersonelezh hag o mennozhioù. Kement-se ne viro ket outo a cheñch doare d'ober un deiz bennak, ma'z eus ezhomm.

3. Ar strategiezhoù treuzkas

Lañset zo kerent zo en avañtur treuzkas ar brezhoneg d'o bugale. Evit petra avat ? Petra emaint o klask ? Reiñ d'o bugale ur benveg evit komz gant tud all pe reiñ dezho ur yezh eskemm, ur yezh liamm bugel / kerent ? An daou moarvat. Ne oa ket sklaer a-walc'h ar goulennoù am eus savet ouzh ma zestoù evit gallout reiñ ur respont resisoc'h d'ar goulennoù diagent siwazh. Padal, dre un nebeud pozioù distaget gant ar gerent e-kerzh an atersadennoù, em eus santet e oa ar c'hoant krouiñ ul liamm ispisial tad-mamm / bugel dalc'h pennañ an treuzkas brezhoneg er familhoù, evit an darn vrasañ eus ar gerent a gomz brezhoneg d'o bugale d'an nebeutañ.

Mari : Pa 'meus soñjet « klask a rin » 'moa soñjet hollbrezhoneg, gant ar pal 'vefe hor yezh deomp, etrezomp.

Koupaia : [Komz brezhoneg gant ma bugel] a oa un istor garantez etre va zad, me ha ma merc'h.

Lætitia : Marteze vo aesoc'h pa vo brasoc'h, ober a raio ar pezh 'neus c'hoant gant ar yezh, met diaes eo bemdez klevet anezhañ o respont galleg ganin. Pa gomz brezhoneg eo mareoù fromus-tre ha liammet ganin.

Vincent : Sur on 'teuio ar brezhoneg tamm-ha-tamm. Ma ne zeufe ket e talvezfe zo un dra bennak n'afe ket etrezomp...

Ma vefe kaoz eus barregezhioù yezh hepken e c'hellfe ar skol bezañ trawalc'h. Ma vez kaoz eus ul liamm ispisial kerent / bugale eo un afer all avat, kompliketoc'h eo an traoù. Penaos broudañ implij ar yezh gant ar vugale ? Peseurt plas e c'hell ar pried kemer er raktres treuzkas ? Penaos kemer harp ouzh ar skol hag ouzh an endro evit ma vefe aesoc'h an treuzkas ? Ha da gentañ-penn, komz ur yezh pe div d'e vugale ?

Ar pezh zo sur eo n'eus hentenn ebet. Pep hini a ra diouzh e bersonelezh, diouzh e skiant-prenet, awenet gant traoù en deus gwelet pe glevet. Dav eo gortoz pell evit gwelet disoc'hoù ar strategiezh a-wechoù.

3.1. Ur yezh pe div gant e vugale ?

Eizh den diwar an dek am eus aterset a gomz brezhoneg d'o bugale hiziv. Pemp anezho a gomz brezhoneg hepken. Koupaia, Mari ha Sylvain zo bet levezonet gant ur patrom a vez klevet kaoz anezhañ alies : « un den ur yezh ». Ar patrom-se a vez lakaet war-wel e levr Mikael Madeg, *J'élève mon enfant en breton*. Goude bezañ prenet skiant evel tad e soñj da Sylvain n'eo ket ar patrom-se ken ret hag ar pezh en doa soñjet da gentañ. Gallout a rafe implijout an div yezh, memes ma ne ra ket evit poent :

Sylvain : Moi je m'étais dit que pour l'enfant, effectivement, c'était plus facile d'identifier quand chacun avait sa langue. Maintenant... Déjà je me rends compte que les sons que j'utilise ne sont pas tout à fait les mêmes dans les deux langues, donc je pense que l'enfant peut faire la différence. (...) Ce que je voudrais c'est atteindre un niveau de breton pour sortir des conversations du quotidien, et si j'arrive pas je parlerai en français. Après le problème c'est que ça peut donner le sentiment qu'il y a une langue qui... c'est pernicieux un peu.

Lætitia ha Brieg o deus dibabet ar sistem hollvrezhonek dre bragmatism. Lætitia a soñj dezhi e vije bet trec'h ar galleg buan m'he dije komzet brezhoneg ha galleg. Brieg en deus bevet se pa oa ganet e vab : nebeut-tre a vrezhoneg ha galleg atav pe dost. P'en deus choazet da vat cheñch yezh eo aet e brezhoneg penn-da-benn, kuit da vevañ en-dro ar pezh en doa graet pa oa bihanik e vab.

Tri zest diwar eizh a gomz brezhoneg ha galleg. Nolwenn ha Tomaz dre choaz. Nolwenn zo krog nevez zo da gomz brezhoneg gant he bugale, un tammig. Soñjal a ra dezhi e c'hellfe bezañ muioc'h-muiañ, betek hanter hanter marteze. Met ne fell ket dezhi dilezel ar galleg : « Plijout a ra din kalz ar galleg ivez, un danvez hag a blijed din er skol, lenn levrioù, skrivañ, ur yezh pouezus eo ar galleg evidon ivez. Ma yezh-vamm eo. » Choaz Tomaz zo liammet gant ar blijadur da gomz div yezh gant ar memes tud evit anavezout anezho peurvrat ha gant ar c'hoant lezel ar vuhez da gemer he flas.

Tomaz : N'on ket evit ober 'giz 'vez graet gant emsaverien zo, gant ul lezenn eo ret kaozeal er familh deus an eil penn d'egile. N'eo ket yac'h, d'am soñj, ober gant ur priñsip 'giz-se. Ar yezhoù n'eont ket endro 'giz-se, peotramant 'teuont da vezañ ur relijion. Evidon ar brezhoneg n'eo ket ur relijion, ret eo kaout plijadur. War ar pemdez, pa vên o kaozeal gant ma bugale, pa santan 'mêz ket plijadur ken hag e teu da vezañ poanius, tremen a ran e galleg. D'am soñj eo ret leuskel an traoù da vont giz-se. Mod all 'c'heller dont da vezañ klañv gant se.

Evit Vincent eo un afer all. Ar sistem divyezhek n'eo ket ur choaz kement-se, ur pleg bet tapet gantañ goude un nebeud bloavezhioù hollvrezhoneg eo, digalonekaet ma'z eo bet o klevet e vugale o respont dezhañ e galleg ingal. Ur strategiezh evit kempouezañ frustrasion e vab eo ivez. Pa sant e vez lakaet diaes da vat e vab gant ar brezhoneg (frustrasion chom hep kompren) e tremen dre ar galleg evit ma c'hellfe ar paotrig kompren aesoc'h ha sederaat. Ne fell ket dezhañ chom pennek gant e c'herioù kentañ ha krouiñ un enebiezh.

3.2. Implij ar brezhoneg gant ar vugale : leuskel frank, broudañ, rediañ ?

Div strategiezh zo, dre vras : leuskel ar vugale d'ober gant ar yezh o deus c'hoant, dezho da choaz, abred pe ziwezhat, petra a fell dezho ober gant ar brezhoneg, ha rediañ anezho, pe broudañ anezho kreñv, d'ober gant ar brezhoneg, adalek ma'z int bihanik. Hag etre an div strategiezh-se, ur bern arlivioù, ha tud o lavigat eus un tu d'egile.

3.2.1. Ma standilhon din-me : leuskel frank met broudañ un tammig

N'eus hini ebet eus ar gerent am eus aterset a fell dezhañ goulenn groñs gant e vugale komz brezhoneg. Lakaet int diaes, pe diaes-tre zoken, gant ar soñj rediañ ar vugale da gomz brezhoneg. Koulskoude, an holl a ya e brezhoneg gant o bugale, war-bouez Brieg marteze, a glask doareoù da vroudañ anezho un tammig d'ober gant ar brezhoneg.

Mari a heñch e vugel war-zu ar brezhoneg en ur sikour anezhañ da sevel e frazennoù kentañ :

Mari : A-wechoù e adlâran ar pezh a lâr e brezhoneg, pe e c'houlennan gantañ adlâr e brezhoneg, met nebeut. Ne c'houlennan ket kalz evit poent. 'Meus ket c'hoant lakaat gwask warnañ.

Koupaia a lâr d'he merc'h ar pezh a rafe plijadur dezhi.

Koupaia : P'hon eus divizet kaout un eil bugel, buan-tre 'meus divizet : ne brederian ket, da Lena d'ober he soñj, hec'h-unan, peogwir 'meus ket c'hoant 'vefe lakaet ur pouez war an dra-se, m'en em gav gwelloc'h e galleg, e vo e galleg, memes ma kavfen gwelloc'h 'vefe brezhoneg. Er penn-kentañ 'oa bet hanter brezhoneg hanter galleg, hag ur bloaz goude, eo troet e brezhoneg penn-da-benn. Hi 'deus divizet. Ar breur 'neus heuliet.

Katell : Ha te zo chomet arvestourez en afer-se ? 'Teus ket lâret : marteze 'vefe ket fall...

Koupaia : Marteze 'meus lavaret se un deiz, posupl eo 'mije lavaret... met marteze he deus goulennet ganin ivez... Sur a-walc'h 'meus lavaret : « me 'blijfje din » met sur 'meus lavaret « ober a rez 'giz 'teus c'hoant » ha choazet he deus ar brezhoneg...

Vincent a dalvoudeka e vab pa gomz brezhoneg :

Vincent : Eliès 'neus komprenet dija e oan fier ha laouen pa gomze brezhoneg, hag e lavaran dezhañ. Lavar a ran pa ra, met ne rebechan ket pa ne ra ket.

Josselin a glask emskiantañ e verc'h. Broudañ a ra implij ar brezhoneg dre ar c'hoari.

****Josselin** : Alies e c'hoarvez ganin komz brezhoneg d'am merc'h ha hi o respont e galleg. A-wechoù e lâran dezhi : ne gavez ket drol memestra me a gomz brezhoneg ganit ha te a respont e galleg ? N'eo ket aes, 'meus ket c'hoant da lakaat gwask warni, da lâret dezhi eo difennet komz galleg. Klask a ran dre c'hoariou, lakaat muioc'h a vrezhoneg, pa gomz gant he c'hoar e alian dezhi komz e brezhoneg kentoc'h.

Tomaz a glask emskiantañ e vab o talvoudekaat ur mignon dezhañ (ur rebech treuzwisket ?) :

Tomaz : Me 'gaoz brezhoneg dezho hag int a respont e galleg peurliesañ. 'Wechoù 'vên lakaet diaes memestra o soñjal n'eus ket trawalc'h, n'eo ket bev walc'h ganin. Met dav eo kaout fiziañs. Mareoù zo on prederiet... 'deuo ket... ha gwechoù all 'soñjan : n'eo ket ur gwir gud... geo ur gudenn eo marteze met n'eo ket... penaos 'ta ? Ret eo leuskel an traoù, dont raio gantañ ma sant eo un dra a-bouez 'viton hag a-bouez 'vitañ, dont a ray. D'am soñj eo pouezusoc'h leuskel ar vugale da respont 'giz 'neunt c'hoant, ha pa vefe e galleg 'hed an amzer, met e santfent zo karantez evit ar yezh, se eo ar pep pouezusañ, e santfent pegen tomm out deus ar yezh. Aze kazi sur on e santont se. Se 'neus ur perzh ba buhez ar familh. Ar skol 'deus levezon war se ivez. (...) Mignon Milio a ya da Ziwan bremañ [*en ur c'blas divyezhek emañ Milio*] hag a gomz brezhoneg din, ha brav. Ha Milio a verz se. Alies e pouezan un tamm re o lâret : gwel 'rez an diforc'h ? Eseañ 'ran pas lakaat 'nañ da vezañ kablus, n'eo ket kablus deus mann ebet, met lakaat 'nañ da glevet dija.

3.2.2. Un opzion all : broudañ kreñv

N'eo ket splann e-barzh ma standilhon met bezañ zo kerent hag a vroud kreñvoc'h implij ar brezhoneg gant o bugale. Ne vez ket implijet ar ger « rediañ » gante, n'eo ket *politically correct*, met diaes eo a-wechoù ober an disparti etre rediañ ha broudañ kreñv. Sed aze testeni Tangi Jikel bet pedet e abadenn Brezhoweb :

****Tangi** : An hini 'nez c'hoant 'h aio da lakaat e vugale da gaozeal brezhoneg. Met ret eo kavout an tu. 'Vanka ket chom hanter hent. Ret eo lakaat ar vugale da gompren penaos e c'hortozomp gante brezhoneg. « Lakaat gwask warne ? » Te lâr gwask deus se, eviton n'eo ket gwask kement se, din-me eo

deuet an traoù en un doare naturel. Diouzhtu pa oa krog da gaozeal 'moa diskouezet dezhañ penaos 'oan o c'horthoz brezhoneg, padet eo daou viz marteze, hag ur wech lañset ar brezhoneg, n'eus ket bet met se war-lerc'h, ha bremañ gant brezhonegerien ne gaoza ket met brezhoneg, da lâret eo 'neus kemeret ar pleg da gaozeal brezhoneg d'an dud a oar ha galleg d'ar re all.

3.2.3. An tabut war-wel : broudañ skañv pe broudañ kreñv ? Frankiz choaz pe redi ?

N'eus ket tabutoù etre ar familhoù brezhonek evit difenn ar mod-mañ-mod d'ober. Pezh hini a ra e jeu. Met anat eo ez eus doareoù disheñvel d'ober liammet ouzh doareoù disheñvel da welet an desevel. Met bezañ zo eus an tabut-se e rouedad skolioù Diwan, ha taer eo bet a-wechoù zoken. Ha dav eo rediañ ar vugale da gomz brezhoneg er porzhioù-skol pe leuskel anezho da implijout ar yezh a fell dezho ? Skolioù Diwan zo a laosk ar vugale da zibab o yezh c'hoari ha c'hoari a reont e galleg dreist-holl. Reoù all a soñj dezho e rank ar soubidigezh c'hoari er porzhioù-skol ivez ha broudañ a reont kreñv ar vugale d'ober gant ar brezhoneg er porzh-skol, diouzhtu pa erruont er skol, bihanik. Ur yezh evit c'hoari zo eus ar brezhoneg er skolioù-se. Pe e vefe e bed ar familhoù pe e vefe e bed ar skolioù, klaskomp resisaat pep savpoent, displegañ an arguzennoù ha diskoachañ ar selloù disheñvel war ar brezhoneg ha war an desevel zo dindan.

N'eo ket posupl rediañ : ur yezh emskiant

Pozioù Tomaz war ar yezh relijion pe pozioù Vincent a eztaol brav ar savpoent-se a gav din.

Vincent : Ne c'houlennan ket morse gante respont din e brezhoneg. 'Wechoù c'houlennan : gouzout a rez penaos vez lâret an dra-se ? Met morse 'meus rediet anezho da... Zoken pa ouezan e ouezont. 'Meus ket c'hoant tamm ebet 'vefe deus an darempred-se gant ar yezh. Gouzout a ran e teuio. Me zo bet er skolaj hag e veze rebechet deomp...

Perak n'eo ket posupl rediañ ? Meur a abeg a c'hell bezañ. Vincent a ra anv eus ar rebechoù a vez graet ouzh ar grennarded gant ar gasourien/kelennerien o doa c'hoant rediañ anezho da gomz brezhoneg. Ne blike ket dezhañ ar seurt darempredoù. Marteze e seblant ar rediañ un doare diefedus krenn da gas o raktres « yezh liamm ispisial kerent / bugel » da benn. Gallout a reomp soñjal ouzhpenn-se eo bet merket kriz istor ar brezhoneg gant ar simbol hag ar feulster a-enep ar vugale vrezhonek. D'am soñj eo chomet bev an istor-se e memor stroll ar vrezhonegerien ha ne fell ket dezho rediañ o bugale da cheñch yezh dre heg, e-giz ma oa bet rediet o zud-kozh pe o zud-kuñv ober. Emskiantek eo ar gerent-se e rank ar vugale ober ur striv bras pe brasoc'h evit komz brezhoneg e-kichen ar gerioù gallek a « lamm en o genoù ». A-benn ma oant erruet tud gour o deus choazet-int ober ar striv-se. Diaes d'ar gerent soñjal eo lejitim goulenn gant o bugale ober ar memes striv hep bezañ bet graet ar choaz. Pa vo koshoc'h o bugale e raint ar choaz-se, pe get, met ne c'hellont ket-int choaz e plas o bugale.

Posupl eo broudañ kreñv : ur yezh vuhez

Eus an tu all e vez lâret n'eo ket ur striv bras evit ar vugale vihan tapout ar pleg komz brezhoneg pa vez

kalzig a vrezhoneg en-dro dezho (bugale vrasoc'h o komz brezhoneg er porzh-skol, kerent a gomz brezhoneg dezho). Ne zere ket ar ger « rediañ » evit komz eus se. Pa vez tapet ar pleg bihan tout e vez naturel ha ledan implij ar yezh. Ur yezh c'hoari, ur yezh vuhez e teu ar brezhoneg da vezañ. Dister eo ar striv bihan a vez goulennet er penn-kentañ e-keñver ar striv bras evit choaz ar brezhoneg goude ha cheñch pleg gant e familh, gant e vignoned...

Leuskel frank er gêr ha broudañ kreñv er skol ?

Brieg a ginnig ur strategiezh all : fiziañ er skol al labour broudañ kreñv ha leuskel frank er gêr. Met gouzout a ra eo diboell un tamm ar patrom-se. Hejet-dihejet eo e galon etre div strategiezh, etre ar c'hoant kaout ur sistem efedus evit lakaat e vugel da gomz hag an aon freuzañ an darempred afektivel dre implij an aotrouniezh.

Brieg : Teir sizhun zo 'oan fuloret ouzh skol Tonio o welet ne veze ket sachet Tonio muioc'h 'keñver brezhoneg. Diaes eo din, gant an darempred afektivel 'meus gantañ, da vountañ re warnañ war ar yezh peogwir e c'hellfe terriñ traoù all. Gortoz a ran an dra-se eus ar skol ha ne vez ket graet, neuze on dipitet un tamm gant an dra-se. (...) Ar fed ne gomzfe ket Tonio deomp e brezhoneg zo ur mare, ar gevredigezh zo en-dro dezhañ ivez. Ha tamm-ha-tamm, seul vuioc'h a dud o tesevel o bugale e brezhoneg, seul vuioc'h a abegoù en diavaez... Diaes eo gortoz traoù eus ar skolioù. Devezhioù zo e c'hortozan kalz eus Diwan, dav eo dezho bountañ muioc'h war ar vugale evit ma vefe implijet muioc'h ar brezhoneg, ha devezhioù all, ben nann, ne c'hellomp ket rediañ hag arabat rediañ, contreproductif eo. Bez zo an daou du ha n'eo ket aes.

3.2.4. Lakaat reolennoù ?

An atersadennoù am eus graet, n'eus ket bet kaoz enno eus reolennoù lakaet e pleustr evit broudañ implij ar brezhoneg er familh. Tro-spered an dud aterset zo kaoz kredapl, oad ar vugale marteze ivez. Bihan a-walc'h eo c'hoazh bugale an dud am eus aterset. A-wechoù e teu reolennoù pa gresk ar vugale (da skouer : d'ar vugale 4-7 vloaz e vez goulennet sikour digante evit staliañ an daol, ma fell dezho, ha pa zeuont da vezañ koshoc'h e vez savet ur planning ret evit staliañ an daol). Mari, o komz eus e vab, 4 bloaz dezhañ : « Evit poent n'on ket hegaset ma respont e galleg. Pa vo e kentañ derez e vin muioc'h marteze peogwir e ouezin 'vo gouest d'ober. » Selaouomp testeni Gwenhael Besnard, bet klevet e abadenn Brezhoweb. Bugale un tamm koshoc'h en deus :

****Gwenhael Besnard :** Ur mare bennak eo bet en arvar ar brezhoneg er gêr, ar merc'hed dreist-holl ne faote ket dezho komz kalz brezhoneg ba'r gêr. Lakaet hon eus un nebeud reolennoù : brezhoneg deus taol, ma maouez a rae strivoù evit lâret an traoù e brezhoneg, gant fazioù, pezh a lakae ar vugale da c'hoarzhin, pezh n'eo ket fall. Hag ur reolenn all zo bet lakaet : ar gerioù groñs e galleg zo difennet. Unan he deus c'hoariet kalzig gant an dra-se ha bremañ emañ er skol-veur ha kenderc'hel a ra gant ar brezhoneg.

Liammet eo ar fed lakaat reolennoù gant ar sell war an desevel ha war ar brezhoneg, met ivez gant ar santimant war ar varregezh, ha gant an oad. Pa gresk ar vugale e vez techet o zud da c'houlenn muioc'h a

strivoù digante. Bras eo plas ar strivoù goulennet e buhez ar grennarded (skol, familh...), un doare sokialekadur eo.

3.3. Roll ar pried er strategiezhioù treuzkas

En em c'houlennet on daoust hag o doa ar priedoù ur roll bennak er strategiezhioù treuzkas lakaet e plas gant ar gerent vrezhonek ? Ha skoazellañ a reont ar raktresoù treuzkas mod pe vod ? Penaos ? E-touez dek pried an testoù, tri a ouie brezhoneg dija, daou a ouie un tamm ha pemp ne oarent ket tamm ebet.

3.3.1. Ar priedoù divrezhonek da vare ar c'hanedigezh kentañ

Priedoù Sabine, Nolwenn, Mari, Tomaz ha Vincent ne oarent ket brezhoneg pa'z eo ganet o bugel kentañ. Mari, Tomaz ha Vincent a gomz brezhoneg ingal d'o bugale. N'eo ket bet direnket o priedoù gant se. Gwaz Mari ha gwreg Vincent o doa aon un tamm bezañ lakaet a-gostez. Met war evezh e oa Mari ha Vincent ha dined'het int bet buan. Desket o deus brezhoneg un tammig pe kalzig dre forzh klevet, ha c'hoant o deus mont war-raok (gwaz Mari zo o teskiñ brezhoneg e kentelioù-noz, gwreg Vincent a rafe a-walc'h ur stummadur c'hwec'h miz ma vefe paeet dezhi). N'eus hini ebet en deus peurzesket ar yezh evit poent. N'eo ket deuet ar raktres treuzkas brezhoneg da vezañ o raktres dezho met laouen int bevañ en un tiegezh divyezhek ha skoazellañ a reont mod pe vod : o tegemer raktres o pried gant madelezh, o tiskouez o interes da zeskiñ, o talvoudekaat ar vugale (penaos 'vez lâret... ? ha fier ar bugel da zeskiñ d'e dad/d'e vamm), o reiñ kalon pa vez izel an nerzh evit komz brezhoneg :

Vincent : A-wechoù e lâr din : komz a rez nebeutoc'h e brezhoneg gant ar vugale... Ben ya, skuizh on. Ha bremañ, ma tisoñjan, pa vezan lezireg, eo hi a zegas brezhoneg en-dro ouzh taol. Kar brezhoneg ar vuhez pemdez 'deus paket ur bern, mat-kenañ.

Gwazed Nolwenn ha Sabine n'o deus ket gellet deskiñ dre forzh klevet met desket o deus un tamm memestra (kentelioù-noz gant gwaz Nolwenn hag un nebeud gerioù desket gant gwaz Sabine).

3.3.2. Ar priedoù damvrezhonek da vare ar c'hanedigezh kentañ

Gwreg Sylvain he doa kroget da zeskiñ gant kentelioù-noz. Mont a ra war-raok gant ar brezhoneg tamm-ha-tamm ha c'hoant ganti deskiñ pelloc'h, evel Sylvain.

Sur-walc'h en deus desket gwaz Koupaia pelloc'h en ur vevañ gant ur wreg ha daou vugel a gaoz nemet brezhoneg etrezo, met n'en deus ket gellet komz brezhoneg gant e vugale. Difennet eo bet outañ en ober gant Koupaia :

Koupaia : Pezh zo c'hoarvezet eo en deus klasket komz brezhoneg da Lena ha me d'ar mare-se e oan o klask adpakañ va live, hag eñ oa kalz izeloc'h e live, gant ur bern fazioù, ha 'meus lâret dezhañ : epep, te a ra ar galleg, me ar brezhoneg. Peogwir 'oan bet desavet e mod-se hag ez ae mat-tre en-dro, kempouezet e oa ha me blij din an traoù kempouezet. (...) Goude-se 'nije gellet... 'mije gellet leuskel anezhañ deskiñ brezhoneg da vat, met, grrr, me 'mije santet 'vije ket bet naturel a-walc'h. Hag an

alc'hwez eo. Ma n'eo ket naturel, pep tra ya d'an traoñ. Ar vugale a sant an traoù, diouzhtu. Santout a reont pa 'z eo solut an traoù, pa 'z out en da vleud gant ar yezh pe get. Da va soñj n'eo ket efedus ha dañjerus e c'hell bezañ memes peogwir e c'hell degas ur skeudenn fall eus ar yezh 'benn ar fin, ur skeudenn wan eus ar yezh.

A-drugarez d'e waz e c'hell Koupaia bevañ en un tiegezh divyezhek e-giz m'he doa c'hoant.

3.3.3. Ar priedoù vrezhonek da vare ar c'hanedigezh kentañ

Istor Lætitia ha Brieg zo bet kaoz anezhi c'hoazh. Lætitia, o lakaat ar biz war un dislavar don a oa ennañ, he deus broudet Brieg da cheñch yezh gant e vab ha da gomz brezhoneg dezhañ. Brieg zo souezhet o welet ar strivoù graet gant Lætitia. N'en deus ket skoazellet anezhi kement-se, met memestra, ar fed en dije cheñchet yezh gant o mab a zigor un nor evit Lætitia. Ma fell dezhi « kemer vakañsoù », e-giz ma lâr, e vo aesoc'h en ober o soñjal e chomo ar brezhoneg er familh etre Tonio hag e dad.

Evit pezh a sell ouzh Stefan, e wreg he deus kendalc'het da gomz brezhoneg d'o bugale, ha disammet eo Stefan gant se en ur mod : « graet eo al labour treuzkas ».

War-bouez gwazed Nolwenn ha Sabine marteze, n'eo ket dister roll ar priedoù er strategiezhioù treuzkas. Skoazellañ, talvoudekaat, kempouezañ, treuzkas, sede ar pezh a reont. N'eus pried ebet en deus digalonekaet e bar pe he farez hag en deus broudet anezhañ/anezhi da zilezel e/he raktres treuzkas. Diaes eo gouzout hag-eñ eo dezverkus ar standilhon-se. Ha bezañ zo eus priedoù digalonekaüs ? Peotramant e c'hellomp reiñ kred d'ar pezh a lâr Tomaz : « 'Vever ket gant tud 'vefent ken disheñvel » ? Dav e vo furchal pelloc'h.

3.4. Ar skol

An holl dud am eus aterset a gas o bugale d'ar skol vrezhoneg (Diwan pe klasoù divyezhek publik pe brevez) pe emaint en soñj d'ober. « Reiñ ul live yezh uhel a-walc'h evit gellet eskemm e brezhoneg en un doare pemdez », « lakaat ar vugale da gaozeal brezhoneg kenetrezo », « kaout plijadur gant ar yezh evit reiñ c'hoant dezho d'he implijout goude, etrezo », « reiñ c'hoant d'ober gant ur brezhoneg flour », « ober e seizh gwellañ evit ma vefe hag e chomfe ar brezhoneg ur yezh naturel evit ar pep brasañ »... sede penaos e respont ar gerent d'ar goulenn « Petra e rankfe bezañ pal(ioù) ar c'helenn brezhoneg er skol war an hir dermen ? » Uhel eo ar paliou !

En un doare fetisoc'h, ne c'hortoz ket an holl gerent ar memes tra digant ar skol vrezhonek. Lod a c'hortoz kalz, pouezus-tre eo ar skol en o strategiezh treuzkas, ha lod a c'hortoz nebeutoc'h pe a soñj dezho ne c'hell ket ar skol reiñ d'o bugale ar pezh a surafe o dazont brezhonek. Nolwenn ha Sabine an hini eo a c'hortoz ar muiañ digant ar skol. Pouezus-tre eo evito e ouife brezhoneg o bugale ha fiziet o deus er skol al labour deskiñ dezho. Mari ha Lætitia a c'hortoz sikour ha kenlabour digant ar skol vrezhonek. Laouen eo Mari gant labour ar skol war ar brezhoneg :

Mari : Evidon-me e lak ar brezhoneg da vezañ naturel peogwir 'neus ur plas er skol, maez eus ar familh hag eus ar vignoned. Pa vez brezhoneg er gêr hag er skol e vez kreñvaet plas ar brezhoneg en daou du, an eil gant sikour egile.

Lætitia emañ he mab en ur skol Diwan ha ne gav ket dezhi ez a pell a-walc'h al labour war ar soubidigezh, kemm zo etre ar raktres war baper ha buhez ar skol. Tonio, 5 bloaz, a ya e galleg gant e vestrez-skol ha ne lâs-hi netra, stalioù meditasion e galleg a vez kaset gant ur vrezhonegerezh, ur raktres sirk a vo kinniget met kaset e vo e galleg daoust ma vefe moaien da gavout brezhonegerien evit ober war-dro... Hegaset eo Lætitia o welet e chom ar soubidigezh ur raktres war baper. Hegaset eo gant se bremañ p'en em gav diaes-tre gant ar fed komz brezhoneg gant he mab hag he deus ezhomm en em santout skoazellet.

Strategiezh Koupaia zo reiñ an dro d'he bugale da gomz ha da vevañ e brezhoneg en ur bern lec'hioù disheñvel. « Strizh eo komz brezhoneg en ul lec'h nemetken. Er skol n'eo ket a-walc'h, er familh kennebeut. Ret eo kaout meur a lec'h. » Pouezus eo ar skol pa ginnig ul lec'h ouzhpenn evit ober gant ar brezhoneg, ul lodenn eus an treuzkas eta.

Bugale Tomaz zo e klasoù divyezhek. Ne gaozeont ket brezhoneg, war-bouez nebeut. Spi en deus Tomaz e vint gouest da respont dezhañ muioc'h a-raok fin ar c'hentañ derez. Kerse en deus un tamm chom hep bezañ kaset anezho da Ziwan. Pouezus eo evitañ ez afent d'ur skolaj Diwan goude, evito bezañ en un aergelc'h, un endro vrezhonek. « Hent all 'meus aon 'chomfent brezhonegerien passifs un tamm, gant kalz a anaoudegezh, brezhoneg leiz o skouarn, met kregiñ da gaozeal zo un afer all. » Kontañ a ra Tomaz war ar skol evit broudañ e vugale pe reiñ c'hoant d'e vugale da gomz brezhoneg.

Dre vras o deus ar gerent fiziañs er skol evit stummañ brezhonegerien a raio gant ar brezhoneg da vat, met meur a hini a lâs ez eus kriterioù ouzhpenn : mont betek penn an hentad divyezhek, kaout kelennerien barrek war ar brezhoneg (skolaerien pe kelennerien zo eo re skañv o live brezhoneg), implijout ar brezhoneg er-maez eus ar skol. Daou zen a ziskouez disfiz koulskoude : Brieg ha Tomaz. Souezhus eo p'o deus desket o daou brezhoneg er skol hag e labouront e Diwan. Vincent, Koupaia ha Sabine a lak kemm etre ar c'helenn divyezhek hag ar c'helenn dre soubidigezh. Hervezo n'eo ket ken gouest ar c'helenn divyezhek da stummañ brezhonegerien hag ar c'helenn dre soubidigezh. Hervez Koupaia n'eo ar c'helenn divyezhek nemet un « tañva eus ar yezh ». Hervez Sabine e c'hell ar brezhoneg bezañ disoñjet buan-tre pa vez desket er c'hlasoù divyezhek ma ne vez ket implijet goude, padal e vo gouest ar skolidi bet e Diwan betek penn da gomz a-hed o buhez. Tomaz a lâs n'eo ket gwir kennebeut evit skolidi Diwan. Pep hini a ra e soñj o welet penaos eo gant ar vrezhonegerien en-dro dezhañ bet o teskiñ brezhoneg er skol.

3.5. An endro

Goulennet em eus gant ar gerent hag-eñ e klaskent kreñvaat an endro vrezhonek en-dro d'o bugale ?

Souezhet on bet o klevet o respontoù : ne raent ket kement-se a strivoù ispisial. Kaoz zo bet eus levrioù brezhonek, abadennoù, pladennoù pe tresadennoù-bev met ar striv evit pourveziñ danvez sevenadurel n'eo ket brasoc'h evit an danvez brezhonek eget evit an danvez sevenadurel gallek pe e yezhoù all. Mari ha Sabine o deus savet ur repertoir rimadelloù ha kanaouennoù. Koupaia ha Sabine a gas o bugale d'ober kampoù vakañsiñ e brezhoneg :

Koupaia : Ar c'hampoù zo brezhoneg dre ret, kazimant. Koust a ra un tamm ker, ret eo ober ur choaz neuze. Brezhoneg zo er gêr, brezhoneg zo er skolaj met gant an dud gour hepken, gwel a ran ne vez nemet galleg etre Lena hag he mignonezed. (...) Neuze ar c'hampoù zo ur chañs ouzhpenn da lakaat brezhoneg en ul lec'h all, gant tud all, monitourien ar wech-mañ, komzet 'vo deus traoù all, c'hoariet vo e brezhoneg, sur-walc'h ne vo ket brezhoneg gant ar re yaouank kennebeut, marteze un tammig, met d'an nebeutañ e vo brezhoneg gant ar vonitourien evit mont da gousket, dijuni gant tud all, un dachenn all.

Lod a lak o bugale e darempred gant brezhonegerien all, met n'eo ket ur striv ispisial, an dud-se o dije gwelet forzh penaos : Tomaz a vez laouen o vont da welet brezhonegerien a-vihanik gant e vugale, Vincent en deus goulennet gant he mamm komz brezhoneg d'e vugale hag ober a ra un tammig, Nolwenn a c'hoari e brezhoneg gant he zad hag he bugale... Ne glask ket ar gerent-se kreñvaat an endro vrezhonek kement-se. Rannañ ar pezh a vevont e brezhoneg gant o bugale, ne lâran ket.

Pellik on chomet o teskrivañ choazoù, pleustroù ha strategiezhioù ar gerent vrezhonek. Mont donoc'h a fell din ober bremañ : lakaat war-wel an traoù o deus bet ul levezon war choazoù yezhel ar gerent. Peder elfenn a seblant bezañ bet ul levezon vras war ar choazoù : an endro, al liamm ispisial en deus skoulmet pep hini gant ar brezhoneg, an talvoudegezhioù hag ar mod da welet ar bed hag ar sell en deus pep hini war e vrezhoneg ?

II. Endro, talvoudegezh ha barregezh

El lodenn-se e vo klasket kompren peseurt elfennoù sokiologel ha psikologel a levezon choazoù ha pleustroù yezhel ar gerent vrezhonek.

Evit frammañ ma freder em eus kemeret harp war teorienn Rolland Viau war ar youl. Viau, awenet gant frammoù teorik ar psikologiezh kognitiv, en deus labouret war orin youl ar skolidi. Termeniñ a ra ar youl skol evel-henn : « [La motivation scolaire] est un concept dynamique qui a ses origines dans la perception qu'un élève a de lui-même et de son environnement et qui l'incite à choisir une activité, à s'y engager et à persévérer dans son accomplissement afin d'atteindre un but. » (Viau, 1994, p.7) Savet en deus ur patrom

teorik a lak war-wel santimantoù ar skolidi evit kompren o youl da studiañ. Lakaat a ra kemm etre tri santimant : ar santimant war talvoudegezh an traoù d'ober (ha talvoudus eo ar pezh zo kinniget din ober ?), ar santimant war e varregezh (ha gouest on d'ober ?) hag ar santimant war ar mod da vestroniañ ar prosesus (ha gallout a rin ijinañ ur mod d'ober, sevel un hentenn, ur strategiezh, kavout traoù da gemer harp warno ?). Levezonet e vez ar santimantoù-se an eil gant ar re all, hag int eo a liv youl ar skolidi :

La perception que l'élève a de la valeur d'une activité d'enseignement ou d'apprentissage, sa perception de sa compétence à la réussir et sa perception du contrôle qu'il peut exercer sur son déroulement sont des perceptions qui s'influencent mutuellement. Pour comprendre cette relation, on peut utiliser l'analogie des multiplicateurs dans un produit : si un des multiplicateurs est égal à zéro, le produit de la multiplication est également zéro et ce, quelque soit la valeur des autres multiplicateurs. (Viau, 1994, p.7)

Evel-just ne c'heller ket keñveriañ rik-ha-rik youl ar skolidi da studiañ ha youl ar gerent da dreuzkas ur yezh d'o bugale. Koulskoude, o selaou ar gerent e santer pegen liammet eo o choaz hag o emouestl evit treuzkas ar brezhoneg ouzh an dalvoudegezh a roont d'ar brezhoneg hag ouzh o santimant war o barregezh. N'eo ket ken splann-se pouez an trede santimant, ar santimant war ar varregezh da vestroniañ ar prosesus. Se zo kaoz em eus divizet studiañ spisoc'h an daou santimant kentañ ha leuskel a-gostez an trede hini, evit ar memor-se d'an nebeutañ.

El lodenn gentañ e vo kaoz eus endro yezhel ar gerent, peseurt implij a reont eus ar brezhoneg ? En div lodenn da-heul e vo komzet eus talvoudegezh ar brezhoneg : an dalvoudegezh afektivel (al liamm afektivel gant ar yezh) hag an dalvoudegezh desevel (an talvoudegezhioù, ar sell war ar bed a c'heller treuzkas dre ar brezhoneg). Er pevare lodenn e vo kaoz eus santimant ar gerent war o barregezh da dreuzkas ar brezhoneg.

1. Levezon an endro

Emaon o vont da glask muzuliañ levezon o fleustroù yezhel hag an dud tro-dro dezho war choazoù yezhel ar gerent.

1.1. Pleustroù yezhel : ha yezherien oberiant eo ar gerent ?

1.1.1. Gant piv e komzit brezhoneg hiziv ?

Gant piv e komzit brezhoneg ? Ha pegen alies ? Lakaet em eus respontoù ar gerent e-barzh un daolenn.

+++ a dalv bepred pe dost / ++ a dalv hanter hanter / + a dalv a-wechoù

	Koupaia	Mari	Sabine	Lætitia	Nolwenn	Tomaz	Brieg	Vincent	Stefan	Sylvain	Tachennoù
Pried								+		++	3
Mamm						++		+			3
Tad	+++				+	++	+			+	8
C'hoar/breur							+++	+			4
Mignoned vrezhonek	++	++	+	+++	+	++	+	++	++		16
Labour		++			+	++	+++	++	+++		13
Penaos e oa a-raok ganedigezh ho pugel kentañ ?	-	=	-	+	-	=	=	=	=	-	
Pouez an implij	5	4	1	3	3	8	8	7	5	3	

Taolenn 5 : Implij ar brezhoneg gant ar gerent aterset

Lenn : Koupaia a gomz brezhoneg gant he zad bepred ha gant he mignoned vrezhonek 50/50. A-raok ganedigezh he bugel kentañ e oa bihanoc'h implij ar brezhoneg en he buhez.

Mammenn : goulennaoueg savet ganin.

Un nebeud traoù zo dedennus da lakaat war-wel met ne c'hellomp ket ober reolennoù gante e mod ebet kar re vihan eo ar standilhon.

N'eus nemet daou dest a gomz brezhoneg gant o fried (Vincent ha Sylvain) hag ar re o deus ur pried brezhonek n'en reont ket. Daou dest a gomz brezhoneg gant o mamm, padal ez eus pemp test a gomz gant o zad (« le breton, langue des pères ? » a c'houlenne Fanny Chauffin en he zezenn). Diwar an eizh den a gomz brezhoneg d'o bugale (un tammig pe kalz), c'hwech a gomz brezhoneg gant o zad ha/pe o mamm (un tammig pe kalz), daou ne reont. An daou zen ne gomzont ket brezhoneg d'o bugale tamm ebet (Sabine ha Stefan) ne gomzont ket brezhoneg gant o zud kennebeut.

Gant ar vignoned an hini e komz brezhoneg an dud ar muiañ. Met ne oa ket resis a-walc'h ma goulenn evit gouzout hiroc'h ? (Gant pet mignon e komzont brezhoneg ? Mignoned tost pe get ? Evit komz eus pep tra ?). C'hwec'h den a implij ar brezhoneg gant o c'heneiled labour. Pevar den eo brasaet o implij eus ar brezhoneg abaoe m'eo ganet o bugel kentañ.

1.1.2. Peseurt pleustroù sevenadurel e brezhoneg ?

Pegen alies e pledit gant pleustroù sevenadurel brezhonek ?

++ a dalv alies / + a dalv a-wechoù

	Koupaia	Mari	Sabine	Lætitia	Nolwenn	Tomaz	Brieg	Vincent	Stefan	Sylvain	Tachennoù
Rouedadoù sokial		++	+	+	+	+	+	+			8
Levrioù	+					+			+	+	4
Mediaoù	+	+	+	+	+	++	+	++	+	++	13
Krouiñ	+			++	+	++	++	++	+		11
Stourm	+	++		++	++	+	+	+	+	+	12
Pouez an implij	4	5	2	6	5	7	5	6	4	4	

Taolenn 6 : Pleustroù sevenadurel brezhonek ar gerent aterset

Lenn : Mari a zarempred ar rouedadoù sokial brezhonek alies, stourm a ra alies ha daremprediñ a ra ar mediaoù brezhonek a-wechoù.

Mammenn : goulennaoueg savet ganin.

An holl dud a zarempred ar mediaoù brezhonek, alies pe a-wechoù. Nav den diwar dek a stourm evit ar brezhoneg alies pe a-wechoù. Seizh den o deus tro da grouiñ e brezhoneg alies pe a-wechoù. Sabine ne ra ket un implij stank eus ar binvioù sevenadurel brezhonek.

C’hoant am boa da welet er rannbennad-mañ hag-eñ e oa ul liamm kreñv etre stankted implij ar brezhoneg ha treuzkas ar brezhoneg d’ar vugale. Tomaz, Vincent ha Brieg eo stank o implij eus ar yezh, ha komz a reont brezhoneg d’o bugale. Er c’hontrol eo plaset mat a-walc’h Stefan met ne gomz ket d’e vugale, ha Sylvain n’eo ket stank e implij met komz a ra brezhoneg d’e verc’h. Diaes din kinnig martezeadennoù diwar ur standilhon ken bihan. War a seblant avat eo posupl bezañ ur yezher oberiant ha chom hep komz brezhoneg d’e vugale.

1.2. Levezon vras an endro

Nolwenn he deus anzavet diouzhtu pouez an endro en he choazoù, pe e vefe he choaz kentañ, pe e vefe he fleustroù nevez bremañ p’o deus desket he bugale diazezoù ar brezhoneg er skol.

Nolwenn : Me blij din komz brezhoneg dirak an dud, war an dachenn bublik, pouezus eo diskouez ez eus ur yezh all. Met komz bepred brezhoneg gant ar vugale, dirak tout an dud, pfff... N’ouzon ket, pa vezer pedet en un ti bennak... Me, gouzout a ran zo tud a anavezan n’int ket tomm tamm ebet ouzh ar brezhoneg...

Ar fed gwelet muioc’h-mui a gerent yaouank oc’h ober gant ar brezhoneg gant o bugale a vroud anezhi d’en em lañsañ :

Nolwenn : Bremañ zo kalzig a familhoù amañ ‘lec’h ma zo brezhoneg. Ma vijen bet en un endro mod-se a-raok kaout bugale, marteze ‘mije savet ma bugale e brezhoneg. Met pa’z eo ganet ma merc’h, e oa un dra din-me ha ne rannen ket gant kement-se a dud, ne oa den ebet a gomze brezhoneg en-dro din. Desevel bugale e brezhoneg en un endro c’hallek 100 %... ‘meus ket c’hoant bezañ o stourm ma-unan !

Mari ha Tomaz e vez santet eo soubet o buhezioù er brezhoneg. Ar vuhez vrezhoneg-se en-dro dezho, hag int perzh da vat er vuhez-se, ha kiriek anezhi ivez dre o emouestloù kevredigezhel, a ziskouez an hent dezho.

Brieg a gomz brezhoneg bemdez en e labour, met n'en deus ket komzet brezhoneg diwar e youl dezhañ gwech ebet. E vignoned n'o deus ket broudet anezhañ d'en ober, daoust dezho bezañ brezhonegerien ampart. N'int ket kustum da gomz brezhoneg etrezo, nemet div pe deir frazenn evit saludiñ pe evit farsal. N'eo ket souezhus ne vefe ket deuet dezhañ ar youl da gomz brezhoneg pa'z eo ganet e vab. Dre levezon he dousig en deus cheñchet Brieg yezh gant e vab, e-kreiz ur veaj e Kolombia. Lætitia an hini eo, dre forzh tabutal, a vroud anezhañ da unvaniñ e lavar hag e ober.

Stefan ne gomz ket eus levezon an endro war e choaz. Labourat a ra e brezhoneg hag e-pad pell eo bet emouestlet er stourm politikel evit Breizh dizalc'h hag evit difenn ar brezhoneg. En em c'houlenn a ran ha-geñ n'eo ket bet levezonet e choaz kentañ (komz brezhoneg d'e verc'h) gant e istor stourmer. Petra o dije lâret e gamaraded stourm ma n'en dije ket komzet brezhoneg d'e vugale, ma n'en dije ket klasket ober zoken ? Hag ur gwask diemskiantek a boueze warnañ ? Ha se en deus broudet anezhañ da vont e brezhoneg gant e verc'h da gentañ ?

Evit Vincent eo sklaer levezon e vugale war emdroadur e choaz. N'en deus ket gellet padout gant e choaz kentañ o welet ne veze ket heuliet diouzhtu gant e vugale.

1.3. Levezon vras ar skouerioù

C'hoarvezout a ra e vefe un den, ur skouer, en dije ul levezon vrasoc'h c'hoazh war choazoù ar gerent, peogwir e tiskouezont un hent brav pe peogwir int gouest da zinec'hañ ha da reiñ kalon. Teir mamm a zisklêr int bet levezonet gant kerent all a gomze brezhoneg d'o bugale. Koupaia he deus kavet brav ar patrom he deus bevet en he familh : brezhoneg gant an tad ha galleg gant ar vamm. Brav hag efedus. Kendrec'het e oa gant ar patrom-se ha c'hoant ganti heuliañ ar memes hent. Lætitia e oa deuet c'hoant dezhi komz brezhoneg d'he mab goude bezañ bet gwelet meur a wech ur vignonez vras dezhi, stourmerez ivez, o tesevel he bugale e brezhoneg. Mari a gont diwar-benn ur vignonez dezhi, a zo ivez amezegez dezhi :

Mari : Gwelet 'meus penaos e rae Maiwenn, tapet em eus gerioù diganti. Kreñv e oa an endro vrezhonek en-dro din ha sikouret 'neus din gwelet tud all oc'h ober. Klevet a raen anezhi gant ar vugale, ha meur a wech hon eus komzet deus se, desevel bugale e brezhoneg. Komz a raen brezhoneg d'he bugale ivez. Soñjet 'meus e vefe iskis komz brezhoneg da vugale ma amezegez ha pas d'am reoù...

Mari a gont ivez penaos he doa bet tro d'ober baby-sitting e brezhoneg pa oa yaouankoc'h, gant bugale he mestrez-skol, ha gant se he doa gwelet e c'helle bezañ « naturel » komz brezhoneg da vugale.

1.4. E-maez eus levezon an endro

Evit echuiñ gant ar rannbennad-mañ eo dedennus merzout ez eus daou zen ha ne seblant ket bezañ bet levezonet o choazoù yezhel gant an endro : Sabine ha Sylvain. E Kreiz-Breizh e vev Sabine hiziv, ur bern mignoned en-dro dezhi a gomz brezhoneg, he breur zo krog da gomz brezhoneg d'e vugale ivez, met, evit poent, e chom Sabine gant ar galleg dreist-holl, ne glask ket tostaat ouzh ar yezh kement-se. Istor Sylvain zo souezhus ivez. E dad a oar brezhoneg met ne fell ket dezhañ komz gantañ, marvet eo e dad-kozh karet pell zo, n'eo ket dedennet e vignoned gant ar brezhoneg hag ober a reont goap memes (p'en doa kontet dezho e oa bet oc'h ober un dibenn-sizhun familh e brezhoneg gant ur gevredigezh e oa bet respontet dezhañ e oa ur staj nationalist kredapl !), ha daoust da se eo en em lañset. Santout e oa tomm he dousig ouzh e raktres treuzkas brezhoneg zo bet a bouez evitañ hag en deus roet kalon dezhañ. Spi en deus e kavo e skol Diwan Kemper mignoned nevez da gomz brezhoneg gante, pa grogo e verc'h gant ar skol.

Diaes a-walc'h eo muzuliañ levezon an endro war ar choazoù yezh a-benn ar fin. Ur pouez he deus, met traoù pouezusoc'h zo a soñj din. Deomp da welet bremañ peseurt sell o deus ar gerent war dalvoudegezh ar brezhoneg.

2. An dalvoudegezh afektivel

2.1. Ul liamm personel gant ar brezhoneg

Pep brezhoneger en deus ul liamm personel, dibar, gant ar brezhoneg. Ul liamm afektivel e c'hell bezañ, kreñv pe kreñvoc'h, ul liamm utilitarist, ul liamm gant livioù pozitivel pe negativel. Stag eo al liamm-se ouzh an implij a vez graet gantañ eus ar yezh hag ouzh e istor personel, e vod da vezañ bet desket, hag ar roll en deus bet ar yezh-se en e vuhez. Al liamm-se zo e-kreiz dalc'h an treuzkas. Seul greñvoc'h, seul boziteloc'h, e vez al liamm-se, seul vrasoc'h e vez ar c'hoant da dreuzkas ar yezh d'e vugale, memes ma ne vez ket trawalc'h dre ret evit krediñ en em lañsañ (dav e vo en em santout gouest d'en ober ivez). Ma'z eo dister al liamm afektivel, ne vez ket mennet an dud da dreuzkas ar yezh-se d'o bugale, ar pezh ne vir ket outo a gas anezho d'ar skol vrezhonek memestra, ma soñj dezho e c'hellfe degas traoù dedennus d'o bugale. Ar gerent-se ne glaskint ket krouiñ ul liamm e brezhoneg gant o bugale avat. Ha neuze ? Ha tomm eo kalon ar gerent ouzh ar brezhoneg ? Peseurt liamm o deus ouzh ar yezh ? Ha petra eo ul liamm afektivel ouzh ar yezh ? Klask a rin resisaat ar meizad-se en ur gemer harp ouzh istorioù buhez ar gerent am eus aterset.

2.2. Pegen tomm eo o c'halonoù ouzh ar brezhoneg ?

Evit muzuliañ an dra-se eo ret selaou aketus istor buhez pep hini, diaes e vo lammat eus un testeni d'egile,

kroaziañ anezho, ken personel ha dibar eo hent pep hini. Se zo kaoz em eus dibabet adlenn testeni pep hini, unan war-lerc'h egile, oc'h en em c'houlenn peseurt liamm en doa / he doa gant ar brezhoneg ha peseurt ster en defe gellet reiñ d'an treuzkas abalamour d'al liamm-se ?

2.2.1. Koupaia : karantez an tad

Sklaer an traoù evit Koupaia : stag eo he liamm gant ar brezhoneg ouzh he liamm gant he zad. « Toi t'as un lien particulier avec ton père » a lâre he mignonezed dezhi. Ne oar ket Koupaia hag-eñ e oa eus al liamm-se da gentañ hag ar yezh he deus sikouret pe hag-eñ eo deuet al liamm ispisial-se a-drugarez d'ar brezhoneg, met ul liamm afektivel kreñv zo, anat eo. Treuzkas ar brezhoneg d'he bugale a dalv treuzkas al liamm afektivel dezho ha trugarekaat he zad. N'emaomp ket pell diouzh ar patrom « don contre-don » eus Maus : « Ar brezhoneg zo bet roet din gant ma zad, ar prof-se a ran d'am bugale ivez. Gwel a ran plijadur ma zad gwelet e vugale vihan o komz brezhoneg gantañ. Se zo brav. » Al liamm karantez kreñv tad – merc'h a gavomp ivez e testeni fromus ***Gwenola Derrien embannet e Brud Nevez :

*****Gwenola** : D'ar momed-ze 'm-eus komprenet ne oa ket ar brezhoneg eur yezh « ouspenn » a veze roet din da zeski, med eul liamm dibar etre va zad ha me. (...) Klañv eo bet ma zad gand ar hrign-beo e-pad tri bloaz. E-pad ar mare-ze, klasket on-eus eskemm ar muia posupl war ar brezhoneg. Ha war an tu all, en eun doare personel, klasket 'm-eus en em zistaga euz al liamm karantez 'm-oa gant ar yez evid dond a-benn da genderhel gand ar brezoneg pa varvfe va zad. Pegen diêz ha spontuz eo bremañ evidon mond gand ar brezhoneg heb va zad.

2.2.2. Sylvain : al liamm gant bed an tad-kozh

E testeni Sylvain e adkavomp al liamm-se gant un den : e dad-kozh.

Sylvain : J'avais beaucoup d'affinités avec mon grand-père. Il était toujours dans les champs quand il était enfant, très attentif à ce qui l'entourait. (...) Il était doux et très drôle. C'est par affection pour lui que je me sens lié au monde dans lequel il a vécu. Lui il a toujours parlé breton avec ses parents, avec tout le monde.

Tad Sylvain ivez a oar brezhoneg, met ne gred ket komz gant e vab e brezhoneg, daoust da Sylvain broudañ anezhañ d'en ober. Spi en deus Sylvain e c'hello e dad komz aesoc'h gant e verc'h-vihan. Liamm Sylvain gant ar brezhoneg zo stag ouzh ur prantad emskiantañ ivez, pa oa studier war an Istor e Kemper.

Sylvain : Heuliet 'meus kentelioù Istor Breizh ba Kemper. Trubuilhet 'oan un tamm kar ne oa ket an Istor 'oa bet kelennet din a-raok, l'histoire messianique des rois de France. J'ai pris conscience qu'il y avait autre chose. Je me suis intéressé à l'Histoire rurale. Ba touez ma hendadoù n'eus 'met brezhonegerien, war-bouez ma mamm. Graet 'meus généalogie : nemet peizanted a gaoze brezhoneg. J'me suis dit : je vais être le premier qui sera pas paysan et qui parlera pas breton.

Sylvain en deus cheñchet penn d'e blanedenn : kroget en deus da zeskiñ brezhoneg hag adtapet en deus menaj e dad. Evit Sylvain eo ar brezhoneg ul liamm etre ar rummadoù. Treuzkas brezhoneg d'e verc'h zo ur mod da genderc'hel gant bed e hendadoù, da vont war roudoù e lignez, ha da enoriñ e dad-kozh ivez, marteze.

2.2.3. Nolwenn : tostaat ouzh he zad hag he zud-kozh, un teñzor kuzhet

Nolwenn he deus soñj e oa trist pa oa krennardez pa ne ouie ket brezhoneg :

Nolwenn : Pa oan bihan e komze brezhoneg ma zad ha ma zud-kozh. Me ne oan ket evit kompren hag e kaven un tammig droch. Me zo tost d'ar re-se ouzhpenn, d'am zud-kozh eus Bro-Leon ha d'am zad. En em santout a raen laosket a-gostez. C'hoant 'moa da gaout un dra bennak ouzhpenn ganto, ar brezhoneg, ha ne oa ket bet treuzkaset din. C'hoant 'moa da vezañ tostoc'h outo c'hoazh.

Deskiñ brezhoneg zo bet eviti un doare da lakaat un termen d'ur frustrasion, d'ur mank, un nor digoret evit kompren gwelloc'h ar vro e-lec'h ma veve hag an dud en-dro dezhi. Ur mod da zeskrivañ ar bed, ur varzhoniezh a blij dezhi kalz, he deus dizoloet er brezhoneg. « Dizoloet 'meus al lennegezh ivez, tout ar pezh 'meus lennet 'meus kavet dreist. Un teñzor chomet kuzhet giz-se, n'eo ket posupl ! » Strivet he deus kalz Nolwenn evit deskiñ brezhoneg, ha deuet eo brav ganti dindan berr amzer (ur bloavezh skol-veur ha kentelioù-noz). He mignoned o deus paouezet d'ober goap outi (« Nolwenn la Breizhou, tu vas mettre tes sabots pour aller en cours de breton... ») met ne oant ket troet war ar brezhoneg. P'he deus kroget da gelenn e klasoù divyezhek he deus gouzañvet dispriz he c'heneiled labour :

Nolwenn : Pa oan o kelenn e galleg e oan barrek war ma danvez ha war ma labour. Pa oan erru e Landerne n'em boa nemet ur c'hlasad brezhonek ha mankout a rae ur c'helenner matematik evit ur c'hlasad 4^e. Ar rener en doa lâret din : « Mais une classe de 4^e, vous saurez faire ? » Ar gelennerien a soñje dezho ne oan ket ken barrek hag int peogwir e kelenn e brezhoneg. (...) A-raok 'veze lâret : « les bilingues ils ont pas un niveau terrible », ha bremañ : « ah bah c'est normal, t'as les bilingues ». Bremañ 'meus darempredoù mat gant an holl, echuet eo gant se, met pleget 'meus ma chouk 'pad pell, c'hoant bezañ jentil gant an holl.

Bremañ eo kalz tommoc'h hec'h endro ouzh ar brezhoneg : anavezet eo he labour kelenner divyezhek, komz a ra brezhoneg e sal ar gelennerien, gant rener he skolaj memes, un toullad mignoned brezhonegerien zo o vevañ en-dro dezhi, muioc'h-mui a dud o komz brezhoneg d'o bugale. Evit farsal e c'hellfemp lâret emañ oc'h ober he « c'homing-out » brezhonegerezh, met kemer a ra kalz amzer. Aesoc'h-aesañ eo dezhi diskouez eo tomm he c'halon ouzh ar brezhoneg, komz brezhoneg dirak ar re all, ha kregiñ da gomz d'he bugale un tammig zoken.

2.2.4. Tomaz : al liamm etre ar rummadoù brezhonegerien

Un istor ispisial en deus Tomaz. Bidoc'hig ur familh gant pevar mab e oa bet kaset Tomaz d'ur skol Diwan nevez digoret e Sant-Brieg e deroù tout ar bloavezhioù 1980 (er skol c'hallek e oa e vreudeur) :

Tomaz : Kaer o deus kavet ma zud gwelet 'hanon o teskiñ brezhoneg gant ma skolaerez a oa kamaradezh dezho ha soñjet 'neunt neuze 'c'hellfent lakaat un tamm muioc'h a vrezhoneg en o buhez. [*Brezhonegerien eus Treger e oa e dud*]. Ma vijen ket me ganet, marteze 'vijent ket bet e bed an Emsav. Adstaget o deus gant an traoù-se peogwir on bet e Diwan [*E vamm zo deuet da vezañ skolaerez e Diwan goude*].

E-giz-se o deus kroget e dud da gomz brezhoneg dezhañ er gêr, pas bepred met alies. C'hoant o deus bet ivez

e vefe ul liamm bev etre Tomaz ha he mamm-gozh. Tomaz a oa ur seurt prouenn vev e oa posupl kenderc'hel gant ar brezhoneg hag e c'helle ar yezh bezañ ul liamm etre ar rummadoù.

Tomaz : Ba familh ma zad oa 21 c'henderv, hag ar re-se 'neunt gwelet 'oan kat da gaozeal hag e kaozeen gant ma mamm-gozh, se zo bet ur prise de conscience evite. Memestra gant ma mamm-gozh, da gentañ oa diskredik walc'h, oa ket gwall laouen, met cheñchet 'neus ha plijet eo bet o welet 'c'hellen deskiñ en div yezh. Tost 'oan d'am mamm-gozh, blam da se ivez.

Abaoe m'eo bihan eo e berzh da dTomaz krouiñ liammoù etre an daou rummad brezhonegerien : ar vrezhonegerien « hengounel » ha brezhonegerien emsaverien. Ur sapre mision, diemskiantek er penn-kentañ, met deuet da vezañ anavezet hag asantet gantañ. Diwezhatoc'h eo bet desachet Tomaz gant ar muzik hag ar c'han. Bet eo o teskiñ kanañ gant Erik Marchand ha Marsel Gwilhoù. « Aze 'meus santet 'oa un dra bennak liammet deus ar vro da vat, ur stumm da gaout ur plas evit ar brezhoneg 'ba ma buhez ».

Liammet eo ar yezh ouzh an dud a gar, ul liamm kreñv-kreñv en deus Tomaz ouzh ar brezhoneg. « Penn brezhonek ar vro » e-giz ma lâr. Familh, kan, emouestl micherel (kelenner e Diwan) ha kevredigezhel (prezidant ur radio brezhonek), hag ur mision : krouiñ liammoù etre an daou rummad brezhonegerien. Treuzkas ar brezhoneg d'e vugale, lakaat anezho e darempred gant brezhonegerien a-vihanik, zo ur mod da reiñ karantez dezho ha da gas e gefridi da benn.

2.2.5. Mari : ur choaz buhez

Mari zo bet kaset d'ar skol vrezhoneg (hentenn divyezhek publik), un doare evit he mamm da adskoulmañ gant ar brezhoneg (mamm-guñv Mari a oa brezhonegerez). Betek ar c'hlas Termen eo chomet en hentenn divyezhek. Mari he deus soñj eus skolaerien a-feson, tost d'ar vugale. Soñj he deus eus ar gouelioù tro-dro d'ar skol aozet gant ar gerent. Met n'he doa ket tapet ar pleg da gomz brezhoneg gant hini ebet eus he c'hamaraded. Pellaet eo diouzh ar brezhoneg goude ar vachelouriezh : studioù lennegel ha tri bloavezh e Galiza. Ur prantad iniciatik eo bet he chomadenn e Galiza, ur prantad birvidik gant kalz a gejadennoù (stourmerien galizek), kaozeadennoù, tabutoù, taolioù-eseañ, frankiz, kan... Goulennoù nevez e-leizh. Desachet e oa Mari gant sevenadur Breizh met ne rae ket al liamm etre ar sevenadur ha traoù all. He mignoned stourmerien eus Galiza ne baouezent ket d'ober liammoù etre sevenadur, politikerezh hag ekologiezh avat. Prantad emskiantañ. E Galiza he deus bet tro Mari da aozañ kentelioù brezhoneg gant ur c'hamarad brezhoneger. Gantañ he deus komzet brezhoneg e-maez eus ar skol, evit ar wech kentañ. He dibab dezhi e oa. E Breizh he deus kejet gant merc'hed yaouank, a oad ganti, brezhonegerized, a oa aet e brezhoneg ganti. Lâret he doa Mari dezho ne oa ket aes dezhi komz brezhoneg met roet o doa kalon dezhi ha kendalc'hed e brezhoneg. Stajoù ha labour e brezhoneg he deus kavet goude se, ha dizoloet ganti, tamm-ha-tamm, bed ar brezhoneg.

Ur « yezh kalon » eo ar brezhoneg evit Mari, ur choaz he deus graet. Ul liamm gant ar vrezhonegerien all eo

ar yezh : « E brezhoneg, n'eus ket harzoù etre an dud. » Boaz eo Mari da vont dre de gant ar vrezhonegerien, ar re n'anavez ket zoken, forzh peseurt oad e vefent, iskis e vefe mont dre c'hwi. Ar choaz o deus graet, komz brezhoneg, zo boutin etrezo, ar choaz-se a dosta an dud an eil ouzh ar re all.

2.2.6. Lætitia : ur familh nevez evit cheñch buhez

Lætitia he deus desket brezhoneg da-heul ur veaj e Guatemala ma oa bet graet goap outi gant he mignoned maya peogwir ne ouie ket yezh he bro. O teskiñ brezhoneg gant ur stummadur c'hwec'h miz he deus dizoloet ur bed dianav dezhi penn-da-benn, daoust dezhi bevañ e Brest a-viskoazh. Kejet he deus gant un toullad brezhonegerien ha kroget he deus da implijout ar brezhoneg evit kas raktresoù a bep seurt : filmoù, levrioù, kan, c'hoariva... Komprenet he deus gwelloc'h al lec'h ma oa o vevañ, an anvioù, an arouezioù en-dro dezhi.

A-drugarez d'ar brezhoneg he deus kavet Lætitia un adfamilh, bras ha karantezus, ur familh he deus dibabet evit kemer plas ar familh orin divalav, ur familh a zegemer ar pezh a vez krouet hag eztaolet ganti, ur familh en em sant e surentez ganti. Ar yezh he deus roet dezhi un identelezh nevez, ur vro da garout, ur ster d'ar fed bevañ e Breizh. Evit Lætitia eo bet ar brezhoneg ur chañs en he buhez evit cheñch buhez.

2.2.7. Brieg : yezh ar skol, yezh al labour, ha goude ?

Brieg a anzav frank n'eo ket ar brezhoneg ur yezh afektivel evitañ peogwir en deus desket er skol ha n'eo ket gant e familh. Stag eo ar yezh ouzh ar skol ha ne oa ket Brieg en e aes gant doareoù ar skol (disklêriañ a ra eo bet « traumatizet un tamm gant ar skol » zoken). « Ar brezhoneg zo un dra bennak a zo ennon, un dra 'meus bet chañs da gaout, met dre ma n'eo ket ur c'hoant bras deus ma ferzh, ar youl n'eo ket deuet... » Brieg en deus desket brezhoneg e Diwan ha just goude en deus kroget da labourat e brezhoneg. Un toullad mignoned vrezhonek en deus (ouzhpenn 50 % eus an dud a zarempred ordin) met ne gomz ket brezhoneg gant hini ebet. N'eo ket diaes dezhañ komz brezhoneg gant krennarded (bemdez en ra er skolaj e-lec'h ma labour) met n'en ra ket james gant tud gour pa ne vez ket en ur c'henarroud labour brezhonek, da lâret eo rediet d'en ober tamm pe damm. Gant e c'hoar hepken ne gomz nemet brezhoneg, met ur choaz eus he ferzh dezhi eo. Lâret a ra Brieg n'eo ket gouest da gaout un eskemm don, war santimantoù, e brezhoneg, peogwir ne vestroni ket ar yezh a-walc'h. Un afer bezañ gouest eo ? Pe un afer kaout digarezioù d'en ober ?

Katell : Ha n'out ket kustum kar n'out ket kat pe n'eus ket en-dro dit tud evit en ober ?

Brieg : Just a-walc'h... Marteze eo an dra-se ivez peogwir tout an darempredoù don war ar santimantoù hag all, zo gant tud gour kentoc'h, hag an eskemmoù zo e galleg, neuze ne c'hellan ket goût hag-eñ c'hellfe bezañ an eskemmoù-se e brezhoneg...

Betek nevez zo (cheñchamant yezh gant e vab), ne oa ket deuet ar brezhoneg tre e buhez prevez Brieg. E-barzh e breder, e soñjoù politikel, emañ ar yezh abaoe pell, met e-barzh e galon n'emañ ket :

Brieg : Chom a ra kreñvoc'h memestra ar boazioù, ar mank a youl, eget ar preder. Kar en un doare prederiet, ma eskemmez gant an tri-c'hard eus an dud zo bet e Diwan, e vo lâret ganto « ben, ya, evel-just, ret eo » met... (...) D'am soñj d'ur mare bennak eo un afer kaout ur gaozeadenn ha kemer un diviz. Santout a ran an traoù e mod-se. Ma n'hon eus ket ar gaozeadenn-se da vat e talvez ne vez ket lakaet pouez war an dra-se ivez.

Bloaz zo en deus cheñchet Brieg yezh gant e vab. Da-heul an dispar kolombian zo bet ur veaj e Bro Euskadi e-lec'h m'eo chomet Brieg bamet o welet pegen bev e oa an euskareg. Posupl eo e kendalc'hfe traoù zo da cheñch e preder hag e kalon Brieg e-keñver ar brezhoneg.

Nolwenn : Da liamm gant ar brezhoneg 'oa ket kreñv-kreñv. Te 'gav dit e cheñcho an dra-se gant ar fed komz brezhoneg gant Tonio ?

Brieg : Humm... Ouais, a c'hellfe bezañ, posupl eo e teufe da vezañ un dra afektivel. Ober a ran an dra-se muioc'h mui gant ar vugale yaouank a zo en-dro din. Merzout a ran, 'blam ma komzan brezhoneg gant Tonio, bremañ eo aesoc'h din kaout un darempred afektivel gant ar vugale all e brezhoneg, maez eus ar skol. Diaesoc'h e vije din e galleg kaout ur c'homplisite. Deuet eo da vezañ yezh al liamm tad/bugel hag a zo ul liamm karantezus. Bremañ 'meus muioc'h a garantez e brezhoneg gant ar vugale.

Ur striv dibar en deus graet Brieg o tibab komz d'e vab ur yezh ha ne oa ket ken tomm-se outi. Krog eo e liamm ouzh ar yezh da cheñch un tamm. Dedennus e vo gwelet hag-eñ ez aio pelloc'h.

2.2.8. Sabine : yezh ar skol

Yezh ar skol eo ar brezhoneg evit Sabine. Kuitaet he deus Breizh evit kas he studioù. Adkroget eo gant ar brezhoneg pa'z eo distroet, met nebeut, ha dreist-holl a-drugarez d'ar skol divyezhek e-lec'h m'emañ he bugale. Gant he skolaerien gozh pe gant skolaerien he bugale e komz brezhoneg, un tammig. N'eo ket bet hir a-walc'h an deskiñ (divyezhek betek ar CM2, kentelioù istor-geo ha brezhoneg er skolaj hag opsion brezhoneg el lise) evit m'he dije gallet Sabine bezañ en he aes evit komz. « Ar brezhoneg zo un dra bennak 'meus desket eus ar vro, met evel 'meus desket traoù all diwar-benn ma micher, diwar-benn ma zud-kozh ». Un hed zo etre Sabine hag ar brezhoneg : un dra he deus desket eo met pas un dra he deus perc'hennet. Talvoudus eo ar brezhoneg e-giz m'eo talvoudus an holl yezhoù er bed, ul lodenn eus al liesseurded. Koulskoude e oa pouezus eviti kas he bugale d'ar skol divyezhek, un doare d'ober ul liamm etre he bugaleaj dezhi ha buhez he bugale, ul liamm ganti ha gant ar pezh he doa desket hi.

2.2.9. Stefan : un digoll

Stefan en deus desket brezhoneg evit abegoù politikel : ne gave ket reizh e vefe kuzhet, gwasket ar brezhoneg. Deskiñ brezhoneg, ha dont a-benn da gomz war ar marc'had (padal ne oa ket deuet a-benn evit yezhoù all studiet er skol) a oa ur seurt *revanche*. E-pad berr amzer en deus desket, pas a-walc'h evit bezañ en e aes da vat gant ar yezh, met trawalc'h evit bastañ e ezhomm digoll war an dachenn yezhel.

Stefan : Ar brezhoneg a-bouez em buhez ? N'ouzon ket, met e-barzh emañ. Ne lakaan ket ken kement a bouez ha pa 'meus kroget da zeskiñ. Ha padal bremañ emañ e-barzh ma buhez hag a-raok ne oa ket. A-raok 'moa c'hoant e vefe e-barzh, bremañ emañ e-barzh ha n'on ket mui ken troet war ar brezhoneg.

2.2.10. Vincent : ur boaz hag ur choaz

Vincent en deus eñvorennoù brav-tre eus e vloavezhioù e Diwan. Eñ en deus dibabet mont d'ar skolaj ha d'al lise.

Vincent : Morse 'mije bet c'hoant da guitaat Diwan. Kelennerien vrezhoneg dreist 'meus bet. Soñj 'meus deus Gwenole Bihannic, Fulup Kloareg. Hemañ a heje 'hanomp pa gomzemp gant un taol-mouezh plaen, eñ en deus plantet ennomp un dra bennak, ar c'hoant da strivañ evit an dra-se. An aergelc'h 'oa a-bouez met ar brezhoneg ivez 'oa ul lodenn eus ma choaz

Deuet eo ar brezhoneg da vezañ e eil yezh da Vincent. Hiziv en deus plijadur o kaozeal gant mignoned hag evit e labour. Evit ar pezh a denn d'e labour avat n'eo ket eñ en deus dibabet bezañ kazetenner brezhonek, galvet eo bet gant e implijer e fin e studioù. Desachet eo gant ar brezhoneg livet met mantret eo a-wechoù o welet eo don-kenañ ar vezh e pennoù tud zo pa ne gomzont ket evel en tele. Vincent a soñj dezhañ ez eus ul liamm ispisial etre e vugale hag eñ a-drugarez d'ar brezhoneg.

2.3. Petra eo ur yezh afektivel ?

Petra eo ur yezh afektivel ? Ur yezh-vamm, a vez respontet alies. Pa vez kaoz eus « yezh-vamm » e teu buan war ar spered al liamm karantez zo bet krouet etre ar vamm (ar gerent) hag ar bugel dre ar yezh-se hag ar varregezh da gomz brav, da vezañ en e aes evit ezteurel e soñjoù hag e santimantoù.

An testenioù dastumet a vroud ac'hanon da vont en tu all d'ar soñj yezh afektivel = yezh-vamm avat. Meur a zen ha n'o deus ket komzet brezhoneg gant o zud gwech ebet a zo en em dommet ouzh ar yezh da vat memestra. O tielfennañ an testenioù em eus kavet pevar doare d'en em dommañ ouzh ar brezhoneg.

2.3.1. Ur yezh enni roudoù tud karet

Sklaer eo evit Koupaia, Sylvain, Tomaz ha Nolwenn e kavont er brezhoneg roudoù tud a garont pe o deus karet. Tud kar int dreist-holl (tud, tud-kozh), met gallout a reomp soñjal e c'hell bezañ er roll-se tud ha n'int ket ken tost met o deus bet ur pouez bras en o buhez. Soñjal a ran e Erik Marchand ha Marsel Gwilhoù o deus ambrouget Tomaz war hent ar c'han hengounel, peotramant e kelennerien vrezhoneg karet o deus merket eñvorennoù Vincent.

2.3.2. Ur yezh stag ouzh ur bugaleaj eürus

Vincent a lâre n'en dije ket bet c'hoant da guitaat Diwan morse. E vloavezhioù e Diwan, er skolaj hag el lise, a chom prantadoù eürus garanet don en e galon. Mari eo bet merket he bugaleaj gant ar skol divyezhek e-lec'h ma oa. Soñj he deus eus kelennerien dreist, tost d'o skolidi, ha kalzig a festoù tro-dro d'ar skol ha tro-dro d'ar brezhoneg. E spered Vincent ha Mari eo liammet ar prantadoù eürus-se gant ar brezhoneg.

2.3.3. Ur yezh evit krouiñ hag ezteurel santimantoù don

Gant ar brezhoneg he deus gelllet Lætitia kemer perzh en un toullad raktresoù krouiñ, a-stroll pe hiniennel (filmoù, levrioù, kan, c'hoariva). « N'on ket un arzourez, 'meus ket un danvez arzel din-me, met ar brezhoneg zo deuet da vezañ un danvez din-me evit krouiñ traoù ». Skrivet he deus ul levr e brezhoneg, *Balafenn bouarn*, m'he deus dispaket un darn eus he buhez. Dre ar brezhoneg eo deuet a-benn da gontañ d'ar re all traoù kriz a zo c'hoarvezet ganti, d'en em ziskoachañ. Ur yezh evit dispakañ he c'halon eo bet ar brezhoneg evit Lætitia.

Tud all a c'hell en em dommañ ouzh ar brezhoneg peogwir o deus krouet liammoù kreñv e brezhoneg gant tud all, liammoù mignoniezh don, ar brezhoneg o vezañ ar yezh etrezo evit kontañ o buhezioù, o flijadurioù, o rangalonoù hag o huñvreoù.

2.3.4. Ur yezh diazez en e sevel identelezh (*construction identitaire*)

Gallout a raer en em dommañ ouzh ar brezhoneg p'he deus ar yezh-se ur perzh diazez en ur prantad emskiantañ, dizoleiñ, cheñch buhez. Istorioù Lætitia ha Mari a zo skeudennoù eus ar mod-se d'en em dommañ ouzh ar yezh. Gallout a rafent lâret : a-drugarez d'ar brezhoneg em eus gelllet kavout ma hent er bed-mañ pe kavout ma flas er gevredigezh pe kompren eus pelec'h e teuen ha piv e oan ?...

3. An dalvoudegezh desevel

Petra en deus degaset ar brezhoneg dit ? Petra a gaso d'az pugale ? Peseurt sell war ar bed a gasez d'az pugale dre ar brezhoneg ? Savet em eus ar goulennoù-se evit kompren peseurt talvoudegezhioù a felle d'ar gerent treuzkas d'o bugale dre ar brezhoneg, ha gant-se, peseurt perzh a c'helle kaout treuzkas ar brezhoneg en o raktresoù desevel ? Teir zalvoudegezh vras zo deuet war-wel e-giz-se : al liamm gant ar vro, ar sell ispisial war al liesseurted ha talvoudegezh an traoù didalvoud.

3.1. Ul liamm gant ar vro

Hervez Lætitia, Sabine, Tomaz, Nolwenn, e c'hello o bugale kompren gwelloc'h ar vro m'emaint o vevañ a-drugarez d'ar brezhoneg. Ar c'heografiezh, an istor, an anvioù-lec'h hag an anvioù-tud, ar muzik, ar skritelloù... aesoc'h e vo dezho santout pinvidigezh ar merkoù sevenadurel strewet en-dro dezho. Mari he deus spi e vo broudet o c'harantez bro dre-se. Pouezus eo eviti e vefe gwriziennet he bugale en ur vro. « Ur binvidigezh eo bezañ soubet en ur sevenadur. P'en em santer eus ur vro e c'heller eskemm aesoc'h gant ar re all. »

Al liamm gant ar vro a dalv liamm gant an dud a vev enni ivez. Ar brezhoneg a zegaso d'he bugale

darempredoù tost gant an dud, hervez Mari. Hervez Sabine e vez aesaet an darempredoù etre ar rummadoù a-drugarez d'ar brezhoneg :

Sabine : Sur eo zo ul liamm etre ar vrezhonegerien peogwir eo un dra evit lakaat an dud 'n en em anveont ket da gomz etreze. Dec'h e oan bet gant ma merc'h o welet ur mignon. Ur vignonez dezhañ a oa aze ivez. Deuet eo diouzhtu da gaozeal gant Jeanne, e brezhoneg, da sevel goulennoù outi, pelec'h emañ o teskiñ brezhoneg ?...

Hervez Tomaz eo ar brezhoneg un doare da lakaat e vugale e darempred gant tud eus ar vro, tud kozh a-walc'h alies, gwriennet er sevenadur peizant. Ar brezhoneg a zegas un doare daremprediñ ispisial : « Ne vije ket memes darempred gante hent all ». Un darempred tostoc'h, gant muioc'h a garantez marteze ?

3.2. Ur sell ispisial war al liesseurted

Treuzkas ar brezhoneg d'e vugale hiziv an deiz a dalv stummañ un den divyezhek, ha liesyezhek kredapl. Meur a c'her, meur a skeudenn evit komz eus ar memes tra. Spi o deus ar gerent da zegas d'o bugale ur spered digor dre se. Vincent a gomz eus « kizidigezh ouzh an dud hag ouzh ar soñjoù disheñvel ». Plijout a rafe dezhañ e vefe e vugale emskiantek ouzh talvoudegezh ha pinvidigezh pep hini, hag eus ar fed e c'hell pep hini deskiñ gant ar re all.

Evit Koupaia eo un afer asumiñ bezañ disheñvel, hag eo un dra gaer e vefe disheñvel an holl :

Koupaia : Doare da welet ar bed ? Petra eo ar bed ? Bezañ citoyen du monde ? Petra dalv an dra-se ? Me ne c'hellan ket krediñ lâret on citoyen du monde. Penaos e c'hellan kompren unan deus bro Azia da skouer, e doare da santout an traoù, pa welan dija pegen pinvidik eo ur yezh, petra dalv, tout an traoù munut zo 'barzh, penaos e c'hellan lavaret me e c'hellan kompren ha krediñ lâret on evel ar paotr o plantañ riz e bro Azia. N'eo ket gwir. Un diforc'h zo etre ar yezhoù ha super eo. Met lâret on « evel », ben nann, perak kaout c'hoant bezañ evel, 'meus ket c'hoant bezañ heñvel, mat eo bezañ disheñvel ha lâret omp disheñvel.

Diskouez ez eus ouzhpenn ur mod da lâret an traoù a zo ur seurt « introduction à la complexité » evit Sylvain, ar spi e vefe muioc'h a zisfiz gant ar vugale e-keñver ar savpoentoù untuek, e-keñver an dogmatism.

3.3. Talvoudegezh an traoù didalvoud

« Ar brezhoneg ne servij da netra ! » Meur a wech en deus klevet Sylvain an dra-se digant unan eus e dad-kozh ha digant e vignoned. Sevel a ra a-enep ar sell utilitarist-se. Komz brezhoneg d'e verc'h zo un doare da lâret dezhi ez eus talvoudegezh en traoù didalvoud, er blijadur hon eus d'ober anezho hep gortoz gounid ebet. Selaouomp ar pozioù fromus distaget gantañ :

Sylvain : Moi je me suis toujours dit que les choses qui avaient de la valeur ou qui étaient belles dans la vie c'était rarement des choses qui étaient des moyens, qui servaient. (...) Le bilinguisme a des intérêts, mais le breton il m'intéresse seulement pour le plaisir, parce que c'est notre culture à nous, sans qu'il soit question d'utilité, que ça puisse donner du travail, sans en faire un moyen, juste pour le plaisir. C'est

quelque chose que j'aimerais bien transmettre à ma fille : faut pas toujours faire les choses parce que c'est utile. Sur la ferme, c'est comme ça qu'on fonctionne aussi. Des fois on va dans les champs et on fait des plantations, pas parce que c'est utile mais parce qu'on aime faire ça. Le monde se dessèche quand on l'envisage seulement du côté qu'est-ce qui paye, qu'est-ce qui est utile, qu'est-ce qui est productif ? C'est une façon de voir la vie.

Nebeut-tre e vez graet anv eus gounidoù danvezel an treuzkas brezhoneg gant ar gerent aterset (labour, barregezh teknik). Ur wech eo meneget e c'hellfe ar bugel kavout labour dre ar brezhoneg, marteze, met santet e vez n'eo ket se pal an treuzkas, pell a se. Farsus eo merzout an dekalaj etre abegoù treuzkas ar gerent vrezhonek hag an abegoù displeget gant bruderien ar brezhoneg a glask desachañ skolidi nevez (stummadurioù hir, skolioù brezhonek) : « ma vez desket brezhoneg ganeoc'h e vo aesoc'h deoc'h kavout labour e bed ar c'helenn hag an deskadurezh », « ma vez skoliataet ho pugel e brezhoneg e vo barrekoc'h war ar yezhoù, barrekoc'h war ar matematik, digoroc'h e spered »... Div brezegenn disheñvel a glot gant daou ved disheñvel, hini an *intimité* hag hini ar *productivité*.

4. Ar santimant war e varregezh

E santimant war e varregezh zo ken pouezus hag e santimant war an dalvoudegezh evit reiñ youl d'un den d'ober un dra bennak, hervez patrom Viau. Evit ober un dra diwar e youl dezhañ e-unan e ranker en em santout gouest d'en ober pe gouest da zeskiñ ober. A-raok studiañ santimant ar gerent war o barregezh da gomz brezhoneg d'o bugale e fell din lakaat kemm etre ar varregezh hag ar santimant war e varregezh. Lakaomp e c'hellfe ar varregezh bezañ muzuliet gant dezverkoù objektivel a-walc'h (arnodenn war ar yezh, ar memes hini evit an holl, doare DBY, Diplom Barregezh war ar Yezh). Er c'hontrol, ur briziadenn hiniennel ha subjektivel eo ar santimant war e varregezh, liammet gant ar fiziañs ennañ e-unan ha gant live ar palioù a roer d'ar c'hefridi-mañ-kefridi. Merzet em eus an diferañs-se diouzhtu pa'm eus kroget gant an enklask war an dachenn. Nolwenn am eus aterset da gentañ, ha Sylvain da eil. Gant ur brezhoneg flour ha brav e lâre din Nolwenn n'en em sante ket gouest da gomz brezhoneg d'he bugale ingal. Hag ur sizhunvezh goude e lâre din Sylvain, da-geñver un atersadenn divyezhek (un drederenn e brezhoneg ha div drederenn e galleg), e komze brezhoneg d'e verc'h, ne oa ket en e aes c'hoazh, met dont a rae tamm-ha-tamm.

« Ober a ran fazioù », « mankout a ra gerioù din » : an div frazenn-se zo bet lâret gant an holl, pe dost, pa c'houlennen gante penaos e welent o live brezhoneg. En tu all d'an anadennoù-se em eus dispartiet an dek test e tri rummad : ar re en o aes da vat gant o brezhoneg, ar re a lâre e reont fazioù met n'eo ket marv mil den, hag ar re o deus ur sell disprizus war o brezhoneg.

4.1. Ar re en o aes da vat gant o brezhoneg

Jenet e oa Tomaz pa'm boa goulennet gantañ penaos e brize e live brezhoneg : « N'eo ket aes respont. 'Meus ket ur sell gwall lemm war-se. » Marteze eo re uvel ar paotr evit gellet disklêriañ krak-ha-berr eo brav e vrezhoneg ? Met anzav a ra memestra eo bet en e aes gant ar yezh a-viskoazh. Vincent n'eo ket ken jenet-se : « Hiziv 'meus ul live mat a-walc'h, mat zoken. Kontant 'vijen da c'hoût muioc'h a droiennoù, a droioù-lavar, traoù gant muioc'h a livioù c'hoazh. Met fier a-walc'h on eus ma live brezhoneg. Ober a ran fazioù c'hoazh, mankout a ra gerioù din, gerioù resis-kenañ, met en ma aes on gant ar yezh. »

Tomaz ha Vincent o deus kendalc'het gant ar brezhoneg er skol-veur, goude Diwan, betek an Aotreegezh. Pa vez Vincent o atersañ tud pe o prientiñ reportajoù, pa vez Tomaz o pleustriñ war ar c'han pe o kejañ gant brezhonegerien hengounel, o dez tro o-daou da vont war-raok gant ar brezhoneg, da zeskiñ pelloc'h, bemdez pe alies.

4.2. Ar re a ra fazioù met n'eo ket marv mil den

Sylvain, Mari hag Koupaia am eus renket er rummad-se. Emskiantek eo Sylvain ouzh e vankoù met pouezañ a ra war an araokadennoù da zont.

Sylvain : N'eo ket brav c'hoazh ma brezhoneg. 'Pezh a vank din eo gerioù teknik. Pff. O'r ran fazioù c'hoazh gant an amzerioù, gant ar yezhadur, gant ar c'hemmadurioù. Bez eus labour c'hoazh, met... Si je m'étais dit : il faut que je sois un parfait bretonnant avant de me lancer, j'aurais jamais osé. Après, pff, si elle va à l'école, il y aura des gens compétents pour corriger les fautes, et j'aurais fait des progrès d'ici là. Pfff... faut pas... Bez zo kalz tud a oar brezhoneg met ne gredont ket komz.

Mari ivez a soñj dezhi n'eo ket disi e brezhoneg, met evel Sylvain, e lak muioc'h a bouez war ar c'hoant treuzkas hag e kont war skoazell ar skol.

Mari : Fazioù a ran. Plij 'rafe din mont war-raok gant ar yezh met ne gemeran ket amzer d'en ober er mare-mañ. Met deskiñ a ran ur bern a-drugarez d'ar vugale. Addizoleiñ a ran gerioù 'moa desket pa oan bihan. Unan eus an aonioù 'moa a-raok kaout ur babig 'oa : ha gouest e vin da gomz brezhoneg dezhañ ? Soñjet 'meus : klask a ran ha gwelet 'vo. Stad ar brezhoneg eo. Ma ne ran ket... Tud all a zesko dezho. Pouezus eo gouzout an dra-se. N'on ket ma-unan evit treuzkas...

Dedennus eo merzout e testenioù Sylvain, Mari ha Koupaia penaos o deus tro, e-maez eus an doareoù skol klasel, da vont war-raok gant ar brezhoneg abalamour ma komzont brezhoneg d'o bugale bemdez : komz flouroc'h, perc'hennañ ur c'heriaoueg buhez pemdez hag ur c'heriaoueg teknik, da skouer.

Koupaia : N'eo ket dreistordinal ma live. Flour eo met fazioù zo. Traoù zo da adwelet. Met din-me d'ober al labour. 'Wechoù 'kontan war Lena evit kemmadurioù zo. Se 'blij din, ha plij 'ra dezhi ivez. Ha ganti 'meus desket. Kemeret 'meus ur c'houmanant da Rouzig ha 'meus lennet istorioù dezhi bemnoz, hag em eus desket ur bern gerioù, an anvioù loened, ha bremañ int deuet da vezañ naturel evidon.

4.3. Ar re o deus ur sell disprizus war o brezhoneg

N'eo ket souezhus merzout eo Stefan ha Sabine o deus ar sell disprizusañ war o brezhoneg.

Stefan : Me ‘meus ur sell fall war ma brezhoneg. Evidon, ma brezhoneg ‘neus ket blaz. N’ on ket deuet a-benn... ‘meus ket klasket morse... ‘meus ket graet ar striv mont da labourat war ur pouez-mouezh deus ur vro. Er skol-veur ‘veze lavaret deomp amañ ‘vez lâret mod-se, amañ mod-mañ, hag e Skol an Emsav e oa dreist-holl Bro-Dreger, ha goude ‘meus graet ur meskaj.

K : Ha n’out ket kontant gant ar meskaj-se ?

S : Se zo ma brezhoneg din-me, met se zo un tamm stad ar brezhoneg gant an dud a-vremañ. Tu zo en em gompren etrezomp, met n’eus ket liv war ar brezhoneg, mankout a ra lusk ar yezh, domaj eo.

Sabine : N’eo ket gwall vat ma live brezhoneg. ‘Blam da se ne gomzan ket brezhoneg gant kalz a dud. Peogwir goût a ran e ran fazioù bep ger, neuze n’eo ket... n’ on ket à l’aise evit komz brezhoneg. Evel ‘meus desket brezhoneg bihan zo ur bern traoù a chom din. Ar pezh on gouest da lâr eo peogwir ‘meus ul live diazez, live skol kentañ derez. Met mankout a ra din geriaoueg, gerioù diwar-benn ur bern tra peogwir ‘meus ket desket anezho ha ‘meus ket komzet ganto.

Met Lætitia ha Brieg n’emaint ket pell a-dreñv dezho, evit abegoù disheñvel, met liammet gant ar fiziañs bepred. Pouezus eo kaout soñj emañ Lætitia o vevañ ur mare diaes. Kredapl e vije bet disheñvel he fozioù bloaz zo pe e vint disheñvel a-benn ur bloaz.

Lætitia : Er mare-mañ ‘kavan bresk ma live ‘keñver gerioù, ‘keñver taol-mouezh, ‘keñver pep tra, ha n’a ket war wellaat. Ha n’em eus ket energiezh evit ober strivoù, evit labourat, selaou ar radio, pe lenn, pe ober traoù. Me zo laouen peogwir on deuet a-benn da gendrec’hiñ ma gwaz da gomz brezhoneg gant ma mab, an dra-se a sikour evit klevet brezhoneg er gêr, evit non pas bezañ ma-unan. Met n’ on ket laouen eus ma live er mare-mañ.

K : Met mareoù zo teus bet muioc’h a asurañs evit komz ?

L : Ya. Liammet eo gant an energiezh, pa vezan skuizh ‘meus nebeutoc’h a startijenn, nebeutoc’h a fiziañs, neuze e tigresk ma live yezh. Hervez ar vignoned ivez. Da skouer zo ur c’hamarad din en deus graet Stumdi ivez. Mont a raen e brezhoneg gantañ bepred, hag eñ a responte e galleg bepred, goude tri bloaz on aet skuizh ha ne ran ket strivoù ken hag alies ez an e galleg gantañ. Ur mignon a welan alies eo, neuze unan nebeutoc’h evit komz brezhoneg gantañ. N’em eus ket kalz a feed-back. Kaozeal a ran met respont a ra an dud e galleg din, neuze n’a ket war-raok ma live. Ral a wech e kred d’an dud lavar pa vez fazioù. Ha pa vez izel ar startijenn, ‘meus ket a vemor ha pa zeskan ur ger nevez ne zalc’han ket soñj.

Katell : Hiziv an deiz penaos e welez da live brezhoneg ?

Brieg : Euff... Diaesterioù ‘meus me gant tout ar pezh zo skolel, meus ket fiziañs kement se. D’am soñj on bet traumatizet un tamm gant ar skol, an doare da zeskiñ, ar fed bezañ disprizet a-wechoù. Hiziv an deiz e chom diaes din bezañ asur dre gomz, dre skrid, ur bern mankoù zo... (...) Bremañ ‘mije c’hoant da vont war-raok met kement a dachenn zo da labourat, c’hoant ‘meus mont war-raok war ar brezhoneg, war ma micher da vat war ar vuhez skol, evit sikour ar vugale, ar merañ, ha neuze eo ret ober dibaboù. N’ on ket lakaet diaes evit eskemm gant ar skolajidi, lâret ar pezh ‘meus c’hoant, n’eo ket ar pep mallusañ neuze. Met a-wechoù e soñjan : ale, poent eo ober, met padout a ra ur miz hag echu. Traoù simpl evel ar c’hemmadurioù da skouer. Taolenn ar c’hemmadurioù zo just kichen ma burev, ar geriadur ivez.

Nolwenn zo disheñvel un tamm diouzh ar re all. Santet e vez eo diaes dezhi reiñ priz d’ar brezhoneg komzet ganti : « Ober a raen re a fazioù, mankout a rae kalz gerioù evit soñjal e vestronien ar yezh-mañ a-walc’h », « ma zad ‘neus ket lâret din gwech ebet e komzen brezhoneg mat ». Met d’an tu all e verz eo flour he brezhoneg hag e vefe dizonest marteze disprizañ he barrezegh betek re : « ya, gwir eo, benn ar fin n’eo ket ken fall a se ma live brezhoneg... » He strategiezh dezhi neuze zo pouezañ bepred war ar fed n’eo ket

kenkoulz he live brezhonek hag he live gallek.

Sabine ha Brieg a vefe mennet da zeskiñ pelloc'h met redek a ra buan an amzer, al labour, ar familh... Ar raktres-se n'en em gav ket james e rummad an traoù zo d'ober a-raok pep tra. Lætitia zo o treuziñ un enkadenn don, n'eo ket evit kavout nerzh evit deskiñ pelloc'h. Stefan ha Nolwenn n'eo ket ur pal evito.

Er rummad-se en em gav ar re ne gomzont ket brezhoneg d'o bugale (Sabine ha Stefan), ar re o deus kemeret amzer a-raok kregiñ ganti (Brieg ha Nolwenn) ha Lætitia hag a gomz brezhoneg d'he mab abaoe m'eo ganet met gant kalz a boan.

N'em eus ket ijinet binvioù enklask evit muzuliañ barregezh yezh an testoù (arnodennig doare DBY). Met diouzh klevet e lârfen eo Brieg ha Nolwenn e vez merzet en o zesteni ar brasañ dekalaj etre o barregezh yezh hag o santimant war o barregezh. An daou-se o deus kroget da gomz brezhoneg d'o bugale war an diwezhat. Penaos kompren an emdroadur-se ? Ha gwellaet eo un tamm o sell war o barregezh ? Ha krog int da vale war-zu an eil rummad : « fazioù a ran met n'eo ket marv mil den » ? Dedennus e vo mont da atersiñ anezho en-dro a-benn ur bloaz pe zaou evit gwelet penaos e komzint eus o live brezhoneg d'ar c'houlz-se.

Gwelet hon eus penaos e vez levezonet youl ar gerent da dreuzkas gant meur a dra. Talvoudegezh ar brezhoneg, hag an dalvoudegezh afektivel dreist-holl, hag ar santimant war e varregezh a seblant bezañ an traoù pouezusañ. An endro a c'hell levezoniñ ivez, met soñjal a ra din n'eo ket ken kreñv-se e bouez e choazoù yezhel ar gerent. Ur roll loc'her (*déclencheur*) a c'hell bezañ (gwreg Sylvain, gwreg Brieg, mignoned vrezhonek Nolwenn) met ne c'hell bezañ efedus nemet ma vez pozitivel a-walc'h ar santimantoù diazez (talvoudegezh ha barregezh).

RANN / CHAPITRE 5

SEVEL OBJED AN ENKLASK : EUS AN EMOUESTL D'AN HED

CONSTRUCTION DE L'OBJET DE RECHERCHE : DE L'ENGAGEMENT À LA DISTANCIATION

Lorsque je me suis lancée dans ma recherche, j'étais très engagée dans la transmission de la langue bretonne, d'un point de vue professionnel, militant et familial. Je le suis encore. Mais au long de ces deux années de Master 2, j'ai pris conscience qu'il me faudrait prendre de la distance par rapport au terrain, changer de regard et d'objectifs, si je voulais devenir chercheuse. Les réflexions de Luc Albarello et la méthode qu'il propose dans son livre *Devenir praticien-chercheur : Comment réconcilier la recherche et la pratique sociale* m'ont aidé à réfléchir à ma posture de chercheuse et à construire mon objet de recherche.

I. Le défi du praticien-chercheur

1. Deux positions : l'engagement et la distanciation

Albarello distingue deux positions : l'engagement et la distanciation.

La situation d'engagement relève du subjectif, de l'irrationnel, de l'imaginaire, de l'opinion. Elle s'incarne dans les professionnels, les militants et autres acteurs sociaux et s'inscrit dans le registre de l'action. Les compétences mobilisées sont l'efficacité, le rendement, la participation, le dévouement, le courage, la persévérance. Elle n'empêche pas une attitude réflexive et une démarche d'analyse, mais les buts recherchés sont une plus grande efficacité, notoriété ou crédibilité. (Albarello, 2004, p.15-24)

La situation de distanciation relève de l'objectif, du rationnel, du pensé, du maîtrisé. La valeur centrale est le doute, dans une perspective explicative et compréhensive. Les compétences mobilisées sont la capacité de prise de recul par rapport à l'action, l'écoute des témoins, la capacité d'émettre des hypothèses et des interprétations, le regard critique sur les sources. La finalité du travail de recherche est de pouvoir observer rigoureusement, scientifiquement, des faits sociaux, de les analyser sans jugement de valeur, sans idée préconçue.

2. Atouts de la double position, praticien et chercheur

Selon Albarello, « l'engagement, la participation, la présence, l'ancrage représentent un indéniable atout que le praticien, lorsqu'il se constitue en praticiens-chercheur, pourra exploiter très favorablement ». En effet, c'est bien la familiarité avec le terrain qui permet de prendre conscience des véritables enjeux, de percevoir les zones d'ombres, les effets pervers souvent cachés au premier regard. C'est elle qui affûte la sensibilité de l'enquêteur et lui permet de comprendre avec finesse l'univers symbolique des catégories de personnes étudiées. Mais pour que cette double position représente un atout, il y a des conditions à remplir.

3. Changer de regard

Il ne s'agit pas de rompre avec la réalité de terrain mais de changer de regard, de regarder d'un autre œil, distancié, sans vouloir défendre un point de vue ou imposer ses propres valeurs. Le défi consiste à créer un espace de réflexion où se mêlent sans se confondre internalisme et externalisme. Le praticien doit accepter, pour une période donnée, de changer de modèle et l'engagement doit faire place à la distanciation.

Une fois convaincue que la première étape de la recherche est la distanciation, encore faut-il trouver la façon de se distancer. Albarello propose une démarche de distanciation en neuf étapes qui permettent de construire l'objet de recherche. Elle peut paraître un peu formelle mais je l'ai suivie consciencieusement. Elle m'a permis de préciser certaines conditions de ma recherche et de structurer un bon nombre d'idées que j'avais en tête depuis un moment.

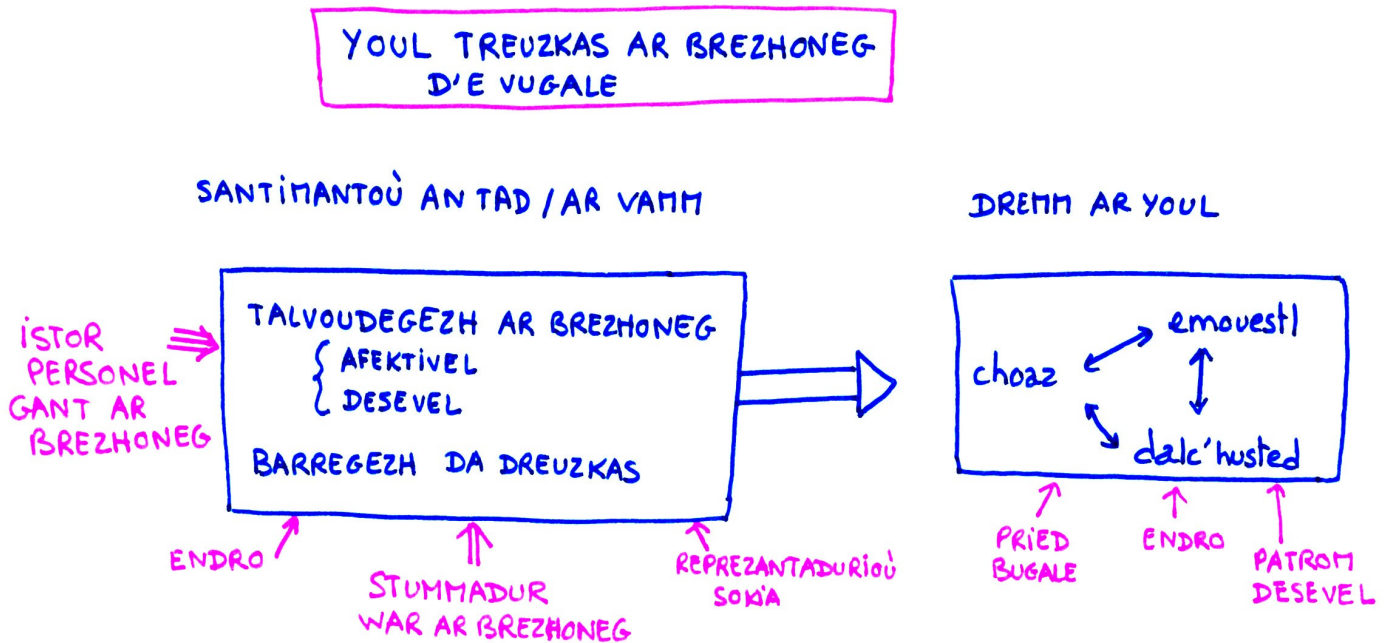
II. La construction de l'objet de recherche en 9 étapes

Je retranscris ces neuf étapes dans un tableau.

Étapes de la construction de l'objet de recherche et vertus/compétences à mobiliser	Objet de recherche en cours de construction Transmettre le breton à ses enfants ? Les choix et les pratiques linguistiques des parents bretonnants
1) Prendre du recul par rapport au terrain <u>Lucidité</u>	Immersion totale dans mon terrain comme professionnelle et militante de la réappropriation de la langue bretonne, et comme maman. Réflexion pour identifier mon cadre idéologique personnel et comprendre pourquoi ce sujet me touchait particulièrement : je rêve que les individus en général, et les bretonnants en particulier, aient confiance en leurs capacités et qu'ils gardent de l'autonomie par rapport aux institutions. Si quelque chose nous tient à cœur, nous devons compter sur nous-même, avec l'aide des personnes qui nous entourent, pour la transmettre avant que de compter sur l'institution. Une langue vivante c'est une langue transmise de génération en génération car chaque génération a conscience de sa valeur et de son intérêt dans la diversité du monde.
2) Inscrire sa recherche dans un contexte organisationnel et temporel <u>Prudence</u>	Liberté intellectuelle complète car recherche de ma propre initiative et probablement autofinancée. Si autofinancement, le budget sera très faible (2000€ environ pour frais de route principalement). Je définis moi-même l'objet de recherche et les objectifs. Liberté organisationnelle : contrainte gestion de temps forte car travail UBAPAR probablement (1/3 temps) et famille avec jeunes enfants. Durée de la recherche : 3 ans si financement et 5 ans si autofinancement. Je souhaiterais ensuite consacrer une année à la vulgarisation et à l'exploitation des résultats. Capacité de planification.
3) Faire émerger le phénomène qui sera au centre <u>Conviction et éthique</u>	Phénomène principal : - la motivation des parents à transmettre Phénomènes secondaires : - les stratégies éducatives que les parents mettent en place pour transmettre - l'émergence d'un attachement affectif à la langue bretonne
4) Circonscrire son champ d'étude (contextualiser le phénomène) <u>Écoute du terrain</u>	Les acteurs : les parents bretonnants, leur famille, leurs enfants, leur conjoint, leurs amis, les écoles bilingues, les organismes de formation au breton, les associations militantes, les associations de loisirs, le travail. Les valeurs / les concepts : langue légitime, autonomie, militantisme, autonomie, estime de soi Les pratiques : choix de parler ou non breton à ses enfants, scolarisation, mode d'apprentissage du breton, politique linguistique familiale, évolution, stratégies Le contexte social : breton minoritaire mais bien vu dans les nouvelles générations, blessures liées à la rupture de la transmission, essor de l'emploi en langue bretonne, dualité société bretonnante (locuteurs traditionnels et nouveaux locuteurs), langue bretonne appauvrie et forte influence du français, dynamique de l'enseignement du breton pour les enfants et les adultes

5) Préciser son angle disciplinaire prioritairement <u>Renoncement</u>	Encore à préciser. Il faudra sans doute faire appel à plusieurs disciplines : sociologie, psychologie, psychologie sociale, sciences de l'éducation, sociolinguistique... Gros effort à prévoir pour me former aux cadres théoriques.
6) Circonscrire son objectif spécifique de recherche <u>Humilité et audace</u>	Analyser les choix et les pratiques linguistiques des parents bretonnants au regard de leur environnement et de leur perception de la valeur du breton et de leur compétence.
7) Rechercher et adopter un cadre théorique <u>Modestie et empathie</u>	Encore à préciser. - Rolland Viau sur la motivation - Jean-Claude Kaufmann & Hugues Pentecouteau sur la construction identitaire ...
8) Intégrer les référents théoriques à son hypothèse <u>Adaptabilité et continuité</u>	Encore à préciser.
9) Expliciter son hypothèse <u>Créativité et simplicité</u>	Encore à préciser. Prendre appui sur le modèle de Rolland Viau adapté (cf. schéma ci-dessous)

Modèle de Rolland Viau adapté

KLOZADUR / CONCLUSION

En he danevell *Les Bretons et la langue bretonne : ce qu'ils en disent*, e venege Anna Quere pozioù ur skolaer divyezhek :

Ma teu hon yezh da vezañ ur yezh skol tra ken, neuze e vo ur yezh varv, hag hor bo labouret evit netra. Marteze eo ret kregiñ gant ar skol, met bremañ zo ugent vloaz zo 'neus an Emsav lakaet tout e nerzh, tout e labour war ar skol, hag omp erru d'ur poent bremañ, n'hallomp ket mont pelloc'h.

20 vloaz zo e oa bet distaget ar pozioù-se ha 40 vloaz Diwan a lidomp er bloaz-mañ. Poent bras eo kemer amzer da brizañ efedusted an holl strivoù hag an holl dispignoù lakaet er c'helenn, pe e vefe er skolioù brezhonek pe e vefe er c'hentelioù evit an dud deuet. Un huñvre a oa gant Diwan : adskoulmañ ar chadenn aour, chadenn an treuzkas brezhoneg a rumm da rumm. Petra a ra gant o brezhoneg ar skolidi bet stummet abaoe bihan er skolioù Diwan hag er c'hlasoù divyezhek, hag an dud yaouank bet desket brezhoneg ganto e kentelioù-noz, stajoù, stummadurioù hir ? Ha choaz a reont treuzkas ar yezh d'o bugale pa zeuont da vezañ tadoù ha mammoù ? Ha deuet eo huñvre Diwan da wir ?

An testenioù a zo bet dielfennet er memor-se a c'hell reiñ spi d'ar skolaer aterset gant Anna Quere ha da grouerien Diwan. Ya, kerent zo, niverusoc'h evit er rummad a-raok kredapl, en em lañs e avantur an treuzkas hag a zalc'h ganti, reoù e oa divrezhonek-krenn o familh zoken, reoù ha n'int ket stourmerien galet memes. Pezh a sinifi e soñj dezho eo talvoudus en ober. Ur ster a gavont er striv-se. Pezh a dalv ivez eo a-du a-walc'h an endro sokial, sevenadurel hag ideologel, evit en ober.

Met bresk eo fenomen an treuzkas brezhoneg er familhoù c'hoazh. Skoilhoù a zo war an hent, bras pe brasoc'h hervez an dud. Ur skoilh arouezel zo da gentañ : rankout kemer war e chouk ar fed komz brezhoneg d'e vugale dirak an dud, divrezhonek an darn vrasañ anezho, daoust ma ne vez ket ar brezhoneg yezh lejitim ar vro. Ur skoilh psikologel da eil : kaout fiziañs en e varregezh da dreuzkas ar yezh ha da wellaat e live yezh ma'z eo re verr. Ur skoilh pedagogel erfin : kavout ar strategiezh a zere, azas ouzh an oad hag ouzh personelezh pep hini, evit reiñ c'hoant d'ar vugale da gomz brezhoneg, ha chom hep digalonekaat ma ne respontont ket e brezhoneg. Hag un toullad skoilhoù all ouzhpenn.

An testenioù dastumet a laka war-wel youl kerent yaouank da dreuzkas ar yezh d'o bugale. Met didalvoud int evit muzuliañ ar youl-se er boblañs vrezhonek dre vras hag evit keñveriañ ar youl-se gant an holl strivoù graet evit stummañ brezhonegerien nevez. Pet tad ? Pet mamm zo lañset en afer-se ? 200, 500, 1000 ? Klasket em meus brasjediñ an niver a gerent vrezhonek yaouank (tro 1400-1600 den a vefe e 2017) met ne oaran ket peseurt dregantad anezho a gomz brezhoneg d'o bugale. Ur c'hard ? Un hanter ? An tri-c'hard ?

Me a soñj din eo a bouez bras mont war-raok gant an enklask-se :

- evit muzuliañ fenomen an treuzkas gant sifrou

- evit kompren en un doare finoc'h ar youl da dreuzkas ar brezhoneg, o studiañ peurgetket ur goulenn alc'hwez : penaos e c'heller en em dommañ ouzh ur yezh desket en ur framm skol da gentañ ? Penaos e c'hell ur yezh desket er skol (gant bugale ha tud deuet) dont da vezañ ur yezh afektivel ?

Sede ar pezh a blijfe din ober da-geñver un dezenn doktorelezh.

LEVRLENNADUR / BIBLIOGRAPHIE

- ALBARELLO Luc, *Devenir praticien-chercheur : Comment réconcilier la recherche et la pratique sociale*, Bruxelles, De Boeck, 2004.
- BAUDU Talwyn, *From pupil to parent* (Mémoire Master 2), Bangor, Bangor University, 2016.
- BOURDIEU Pierre, *Ce que parler veut dire*, Paris, Fayard, 1982.
- BOURDIEU Pierre, *Langage et pouvoir symbolique*, Paris, Le Seuil, coll. Points, 2001.
- BROUDIC Fañch, *La pratique du breton de l'Ancien Régime à nos jours*, Rennes, PUR, 1995.
- BROUDIC Fañch, *Parler breton au XXIe siècle : le nouveau sondage de TMO-Régions*, Brest, Emgleo Breiz, 2009.
- BROUDIC Fañch, *L'enseignement du et en breton: rapport à Monsieur le recteur de l'Académie de Rennes : novembre 2010*, Brest, Emgleo Breiz., 2011.
- BROUDIC Jean-Yves, *Diyezh*, Kemper, Mouladurioù Hor Yezh, 1993.
- CALVET Louis-Jacques, *La sociolinguistique*, Paris, PUF, coll. Que sais-je ?, 1993.
- CHAUFFIN Fanny, *Diwan, pedagogiezh ha nerzh krouiñ* (Thèse de doctorat), Rennes, UEB, 2015.
- DEBRAY Régis, *Transmettre*, Paris, Editions Odile Jacob, 1997.
- DE SINGLY François, *L'enquête et ses méthodes : le questionnaire*, Paris, Armand Colin, 1992.
- ELEGOET Fañch (1981), *Saint-Méen : Vie et déclin d'une civilisation paroissiale dans le Bas-Léon*, Paris, Ed. Anthropos, 1981.
- FILHON Alexandra, *Langues d'ici et d'ailleurs : Transmettre l'arabe et le berbère en France*, Paris, INED, 2009.
- FISHMAN Joshua, *Reversing Language Shift, Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened Languages*, Clevedon, Multilingual Matters, 1991.
- FISHMAN Joshua, *Can threatened languages be saved ?*, Clevedon, Multilingual Matters, 2001.
- KAUFMANN Jean-Claude, *L'entretien compréhensif*, Paris, Nathan, 1996.
- KAUFMANN Jean-Claude, *L'invention de soi : une théorie de l'identité*, Paris, Armand Colin, 2004.

LARVOL Gwenole, *Pourquoi parles-tu breton ? Le sens de l'expression en langue bretonne chez les enseignants des filières bilingues et son approche explicite en classe* (Mémoire Master 2), Rennes, UEB, 2014.

LE COADIC Ronan, *L'identité bretonne*, Rennes, Terre de brume / PUR, 1998.

LE COADIC Ronan, *Bretagne : le fruit défendu ?*, Rennes, PUR, 2002.

MADEG Mikael, *Desevel bugale e brezhoneg*, Brest, Emgleo Breiz, 1986.

MADEG Mikael, *J'élève mon enfant en breton*, Brest, Emgleo Breiz, 2011.

MAUSS Marcel, *Essai sur le don : forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, Paris, PUF, 1950.

OCTOBRE Sylvie et JAUNEAU Yves, « Tels parents, tels enfants ? Une approche de la transmission culturelle », *Revue française de sociologie*, 2008/4 Vol. 49, p.695-722.

OFIS AR BREZHONEG, *Danevelloù*, 2002 & 2007.

PENTECOUTEAU Hugues, *Devenir bretonnant, découvertes, apprentissages et réappropriation d'une langue*, Rennes, PUR, coll. Le sens social, 2002.

PIAGET Jean, *Études sociologiques. Travaux de droit, d'économie, de sociologie et de sciences politiques*, 32. Genève, Droz, 1977.

QUERE Anna, *Les Bretons et la langue bretonne : ce qu'ils en disent*, Brud nevez, Brest, 2000.

VIAU Rolland, *La motivation en contexte scolaire*, Bruxelles, De Boeck Université, 1994.

Mammennoù video

AR BORGN Bleuenn, *A-vihanig*, France 3, 2016.

BUANNIC Lionel, *Webnoz Here* 2016, Brezhoweb, 2016.

CLERET Alyson, *La Parole assassinée*, Baragwin films, 2014.

DANIELLOU Soazig, *Ar Gwim*, Kalanna, 2015.

STAGADENNOÙ / ANNEXES

Stagadenn 1 : Brasjediñ an niver ar gerent vrezhoneg e 2016 : hentenn ha sifroù

Stagadenn 2 : Taolenn an dud bet aterset ganin ha gant tud all

Stagadenn 3 : Kael atersiñ

Stagadenn 4 : Goulennaoueg

Stagadenn 1
Brasjedñ an niver ar gerent vrezhoneg e 2016 : hentenn ha sifroù

Diwar sifroù skolidi divyezhek hiziv

A	B	C'H	D	E	F	G
	Niver a skolidi	Niver a gerent	% kerent brezhoneg flour gante	Niver a gerent vrezhonek	Ganet a-raok 1970 (33 %)	Ganet etre 1970 ha 1995 (67%)
Diwan	4500*	5700	10-15 %*	700	230	470
Klaskoù divyezhek	12500*	15800	2-3 %	400	130	270
Hollad	17000*	21000		1100	360	740

Kolonenn B : sifroù ar c'helenn er skolioù

Kolonenn C'H : feur 126 tad/mamm evit 100 bugel (feur jedet diwar sifroù bugale/kerent skol Diwan Roazhon / enklask e 2013)

Kolonenn D : dregantad kerent vrezhonek e Diwan hag er c'hlasoù divyezhek (brasjedet diwar sontadegoù kaset gant sikour mignoned e skolioù Diwan Roazhon, Lesneven, Ar Pont ha skolioù publik ar Gantelles e Roazhon, Plozeved, Douarnenez, Ploeur).

Kolonenn E : niver a vrezhonegerien hervez an dregantad termenet er kolonenn D.

Kolonenn F ha G : ganet etre 2000 ha 2014 eo ar vugale skoliataet e brezhoneg e 2017, tamm-pe-damm. 30 vloaz eo oad keitat ar bugel kentañ (keidenn merc'hed ha paotred). Ma vefe bet ganet an holl vugale-se pa oa 30 vloaz o zud, e vefe ganet o zud etre 1970 ha 1984. Evel-just eo ledanoc'h rummad oad ar gerent, lakaomp int ganet kentoc'h etre 1960 ha 1990. Ma rannomp ar gerent etre pep bloavezh ganedigezh (pezh n'eo ket gwir evel-just) e vefe tro 36 tad ha mamm ganet dre bloavezh. Da lâret eo 370 ganet etre 1960 ha 1969 (33%) ha 730 etre 1970 ha 1990 (67%).

Tro 700-800 tad ha mamm skolidi a glotfe gant ar rummad oad a studian (ganet etre 1970 ha 1995). Da ziwall zo, er sifr-mañ emañ mesk-ha-mesk ar gerent o deus desket brezhoneg a-raok ha goude bezañ bet o bugel kentañ. Soñjal a ra deomp eo un tamm mat niverusoc'h ar re o deus desket a-raok.

Dav e vefe ouzhpennañ :

- ar gerent vrezhonek o deus babigoù ha n'int ket skoliataet c'hoazh
- ar gerent vrezhonek eo skoliataet o bugale e skolioù gallek.

Diwar ar mod da vezañ desket brezhoneg

A	B	C'H	D	E
	Bet desket brezhoneg er skol betek ar c'hlas Termen	Bet desket brezhoneg gant o familh hepken	Bet desket brezhoneg d'an oad gour	Hollad
Tud brezhoneg flour dezho, ganet etre 1970 ha 1995	1487 (771* den bet termenet ar bacho e Diwan + 150 bennak o deus kuitaet Diwan abretoc'h met brezhoneg flour gante memestra ; 522 bet en ur c'hlas divyezhek publik ; 74* bet en ur	180 (60 bugel bet enklasket gant Madeg e 1984 (80* bugel enklasket a oa, lakaomp zo 60 anezho zo deuet da vezañ brezhonegerien da vat) ; 60 bugel ganet e 1970-1984 nann-enklasket gant Madeg ; 60 bugel ganet e 1984-1995 e familhoù	1400 (440 e kentelioù-noz ha stajoù, 740 e stummadurioù hir, 220 er skol-veur)	Tro 3100

	c'hlas divyezhek prevez)	brezhoneg hep mont d'ar skol vrezhoneg kar ne oa ket hini ebet en-dro d'an ti.)		
Deuet da vezañ tad pe mamm	Tro 1500 En o zouez, tro 1250 a ouie brezhoneg a-raok kaout o bugel kentañ			

Kolenenn D : kalzig a vrezhonegerien yaouank o deus desket brezhoneg e meur a lec'h disheñvel : kentelioù-noz, stajoù berr, stummadurioù hir, skol-veur, lise ivez. An niver a oadourien stummet e kentelioù-noz / stajoù berr hag er skol-veur a c'hell seblantout izel a-walc'h, peogwir hon eus klasket chom hep kontañ div wech ar memes tud. Un den en deus desket brezhoneg da-geñver ur stummadur 6 miz hag a zo bet er skol-veur evit deskiñ pelloc'h zo bet kontet nemet er rummad « stummadur hir », da skouer. Soñjal a ra deomp eo aet war zigreskiñ an niver a dud yaouank er c'hentelioù-noz, stajoù berr ha skol-veur abaoe m'eo aet war-raok da vat ar stummadurioù hir.

	1990-2005	2006-2017	Hollad
Kentelioù-noz, stajoù berr	20 den yaouank stummet bep bloaz : $20 \times 16 = 320$	10 den yaouank stummet bep bloaz : $10 \times 12 = 120$	440
Skol-veur	10 den yaouank stummet bep bloaz : $10 \times 16 = 160$	5 den yaouank stummet bep bloaz : $5 \times 12 = 60$	220
Stummadurioù hir		2051 den stummet entre 2006 ha 2016, 70 % anezho o klotañ gant ma rummad oad, en o zouez, un hanter zo deuet da vezañ brezhoneger da vat : 720	720
			1380 > 1400 evit rontaat ar sifroù

Linenn diwezhañ an daolenn : 3100 brezhoneger war 26 bloavezh, da lâret eo tro 120 den dre vloavezh.

Oad	Niver a dud	Feur a gerent	Niver a gerent
22-28 vloaz	840	15 %	126
29-35 bloaz	840	50 %	420
36-41 bloaz	710	65 %	468
42-47 vloaz	710	85 %	612
	3100		1626 mamm/tad brezhonek

Me soñj din zo muioc'h a dud yaouankoc'h e-barzh ma foblañs (abalamour d'ar skolidi vrezhonek). Gant se e vefen techet da zigreskiñ un tamm ar sifr 1626. Tro 1500 mamm ha tad a c'hellfe bezañ ? Diaes eo da lâret pet a ouie brezhoneg en o zouez a-raok kaout o bugel kentañ. Tro 1250 marteze (ul lodenn eus stajidi ar stummadurioù hir) ?

Ar sifroù merket gant ur steredenn zo bet tennet pe jedet diwar dielloù embannet (levr Madeg, sifroù ar c'helenn divyezhek...). Brasjedadennoù (estimations) eo ar sifroù all zo.

Stagadenn 3 : Kael atersiñ

Brezhoneg gant ar vugale bepred > alies	Brezhoneg gant ar vugale a-wechoù > james
Talvoudegezh ar brezhoneg : Penaos ec'h eus desket brezhoneg ? Perak ec'h eus kroget da zeskiñ ? [Klask darvoudoù kreñv, darvoudoù emskiantañ, troc'hioù, kejadennoù] Ha c'hoarvezout a ra ganit dibab komz galleg gant ur brezhoneger, hep bezañ bet rediet en ober ? E peseurt degouezh ? Perak ? Hiziv, ha lâr a rafes eo ar brezhoneg un dra pouezus pe bouezus-tre e-barzh da vuhez ? Petra a zegas ar brezhoneg dit / petra en deus degaset dit ? Ha lâr a rafes out ur stourmer(ez) evit ar brezhoneg ? Ha liammet eo da sell war ar brezhoneg ouzh ur preder politikel bennak ? Ha bezañ zo eus ur gumuniezh vrezhonek hervezout ? Ha perzh out enni ? Kalz pe nebeut ? Ur yezh zo ul lodenn eus ur sevenadur. Peseurt lodennoù all ac'h eus tapet er sac'h vras « sevenadur Breizh » ?	
Hêrezh digant ar familh : Petra zo bet treuzkaset dit gant da dud, da dud-kozh, diwar-benn ar brezhoneg ? (skeudenn ar yezh, santimant, sell politikel, dislavarioù etre ar c'homz hag an ober...)	
Live brezhoneg / Lejitimite : Abaoe pegoulz out en da vleud gant ar brezhoneg ? Petra eo da santimant diwar-benn da live brezhoneg ? Ha santout a rez n'eo ket lejitim komz brezhoneg e lec'hioù zo, e degouezhioù zo ?	
Choaz : Pa'h eus gouiziet e oas o vont da vezañ tad pe mamm, penaos ec'h eus graet da soñj da gomz ur yezh pe eben d'az pugel ? Prederiet pell zo pe war ar prim ? Plas da bried er choaz-se ? Un dra pouezus e oa treuzkas ar brezhoneg e-barzh da raktres desevel (projet d'éducation) ? Ha reolennoù zo er gêr e-keñver implij ar brezhoneg ?	
En em brientiñ : Ha prientet e oas evit treuzkas ar brezhoneg d'az pugale ? Hag en em brientet out ? Penaos ? Traoù zo o deus manket dit / a vank dit ?	C'hoant : Traoù zo o dije roet c'hoant dit da gomz brezhoneg d'az pugale ?
Komz brezhoneg gant da vugale : Pehini eo plas ar brezhoneg etre da vugale ha te ? Etre da vugale ? Cheñchamantoù zo bet abaoe m'int ganet ? (ganit / gante) Aes / diaes eo (bet) komz brezhoneg d'az pugale ? Petra en deus degaset / a zegas dit komz brezhoneg d'az pugale ?	Un tamm plas a vez evit ar brezhoneg a-wechoù ? Pehini ? Ha gallout a rafe kreskiñ pe digreskiñ ar plas-se ?
Endro : Petra eo (bet) sell an dud en-dro dit war ar choaz yezh ac'h eus graet evit desevel da vugale ? (familh, mignoned, keneiled labour) Ha santet ec'h eus e oant o c'hortoz se pe un dra all ? Ha kreñv e oa an endro vrezhoneg en-dro dit a-raok ganedigezh da vugel kentañ ? Ha kreñv eo hiziv ? Ha klasket ec'h eus / klask a rez kreñvaat an endro brezhonek en-dro d'az pugale ?	
Skol : Penaos hoc'h eus graet ho choaz evit ar skoliata ? Petra a c'hortozez digant ar skol e-keñver brezhoneg ? Hag evedus eo ar skoliata brezhonek evit stummañ brezhonegerien nevez d'az soñj ?	
Talvoudegezh ar brezhoneg evit da vugale : Te a gav dit e teuio da vugale da vezañ brezhonegerien da vat ? Petra a zegaso ar brezhoneg dezho ? Hag ar fed e vefe brezhoneg etrezoc'h a zegaso dezho un dra ouzhpenn ? Alies e vez lâret eo ur yezh ur mod da welet ar bed. Petra a soñj dit ? Peseurt mod da welet ar bed a dreuzkasez d'az pugale dre ar brezhoneg ?	Te a gav dit e teuio da vugale da vezañ brezhonegerien da vat ? Petra a zegaso ar brezhoneg dezho ? Peseurt mod da welet ar bed ?
Sell war an treuzkas : Ha pal ar stourm evit ar brezhoneg a rankfe bezañ adskoulmañ chadenn ar brezhoneg (treuzkas er familhoù a rummad da rummad) ? Ha posupl eo broudañ an treuzkas er familh ? Penaos ? Ha posupl eo cheñch yezh gant e/he bugale ? E-keñver an treuzkas brezhoneg, hag un diforc'h zo etre ar pezh az poa c'hoant d'ober hag ar pezh ac'h eus graet ? Penaos e vevez an dra-se ? Hag un dislavar zo etre bezañ brezhoneger, kas ar vugale d'ar skol vrezhonek, ha chom hep komz brezhoneg dezho ?	

